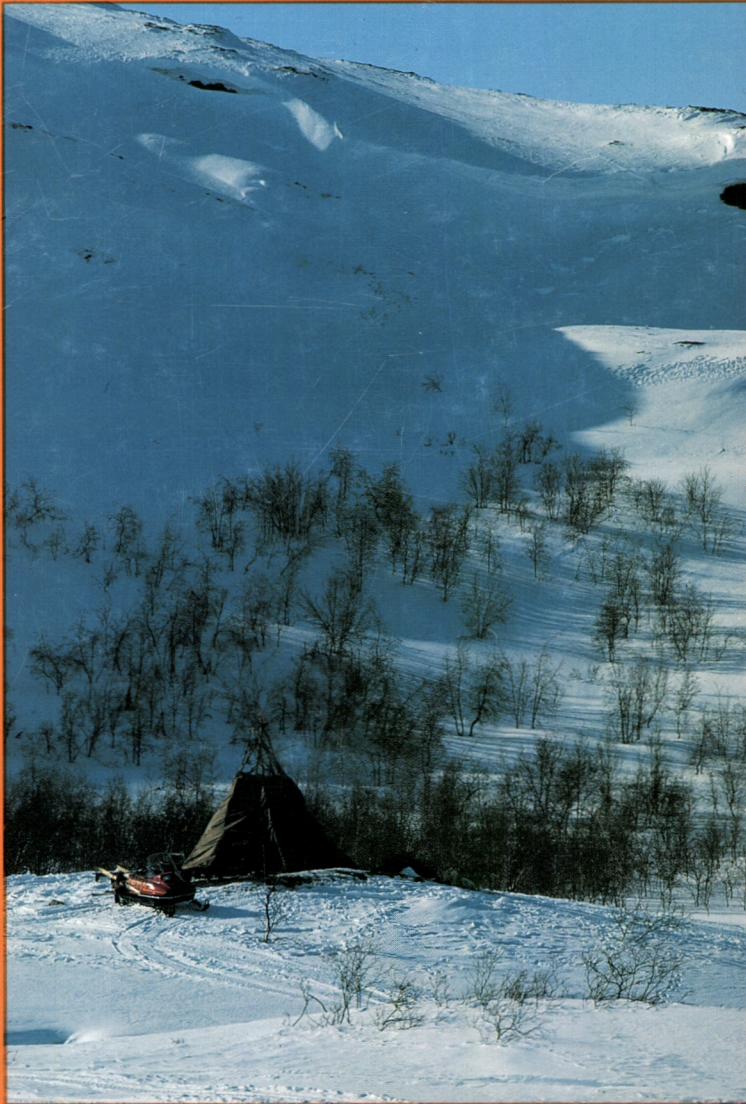

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA 345

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
ROVANIEMEN TUTKIMUSASEMA

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
Metsätalouden tutkimuskeskus

SUOJELUALUETYYPIT JA KANSALLISPUISTOJEN SUOJELUN TOTEUTUMINEN – KAHDEKSAN ESIMERKKIÄ

Anna-Liisa Sippola

Rovaniemi 1989

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN
TIEDONANTOJA 345

SUOJELUALUETYYPIT JA KANSALLISPUISTOJEN
SUOJELUN TOTEUTUMINEN -KAHDEKSAN ESIMERKKIÄ

Anna-Liisa Sippola

Rovaniemi 1989

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
Maantutkimus...

ISBN 951-40-1081-7
ISSN 0358-4283
Kemijärvi 1989. Lapin painotuote Oy.

SISÄLLYS

1 . JOHDANTO	5
2. LUONNONSUOJELUALUEIDEN MÄÄRITTELY JA RYHMITTELY	8
2.1. Yhdistyneiden Kansakuntien luettelo kansallispuistoista ja muista suojelualueista	8
2.2. Euroopan Neuvoston luokitus luonnonsuojelualueita varten	22
2.3. Euroopan Neuvoston ja Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton luokitusten vastaavuus	25
2.4. Luonnonsuojelualueiden nimitykset eri maissa.	26
3. SUOJELUALUETYYPIT JA KANSALLISPUISTOJEN SUOJELUN TOTEUTUMINEN	32
3.1. Irlanti	32
3.1.1. Suojelualuetyypit	32
3.1.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö	34
3.2. Iso Britannia	40
3.2.1. Suojelualuetyypit	40
3.2.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö	49
3.3. Italia	58
3.3.1. Suojelualuetyypit	58
3.3.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö	60
3.4. Kanada	69
3.4.1. Suojelualuetyypit	69
3.4.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö	72
3.5. Neuvostoliitto	85
3.5.1. Suojelualuetyypit	85
3.5.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö	88
3.6. Norja	97
3.6.1. Suojelualuetyypit	97
3.6.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö	103
3.7. Ruotsi	116
3.7.1. Suojelualuetyypit	116

3.7.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö . .	123
3.8. Suomi	136
3.8.1. Suojelualueyyppit	136
3.8.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö . .	143
4. SUOJELUTAVOITTEISIIN KOHDISTUVAT UHKATEKIJÄT . . .	163
5. KOOSTE	170
KIRJALLISUUS	173

1. JOHDANTO

Luonnonsuojelualan perustamisella pyritään yleisimmin säilyttämään tietyn alueen eliölajisto ja maisemakokonaisuus koskemattomana sukupolvesta toiseen sekä turvaamaan luonnon omien toimintojen jatkuminen mahdollisimman vapaana ihmisen vaikutuksesta. Suojelualue voidaan perustaa myös esteettisistä, tieteellisistä tai virkistystarpeiden lähtökohdista. Usein perusteluina ovat kaikki edellämainitut syyt yhdessä.

Suojelualuejärjestelmän toimivuus riippuu paljolti siitä, kuinka joustava ja monipuolinen suojelualueiden tyyppivälikoima on. Rauhoitussäännösten tulee olla riittävän tiukat, jotta kohde säilyy, mutta järjestelmä ei saisi olla tarpeettoman jäykkä ja kaavamainen, koska kynnys alueiden perustamiseksi nousee tällöin liian korkeaksi.

Kansallispuistojen hoidosta ja etenkin käytöstä on keskusteltu Suomessa viime vuosina paljon. Kysymyksenalaista ovat olleet mm. eri virkistyskäyttömuotojen soveltuvuus ja intensiteetti suojelualueilla, erilaisten ammatti- ja eturyhmien tarpeet samoin kuin paikallisten asukkaiden oikeudet ja aluetaloudelliset näkökohdat. Luonnonsuojeluviranomaisille ja puistojen hallinnasta vastaaville organisaatioille tilanteet ovat usein ongelmallisia, koska luonnonsuojelulainsäädäntö ei anna läheskään aina yksiselitteisiä ohjeita ristiriitaisten käyttöpaineiden varalle. Myöskään yhtenäistä, viranomaisia

velvoittavaa ohjeistoa ei ole toistaiseksi meillä laadittu. Hoitoon ja käyttöön liittyvien ongelmien lisäksi ihmisen jatkuvasti laajentuva teollinen toiminta suojelualueiden ulkopuolella uhkaa myös suojelualueiden luontoa. Pohjoisella pallonpuoliskolla vakavimmat ongelmat lienevät happamoituminen ja ilmastomuutokset, mutta myös ympäristömyrkyt, kaivostoiminta, vesivoiman rakentaminen ja muu luonnon hyödyntäminen ulottavat vaikutuksensa suojelualueille.

Lähtökohtana tälle kirjallisuuskatsaukselle ovat olleet toisaalta tarve koota tietoja erityyppisistä suojelualuejärjestelmistä ja toisaalta tarkastella sitä, kuinka hyvin nimenomaan kansallispuistoissa suojelutavoitteet ja erilaiset ristiriitaiset käyttöpaineet on pystytty sovittamaan yhteen eri maissa. Suomenkielistä kirjallisuutta tästä aihepiiristä on varsin vähän. Tarvetta tämällyypisen tiedon kokoamiseen on esitetty sekä luonnonsuojelualueiden parissa työskentelevien että opetusalan henkilöiden taholta.

Katsauksen kohteeksi on valittu joukko pohjoisen pallonpuoliskon valtioita. Valintakriteerinä on ollut osittain hyvin erityyppisten järjestelmien ja ratkaisujen esittely. Toisaalta kohdemaiden valintaan on pakostakin vaikuttanut se, kuinka hyvin ko. maasta on ollut saatavana tietoja. Koska materiaalia on ollut varsin vaihtelevasti saatavana, on esitettyihin numerotietoihin syytä suhtautua vain suuntaa-antavina. Uusimmat ja tarkimmat

tiedot olen pyrkinyt hankkimaan naapurimaistamme Norjasta ja Ruotsista. Katsauksessa on tyydytty lähinnä aluetyyppien kuvaukseen ja kansallispuistojen suojelun toteutumisen tarkasteluun lähtökohtana kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) suositukset. Vertailujen teko eri maiden välillä on jätetty vähäiseksi; se vaatisi laajemman yhtenäisen aineiston keräämistä. Kansainvälistä tutkimusta on suojelun toteutumisen osalta tarkasteltu luvussa 4.

Kiitän niitä lukuisia henkilöitä, joilta olen saanut apua kirjallisuuden hankinnassa, erityisesti metsähallituksen luonnonsuojelualuetoimiston henkilökuntaa, puistonjohtaja Anja Finneä ja FT Pekka Borgia. Käsikirjoituksen ovat lukeneet professori Erkki Lähde, suunnittelija Hannu Ormio ja MML Martti Varmola, joita kiitän arvokkaista huomautuksista. Kiitän myös metsätalousinsinööri Pirjo Korhosta, joka on avustanut lukujen 3.6. ja 3.7. koostamisessa sekä Leena Siikaluomaa ja Tanja Niskalaa puhtaaksikirjoitustyöstä.

2. LUONNONSUOJELUALUEIDEN MÄÄRITTELY JA RYHMITTELY

2.1. Yhdistyneiden Kansakuntien luettelo kansallispuistoista ja muista suojelualueista

Yhdistyneiden Kansakuntien luettelo kansallispuistoista ja vastaavista suojelualueista on tehty YK:n yleiskokouksessa v. 1962 hyväksytyn päätöksen pohjalta. Luettelon laatimisesta ja täydentämisestä vastaa Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, IUCN). IUCN:n tavoitteena on maapallon luonnonvarojen järkevä käyttö ja sen luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen. Järjestön jäseninä on sekä valtioita että yhteisöjä.

IUCN:n alaisuudessa työskentelevän Kansallispuisto- ja luonnonsuojelualuekomission (Commission on National Parks and Protected Areas, CNPPA) tehtävänä on kansallispuistojen ja muiden suojelualueiden hoidon, ylläpidon ja perustamisen edistäminen. CNPPA on perustanut suojelualueita varten oman tietoyksikön (Protected Areas Data Unit). Yksikkö toimii osana IUCN:n luonnonsuojelun seurantakeskusta (Conservation Monitoring Centre, CMC), joka sijaitsee Englannissa. Yksikkö päivittää ja täydentää jatkuvasti YK:n suojelualueluetteloita.

YK:n kansallispuisto- ja suojelualueluettelossa on luokiteltu jokaisesta maasta yli 1000 ha:n suojelualueet (poikkeuksena eräät saaret) alueen hoitotavan mukaan eri-

lasiin kategorioihin, jotka on määritelty IUCN:n raportissa 'Categories, objectives and criteria for protected areas' (IUCN 1982). Raportissa on luetteloitu erikseen tieteelliset säästiöt (Strict Nature Reserves, Category I), kansallispuistot (National Parks, Cat. II), luonnonmuistomerkit (Natural Monuments, Cat. III), hoidetut luonnonsäästiöt (Managed Nature Reserves, Cat. IV), maisemansuojelualueet (Protected Landscapes, Cat. V), biosfäärialueet (Biosphere Reserves, Cat. IX) ja maailman luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelukohteet (World Cultural and Heritage Sites, Cat. X). Kohteen sijoittuminen johonkin kategoriaan ei perustu alueen viralliseen määritelmään tai valtion sisällä käytettyyn nimitykseen, vaan alueen todelliseen hoitotilanteeseen. Tällä hetkellä luettelossa ei ole kohteita, jotka kuuluvat kategorioihin VI-VIII. Näitä ovat luonnonvarojen suojelualueet (Resource Reserve, Cat. VI), antropologiset suojelukohdet (Anthropological Reserve/Natural Biotic Area, Cat. VII) ja monikäyttöalueet (Multiple Use Management Area/Managed Resource Area, Cat. VIII).

Kategoriat on laadittu siten, että kussakin luokassa määritellyt käyttö- ja hoitotavoitteet sopivat keskenään yhteen eikä mikään tavoite sulje pois tämän luokan muita mahdollisia käyttömuotoja. Vaikka tietyn suojelualueen tyyppin käyttömuodot olisivat muutoin sopusoinnussa keskenään, ristiriitoja voi syntyä tiettyinä vuodenaikoina tai määrättyissä paikoissa. Esimerkiksi virkistyskäyttö ja suojelutavoite voivat olla muutoin hyvin yhteensovit-

tuja, mutta ongelmia syntyy lintujen pesimäaikaan tai esim. porojen vasoma-alueilla. Näitä ristiriitoja voidaan välttää vyöhykejärjestelmällä tai ajoittaisilla liikkumisrajoituksilla. Alueet voivat olla valtiotasolla useiden eri hallintoelinten alaisia; pääasia on, että jokin hallintoelin on vastuussa ja sillä on myös voimavaroja alueen hoitoon (IUCN 1985).

IUCN jaottelee suojelukategoriat kolmeen ryhmään:

A. Alueet, joiden tilaa IUCN:n Kansallispuisto- ja suojelualuekomissio (CNPPA) ja IUCN:n luonnonsuojelun seurantakeskus (CMC) tarkkailevat, ja joille CNPPA on valmis antamaan teknistä apua tarvittaessa.

Tähän ryhmään kuuluvat:

- I Tieteelliset säästiöt/tutkimussäästiöt
- II Kansallispuistot
- III Luonnonmuistomerkit/luonnonmonumentit
- IV Luonnonsäästiöt/hoidetut luonnonsuojelualueet/eläimistön suojelualueet
- V Maisemansuojelualueet

B. Alueet, joilla on merkitystä IUCN:n kannalta ja joita on yleisesti kaikissa valtioissa, mutta jotka eivät kuulu CNPPA:n toimenpiteiden ja tarkkailun piiriin. Näitä alueita ovat:

VI Luonnonvarojen suojelukohteet

VII Antropologiset suojelukohteet

VIII Monikäyttöalueet

CNPPA ja CMC ovat valmiit tarkkailemaan ja antamaan asiantuntija-apua B-ryhmän niille kohteille, jotka ovat luonnonsuojelun kannalta merkittäviä.

C. Alueet, jotka kuuluvat kansainvälisiin ohjelmiin ja joilla on erityistä merkitystä luonnonsuojelun kannalta. Osa näistä alueista voi sisältyä muihin edellä mainittuihin kategorioihin. CNPPA ja CMC voidaan pyytää tarkkailemaan näitä alueita ja antamaan asiantuntija-apua.

Näitä ovat:

IX Biosfäärialueet

X Maailman luonnon ja kulttuuriperinnön suojelukohteet

Suojelualueiden määritelmät ja kriteerit

Seuraavassa on esitelty IUCN:n suojelualuekategoriat siten, kuin ne on määritelty IUCN:n viimeksi julkaistussa suojelualueluettelossa (IUCN 1985).

Kategoria I - Tieteelliset säästiöt/tutkimussäästiöt
(Scientific Reserves / Strict Nature Reserves)

Tieteellisiin säästiöihin kuuluu merkittäviä ekosysteemi-

mejä tai luonnonmuodostumia, niissä on kansallisesti tärkeitä kasvi- ja eläinlajeja tai ne ovat esimerkkejä joistakin luontokokonaisuuksista. Usein niissä on herkkiä ekosysteemejä tai elämänmuotoja, niiden biologinen tai geologinen diversiteetti on suuri tai ne muodostavat geeniperinnön suojelun kannalta tärkeän alueen. Suojelualueen koko tulisi määräytyä siten, että alueen suojelun kannalta tärkeä ekologinen yhtenäisyys turvataan.

Alue saa kehittyä luonnontilassa ilman ihmisen puuttumista asiaan. Turismi, virkistyskäyttö ja yleisön pääsy alueille ovat yleensä kiellettyjä. Ekologisia prosesseja, jotka voivat muuttaa alueen luontoa, ovat mm. luontaiset tulipalot, sukessio, hyönteistuhot, myrskyt jne., mutta ihmisen aiheuttamat muutokset on pyritty sulkemaan pois. Aluetta käytetään opetus- ja tutkimustarkoituksiin. Päätökset alueiden käytöstä tulisi tehdä valtion keskushallinnossa tai päätöksenteko pitäisi muutoin olla järjestetty siten, että alueen suojelu pitkällä aikavälillä on turvattu.

Kategoria II - Kansallispuistot (National Parks)

IUCN:n 10. yleiskokous New Delhissä v. 1969 on hyväksynyt seuraavan kansallispuiston määritelmän: Kansallispuisto on suhteellisen laaja alue, jossa

1) yksi tai useampia ekosysteemejä on suojeltu ihmisen taloudelliselta toiminnalta. Alueen eläin- ja kasvilla-

jeilla sekä geomorfologisilla kohteilla on erityisen suuri arvo tieteen, opetuksen ja virkistykseen kannalta tai alueet ovat erityisen luonnonkauniita.

2) maan korkein viranomainen on ryhtynyt toimenpiteisiin estääkseen alueen luonnonvarojen hyödyntämisen tai poistaaakseen mahdollisimman pian jo aloitetun taloudellisen toiminnan, ja taatakseen tehokkaasti alueen ekologisten, geomorfologisten ja esteettisten piirteiden säilymisen

3) yleisön pääsy alueelle on sallittu tietyin ehdoin kasvatus-, kulttuuri- ja virkistystarkoituksissa.

Vastaavasti esitetään, ettei kansallispuistoiksi nimitetä:

1) tieteellisiä suojelualueita, joille pääsy on sallittu vain erikoisluvalla (tutkimussäästiöt),

2) yksityisten järjestöjen tai alempien viranomaisten perustamia suojelualueita, ellei maan korkein viranomainen jollain tavoin ole tunnustanut alueita ja valvo niitä,

3) erityiskohteiden tai eliöryhmien suojelualueita, jotka on määritelty Afrikan konventiossa v. 1968, kuten eläinten- ja kasviensuojelualueita, riistan ja linnuston suojelualueita, geologisia ja metsien suojelukohteita jne.

4) asuttuja ja hyväksikäytettyjä alueita, jotka turismin kehittämisen ja maankäytön suunnittelun perusteella on varattu virkistysalueiksi, ja joilla virkistyskäyttö on etusijalla luonnonsuojeluun nähden (ransk. parc naturel regional, engl. nature park, saks. Naturpark jne.) Tällaiset alueet, jotka on nimitetty 'kansallispuistoiksi', tulisi nimetä uudelleen mahdollisimman pian.

Yleisesti ottaen luonnonvarojen hyödyntämisen tulee olla kielletty alueella, joka kuuluu kategoriaan II. Hyödyntäminen sisältää maanviljelyksen ja laiduntamisen, metsästyksen, kalastuksen, metsänhakkuut, kaivostoiminnan, julkisen rakentamisen (kuljetus-, viestintä- ja voimataloustarkoituksiin) sekä asutus-, kaupalliset ja teolliset toimenpiteet.

Eräiden kansallispuistojen rajojen sisällä on kyliä, kaupunkeja, tietoliikenneverkostoa ja niihin liittyviä toimintoja. Sikäli kun nämä toiminnot eivät vie huomattavaa osaa alueesta ja ovat todella sijoitetut siten, että ne eivät häiritse muun alueen täysimittaista suojelua, niitä ei voida katsoa perusteiksi, joilla alue pitäisi poistaa kansallispuistoluokasta. On myös huomattava, että eräät luonnonhoitotoimet tai käsittelyt voivat olla välttämättömiä esim. määrätyn eläinlajin tai kasvillisuustyypin ylläpitämiseksi tai yleisöpalveluiden ja hallinnon takia.

Tehokas vyöhykejako on tärkeä menetelmä ristiriitojen välttämässä suojelualueilla. Jotta alue täyttäisi

IUCN:n ehdot kansallispuistoiksi, sen täytyy sisältää eri vyöhykkeiden yhdistelmiä seuraavasti:

- 1) vain erämaaosa
- 2) erämaaosa yhdessä rajoitus- tai hoito-osan tai molempien kanssa
- 3) kaikki edellä mainitut osat yhdessä turismi/hallinto-osan kanssa
- 4) jokin tai kaikki edellä mainitut kohdat yhdessä antropologisen, arkeologisen tai historiallisen osan kanssa.

Kansallispuistojen on oltava avoimia yleisölle. Kävijöitä varten perustettavalle vyöhykkeelle voidaan rakentaa teitä ja rakennuksia, ja tähän osaan voidaan sijoittaa myös puistohallinto ja virkistyspalveluja. Vyöhykettä ei tule lukea varsinaiseksi luonnonsuojeluvyöhykkeeksi. Se tulee rajata ja sijoittaa siten, että siitä on mahdollisimman vähän haittaa puiston luonnonsuojelutavoitteelle. Yleisön liikkumista puistossa voidaan rajoittaa ja säädellä perustamalla erämaaosia eri puolille puistoa.

Kategoria III - Luonnonmuodostumat/luonnonmuistomerkit
(Natural Monuments / Natural Landmarks)

Kohteet sisältävät yhden tai useampia merkittäviä luonnon erikoispiirteitä, jotka ainutlaatuisuuden tai harvinaisuuden takia tulee suojella. Alueilla ei saa olla lainkaan tai vain vähän merkkejä ihmistoiminnasta. Kohteet

ovat pienehköjä eivätkä ne ole ekosysteemeiltään niin edustavia, että ne voitaisiin luokitella kansallispuistoiksi. Alueen koolla on merkitystä vain sikäli, että sen on oltava riittävän suuri turvaamaan kohteen säilyminen. Vaikka III kategorian alueilla voi olla matkailullista ja virkistyskäyttömerkitystä, niitä tulisi käsitellä mahdollisimman vähän. Alueiden hallinnon voivat järjestää joko eri viranomaiset tai yksityiset järjestöt, kunhan kohteiden säilyminen pitkällä aikavälillä turvataan.

Kategoria IV - Luonnonsäästiöt/hoidetut luonnonsuojelualueet/ eläimistön suojelualueet (Nature Conservation Reserves / Managed Nature Reserves / Wildlife Sanctuaries)

Luokka on käyttökelpoinen suojeltaessa tietyn eläinlajin asuinpaikkaa tai lintujen muutonaikaista levähdyspaikkaa. Alue voi olla kansallista tai kansainvälistä luokkaa. Vaikka tähän kategoriaan kuuluu suuri joukko erilaisia alueita, niiden kaikkien ensisijaisena tarkoituksena tulee olla luonnonsuojelu; uudistuvien luonnonvarojen hyödyntämisen tulee olla toissijainen pyrkimys. Alueen koko riippuu suojeltavan lajin elinpaikkavaatimuksista ja se voi olla varsin pienikin. Esimerkkinä tällaisista alueista voidaan mainita pesimäalueet, suot, järvet, jokien suistot, kalojen kutualueet jne. Alueella voidaan tarvita hoito- ja käsittelytoimia arvioitujen optimiolosuhteiden ylläpitämiseksi. Rajoitettuja alueita voidaan käyttää opetustarkoituksiin. Omistus voi olla joko kes-

kushallinnon, alempien viranomaisten tai vapaaehtoisten järjestöjen hallussa, kunhan sillä taataan alueen riittävä suojelu ja vartiointi.

Kategoria V - Maisemansuojelualueet (Protected Landscapes)

Luokkaan kuuluu vaihtelevantyyppisiä alueita johtuen erilaisten kulttuuri- ja puolikulttuurimaisemien suuresta määrästä. Kohteet voidaan karkeasti jakaa kahteen tyyppiin: ne, joiden kauneusarvot ovat syntyneet ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen tuloksena ja ne, jotka ovat luonnonvaraisia mutta virkistys- ja matkailukäytössä. Ihmistoiminnan seurauksena syntyneet alueet edustavat erilaisten kulttuuritekijöiden, kuten tapojen, uskomusten, sosiaalisten organisaatioiden tai materiaalisten ominaisuuksien vaikutuksia, jotka heijastuvat maankäyttö- tapoihin. Alueet ovat maisemallisesti merkittäviä tai kauneudeltaan ainutlaatuisia osoituksia ihmistoiminnasta. Perinteinen maankäyttö maanviljelyineen, laiduntamisineen ja kalastuksineen on vallitsevana. Alueen tulee olla riittävän suuri, jotta se takaa maisematyypin säilymisen. Luonnonalueet ovat tavallisesti merenranta- ja järvimaisemia tai vuoristo-, vaara- tai joenranta-alueita, jotka usein sijaitsevat valtateiden tai asutuskeskusten läheisyydessä. Monet ovat kansallisesti merkittäviä ulkoilu- ja virkistyskohteita.

Joissakin tapauksissa alue on yksityisomistuksessa ja

tarvitaan joko keskus- tai aluehallinnon toimia alueen maankäytön ja elämäntavan säilyttämiseksi. Hallituksen taloudellisia tukitoimia voidaan tarvita väestön elintason säilyttämiseksi samalla, kun alueen arvo pyritään säilyttämään perinteisenä.

Kategoria VI - Luonnonvarojen suojelualueet (Resource Reserves, väliaikainen suojeluyksikkö)

Tämän ryhmän kohteet voivat olla joko laajoja, suhteellisen eristyneitä ja vaikeapääsyisiä asumattomia alueita tai alueita, jotka ovat vähän asutettuja, mutta joille suuntautuu suuri asutus- ja hyödyntämispaine. Useissa tapauksissa niitä on tutkittu vähän, joten hyödyntämisen seuraukset ovat tuntemattomat. Olemassa olevan tilanteen ylläpito on välttämätön mahdollisen käytön vaikutusten tutkimiseksi. Luonnon hyödyntäminen sallitaan ainoastaan alkuperäisille asukkaille ja alueella jo harjoitettavat, ekologisesti terveet toiminnot sallitaan.

Tähän kategoriaan luetaan mm. erämaat. Kategoriaa käytetään CMC:n tiedostossa myös silloin, kun alue on suojeltu lainsäädäntötoimin, mutta siellä ei ole infrastruktuuria ja suojelun on todettu olevan riittämätöntä.

Kategoria VII - Antropologiset suojelukohteet (Natural Biotic Areas / Anthropological Reserves)

Antropologisiin suojelukohteisiin kuuluvat alueet, joissa

tekniikka ja nykyihminen eivät ole merkittävästi vaikuttaneet asukkaiden perinteiseen elämään. Tällaisia ovat mm. syrjäiset tai vaikeapääsyiset alueet, jotka ovat olleet huomattavan kauan eristyksissä. Nämä yhteisöt ovat tärkeitä kulttuuridiversiteetin ylläpitämiseksi. Niiden väestö on vahvasti riippuvainen luonnosta. Laajamittainen viljely ja muut suuresti kasvillisuutta ja eläimistöä muuttavat toimenpiteet ovat kiellettyjä. Alueiden hoito keskittyy perinteisten elinympäristöjen ylläpitoon ja niiden säilymisen turvaamiseen kulttuurin omilla ehdoilla.

Kategoria VIII - Monikäyttöalueet (Multiple Use Management Areas / Managed Resource Areas)

Kategoria VIII on laaja. Monikäyttöalueilla voidaan hyödyntää metsiä, laitumia, riistaa, merieliöitä jne. tai niitä voidaan käyttää virkistysalueina. Osa alueista voi olla ihmisen asuttamia ja muovaamia. Kohteissa voi olla ainutlaatuisia tai poikkeuksellisia luonnon piirteitä ja ne voivat olla kansallisesti tai kansainvälisesti merkittäviä. Alueiden käyttö suunnitellaan luonnonvarojen kestävän hyödyntämisen pohjalta. Maanomistus on hallituksen valvonnassa. Vyöhykejärjestelyillä tietyille alueille voidaan taata erityissuojelu. Monikäyttöalueiden hoidon pääperiaate on luonnon tuottokyvyn kaikinpuolinen turvaaminen ja luonnonvarojen säilyvyys.

Kategoria IX - Biosfäärialueet (Biosphere Reserves)

UNESCO:n Man and the Biosphere (MAB) -ohjelman tavoitteena on luoda maailmanlaajuinen, kaikkia maapallon ympäristötyyppejä edustava biosfäärin suojelualueiden verkosto. Alueiden suojelun tavoitteena on säilyttää nykyistä ja tulevaa käyttöä varten eliöyhteisöjen monimuotoisuus ja koskemattomuus ja taata lajien geneettinen monipuolisuus. Kohteet tarjoavat mahdollisuuden ekologiseen tutkimukseen sekä luonnon että ihmisen muovaamissa ympäristöissä. Kukin biosfäärialue sisältää yhden tai useamman edustavan esimerkin maapallon eliömaantieteellisistä vyöhykkeistä ja ainutlaatuisista luonnon piirteistä, esimerkkejä perinteisen viljelyn tuottamasta sopusointuisesta maisemasta ja esimerkkejä muutetusta tai tuhotusta ekosysteemistä, joka on pystytty palauttamaan luonnontilaan.

Biosfäärialueen täytyy olla sopiva pitkäaikaiseen suojeluun. Alue koostuu mahdollisimman luonnontilaisesta ydinosaista ja sitä ympäröivästä yhteistoiminta-alueesta, joka voidaan jaotella puskurivyöhykkeeseen, luonnontilan palautusalueeseen ja stabiiliin kulttuurivyöhykkeeseen. Alueen taloustoimintaa kehitetään sopusoinnussa luonnon- ja ympäristönsuojelutavoitteiden kanssa. Ennen kuin alue voidaan nimetä biosfäärin suojelukohteeksi, sen täytyy saada hyväksyntä UNESCO:n kansainväliseltä Man and the Biosphere -neuvostolta. Vuoden 1989 alussa biosfäärialueita oli 71 maassa yhteensä 276. Suomeen on perusteilla kaksi biosfäärialuetta, joiden ydinalueina tulevat ole-

maan Saaristomeren ja Patvinsuon kansallispuistot.

Kategoria X - Maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelukohteet (maailmanperintökohteet) (World Cultural and Natural Heritage Sites)

UNESCO:n järjestämä maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön kansainvälinen suojelukokous v. 1972 on määritellyt kriteerit maailman luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelukohteille. Luonnonperinnön suojelun tavoitteena on säilyttää ne luonnon piirteet ja eliölajit, joiden perimän säilyttämiseksi kohde on perustettu, tuottaa tietoa maailmanlaajuisesti hyödynnettäväksi ja antaa mahdollisuus tutkimuksille ja ympäristön tilan seurannalle. Kohteet rajoitetaan vain niihin, joilla on todellista yleismaailmallista merkitystä. Luonnonperintökohteiden täytyy täyttää yksi tai useampia seuraavista kriteereistä:

- 1) alue on edustava esimerkki maapallon kehityshistorian päävaiheista
- 2) alue on edustava esimerkki meneillään olevasta geologisesta prosessista, biologisesta evoluutiosta ja/tai ihmisen vuorovaikutuksesta luonnon kanssa
- 3) alue sisältää ainutlaatuisia, harvinaisia tai merkittäviä luonnonilmiöitä, -muodostumia tai huomattavan luonnonkauniita kohteita

4) alue on yleismaailmallisesti merkittävä uhanalaisten tai harvinaisten kasvi- tai eläinlajien elinympäristö.

Suojelukohteiden täytyy myös täyttää alueen yhtenäisyyden ehdot. Sopimus velvoittaa kunkin jäsenmaan varmistamaan kohteen aktiivisen ja tehokkaan suojelun. Koska alueille yleensä suuntautuu virkistyskäyttöä, on joillekin kohteille tarkoituksenmukaista asettaa liikkumisrajoituksia tai estää kokonaan yleisön pääsy niille.

Kukin julistuksen allekirjoittajamaa voi suositella omia kohteitaan UNESCO:n Maailmanperintökomitealle, joka päättää niiden hyväksymisestä. Vuonna 1988 julistuksen allekirjoittajamaita oli sata. Suomi allekirjoitti julistuksen v. 1987 ja valmistelee parhaillaan esityksiä Suomen luonnonperintökohteista.

2.2. Euroopan Neuvoston luokitus luonnonsuojelualueita varten

Euroopan Neuvosto on tehnyt luokituksen, jossa luonnonsuojelualueet jaetaan neljään kategoriaan (Poore & Gryn-Ambroes 1980):

Kategoria A

Tähän kategoriaan luetaan tieteellisesti merkittävät suojelukohteet. Alueet ovat täydellisen suojelun piirissä eli kaikki ihmistoiminta niillä on kiellettyä. Pääsy on

sallittu vain tieteellisissä tarkoituksissa, ja se vaatii erikoisen luvan.

Kategoria B

Tieteellinen arvo on tärkeä myös tässä kategoriassa. Pää tarkoitus on alueiden luonnontilan sekä eläinten ja kasvien geeniperinnön säilyttäminen. Kaikki keinotekoinen puuttuminen ekosysteemien luonnontilaan, koostumukseen ja evoluutioon on kielletty. Kuitenkin joitakin virkistyskäyttömuotoja on sallittu tarkoin rajatuilla alueilla tiukkojen sääntöjen puitteissa. Perinteisiä ihmistoimintoja kuten maanviljely voidaan sallia, mikäli ne ovat sopusoinnussa suojelupäämäärien kanssa. Vierailu alueella sallitaan sääntöjä noudattaen.

Kategoria C

Alueet voidaan lukea tähän luokkaan pääasiassa kulttuuri- ja esteettisten arvojensa perusteella. Maisemansuojelu ja ekologinen tasapaino otetaan huomioon. Alueilla voi olla huomattavaa virkistyskäyttöarvoa. Perinteinen ihmistoiminta sallitaan sääntöjen puitteissa ja joitakin muita taloudellisia toimintoja tiukasti valvottuina. Koska tämän luokan alueilla on usein merkitystä virkistyskäytössä, jonkinasteinen palveluvarustus samoin kuin ei-motorisoitu yleinen liikkuminen ovat sallittuja selvästi määritellyillä vyöhykkeillä edellyttäen, että nämä toiminnot ovat sopusoinnussa alueiden muiden tavoitteiden kanssa.

Kategoria D

Tähän kategoriaan kuuluu laajoja maa-alueita, jotka on alunperin tarkoitettu virkistyskäyttöön, mutta joissa myös luonnonsuojelun periaatteet otetaan huomioon. Kategoriaan voi kuulua luonnonmuodostumia, kartanoita, maatiloja, kyliä jne. Perinteiset tai nykyaikaiset ihmistoiminnot ovat sallittuja, jos ne ovat sopusoinnussa virkistys- ja suojelupyrkimysten kanssa. Ei-motorisoitu yleisön liikkuminen alueella on pääsääntöisesti sallittu, mutta sitä voidaan rajoittaa tarvittaessa esim. kasvilisuiden tai eläimistön takia. Moottoriliikennettä kontrolloidaan.

Biogeneettiset reservaatit

Euroopan Neuvoston luonnonsuojelukomitea laati v. 1979 Euroopan luonnonsuojelusopimuksen (ns. Bernin sopimus), jonka tavoitteena on Euroopan uhanalaisten eläin- ja kasvilajien ja ympäristötyyppien suojelu.

Uhanalaisten elinympäristöjen suojelemiseksi Euroopan Neuvosto on laatinut 'biogeneettisten reservaatien' suojeluohjelman. Ohjelman tarkoituksena on suojella etukäteen valittuja uhanalaisia ympäristötyyppejä Euroopassa. Kohteiden valinnasta vastaavat kansainväliset asiantuntijat. Alueet voivat olla varsin pienialaisiakin, kunhan ne ovat suojelullisesti arvokkaita (Vickholm 1986).

2.3. Euroopan Neuvoston ja IUCN:n luokitusten vastaavuus

IUCN:n kategoria I (tieteelliset säästiöt) vastaa melko tarkoin Euroopan Neuvoston kategoriaa A ja IUCN:n kategoria II (kansallispuistot) suunnilleen Euroopan Neuvoston kategoriaa B. IUCN:n luokituksessa on erotettu omaksi ryhmäkseen (Cat. III, luonnonmuistomerkit) alueet, jotka eivät täytä kansallispuiston edellytyksiä alueen koon, edustavuuden tai rauhoitusmääräysten vuoksi. Euroopan Neuvoston luokituksessa nämä kohteet sisältyvät B-kategoriaan yhdessä kansallispuistojen kanssa. Niinpä esim. Suomen aarnialueet on Pooren ja Gryn-Ambroesin (1980) teoksessa luettu Euroopan Neuvoston B-kategoriaan, kun ne IUCN:n luokituksessa kuuluisivat kategoriaan III. On huomattava, että IUCN:n termillä 'Natural Monument' on laajempi merkitys kuin Suomessa käsitteillä 'luonnonmuistomerkki' tai 'luonnonmuodostuma', joita tässä on käytetty termin käännöksinä.

IUCN:n kategoria IV (hoidetut luonnonsäästiöt/ eläimistönsuojelualueet) jää Euroopan Neuvoston luokituksessa 'väliinpuotoajaksi', joka suojelupäämääriltään kuuluisi B-kategoriaan, mutta luonnontilaa muuttavien hoitotoimien takia C-kategoriaan. IUCN:n kategoria V (maisemansuojelualueet), samoin kuin kategoria VII (antropologiset suojelukohteet) vastaavat melko hyvin Euroopan Neuvoston C-kategoriaa. Moninaiskäyttöalueet (IUCN:n kategoria VIII) vastaavat Euroopan Neuvoston D-kategoriaa, sen sijaan IUCN:n luonnonvarojen suojelualueilla (väliaikainen suo-

jeluyksikkö, kategoria VII) ei ole vastinetta Euroopan Neuvoston luokituksessa.

Euroopan Neuvoston biogeneettisillä reservaateilla pyritään suojelemaan Euroopassa ainutlaatuisia ja uhanalaisia luontotyyppisiä ja habitaatteja. Alueet eivät vastaa UNESCO:n biosfäärialueita, joiden tarkoituksena on suojella maailmanlaajuisesti ja edustavasti kaikkia maapallon ympäristötyyppejä. Molemmilla on siten oma paikkansa kansainvälisinä suojeleohjelmina.

Kahden luokituksen olemassaolo luonnollisesti vaikeuttaa jo ennestään epäselvää tilannetta luonnonsuojelualueiden nimityksissä ja erilaisten suojelualuetyyppien vastavuuden määrittelyssä. IUCN:n luokitus on yksityiskohtaisempaan selkeämpi kuin Euroopan Neuvoston luokitus, jonka käyttö yleispiirteisempänä voi joissakin tapauksissa kuitenkin olla helpompaa.

2.4. Luonnonsuojelualueiden nimitykset eri maissa

Luonnonsuojelualueiden nimitykset vaihtelevat huomattavasti eri maissa. Tämän takia on mahdotonta saada käsitystä alueen suojeluasteesta pelkästään käytetyn nimityksen perusteella. Mm. Suomen luonnonpuisto nimitys vastaa harhaanjohtavasti Keski-Euroopassa lähinnä virkistysalueista käytettäviä 'Naturpark/Nature Park'-nimityksiä, vaikka meidän luonnonpuistomme kuuluvat luo-

kitukseltaan tieteellisiin säästiöihin. Samoin eräissä maissa kansallispuisto-nimitystä käytetään alueista, jotka ovat pääasiassa virkistys- tai maisemansuojelualueita.

Erilaisia luonnonsuojelualueiden nimityksiä on pelkästään IUCN:n suojelualueluettelossa 49 (IUCN 1985), eikä tässä yhteydessä ole mahdollista esitellä niiden kaikkien suojelumääräyksiä tai vastaavuutta eri kategorioihin. Taulukoihin 1-3 on koottu tietoja eräiden Euroopan ja Pohjois-Amerikan suojelualueiden lukumääristä ja pinta-aloista ja pyritty määrittelemään niiden vastaavuus IUCN:n kategorioihin. Taulukoihin on koottu uusimmat saatavilla olevat tilastotiedot, mutta etenkin suojelumääräyksiltään lievistä alueista tietoja on ollut saatavana niukasti. Useimmissa maista suojelualueverkostoa uusitaan ja täydennetään jatkuvasti, joten numerotiedot vanhentuvat nopeasti, ja niihin on suhtauduttava lähinnä suuruusluokkia kuvaavina.

Taulukko 1. Eräiden Länsi- ja Pohjois-Euroopan maiden suojelualueet.¹⁾

Valtio	Suojelualuetyyppi	lukumäärä	pinta-ala ha	vastaavuus IUCN:n kategorioihin	tiedot vuodelta		
Irlanti	²⁾ Luonnonsäästiö	12			1979		
	Kansallispuisto	3	20 404	II			
	Metsänsuojelualue		n. 2 000				
	Riistansuojelualue	56					
	Yksityinen suojelualue	3	n. 1 500				
Islanti	Myvatn-Laxan suojelualue	1	440 000	V	1984		
	Kansallispuisto	3	179 300	II			
	Luonnonsäästiö	18	50 831	IV			
	Maisemasuojelualue	10	206 045	V			
	Luonnonmuistomerkki	24	26 153	III			
	Luonnonpuisto (virikistysalue)	8	39 055				
Iso Britannia	Kansallispuisto	10	1 367 609	V	1979-1984		
	Kansallinen luonnonsäästiö	195	n. 150 000	IV			
	Paikallinen luonnonsäästiö	105	14 371	IV			
	Metsäsäästiö	11	2 448				
	Maaseutupuisto	yli 20					
	Huomattavat luonnonkauniit alueet (ADNB)	41	n. 1 758 800				
	Tieteellisesti mielenkiin- toiset kohteet (SSSI)	4 150	1 470 900				
	Kansallisesti merkittävät maisemakohteet (Skotlanti)	40	n. 1 000 000				
	³⁾ Aluepuistot (Skotlanti)	4					
	Yksityiset ja järjestöjen suojelualueet	1 990	294 592				
	Kansalliset rannikkoalueet	33	1 954 km				
	Italia	⁴⁾ Kansallispuisto	5	272 400		II, V	1979-1980
		Valtion luonnonsäästiö	101	55 316		IV	
Alueellinen luonnonsäästiö		14	6 974				
Luonnonpuisto							
Eläimistönsuojelualue		n. 200	n. 200 000				
Yksityiset ja järjestöjen suojelualueet							
Norja	Luonnonsäästiö	590	83 000	I, IV	1978- 1985		
	Kansallispuisto	16	1 041 600	II			
	Maisemasuojelualue	51	158 900				
	Luonnonmuistomerkki	299					
	Eläimistön- ja kasviston- suojelualue	29	n. 5 000 ⁵⁾				
	Aarnialue ja luonnonhoitometsä	54	n. 10 380				
	<u>Huippuvuoret</u>						
	Luonnonsäästiö	3	2 541 000	I			
	Kansallispuisto	3	950 000	II			
	Kasviensuojelualue	3	248 000				
	Linnustonsuojelualue	15					
	<u>Bouvet</u>						
	Luonnonsäästiö	1	5 000	I			
Ranska	Luonnonsäästiö	59	43 288 ⁶⁾	IV	1971- 1983		
	Kansallispuisto	6	347 840	II, V			
	Linnustonsuojelualue	n. 300					
	Luonnonmuistomerkki						
	Alueelliset luonnonpuistot	20	2 238 000				
	Kansallispuistojen varausalueet	5	1 112 470				

1) Lukumäärät ja pinta-alat ovat kansallispuistojen osalta suhteellisen tarkkoja. Sen sijaan muiden alueiden osalta tarkkuus vaihtelee, eikä kaikista suojelualuetyypeistä ole ollut tietoja saatavana lainkaan.

2) sisältää mm. linnustonsuojelualueet

3) sisältää tärkeimmät yksityisten ja yhteisöjen säästiöt ja lintujen-suojelualueet

4) riserve naturali integrati ja r.n. orientate

5) maapinta-ala

6) pinta-aloihin eivät sisälly puistoja ympäröivät puskurivyöhykkeet

Taulukko 1. Eräiden Länsi- ja Pohjois-Euroopan suojelualueet (jatkoa).

Valtio	suojelualuetyyppi	lukumäärä	pinta-ala ha	vastaavuus IUCN:n kategorioihin	tiedot vuodelta
Ruotsi	Luonnonsäästiö	1 215	870 748	IV	1986-1988
	Kansallispuisto	20	618 338	II	
	Luonnonhoitoalue	54	103 531		
	Eläimistönsuojelualue	620	348 452	IV	
	Luonnonmuistomerkki	n. 1 300			
	1) Erämaat	13	n. 4 900 000		
	1) Tunturimetsäsäästiöt	70	n. 1 200 000		
2) Metsähallinnon suojelualueet	750	n. 52 000			
	2) Yhteisöjen suojelualueet	19	4 750		
Saksan liitto- tasavalta	Luonnonsäästiö	1 321	420 973 ³⁾	IV,V	1980-1983
	Kansallispuisto	2	33 900	II	
	Luonnonmuistomerkki				
	Maisemansuojelualue Luonnonpuisto	59			
Suomi	Luonnonpuisto	20	151 781	I	1987-1989
	Kansallispuisto	23 ⁴⁾	706 400	II	
	Soidensuojelualue	173	n. 401 000		
	Luonnonsuojelualue (valtion maalla, alle 500 ha)	17	n. 1 000		
	Luonnonmuistomerkki	1 850			
	Luonnonhoitometsä		212 194 ⁵⁾		
	Aarnialue		25 578 ⁵⁾		
	Ojitusrauhoidusalue		19 152		
	Yksityinen suojelualue	747	n. 56 000		
	Suojellut vesistöt ja vesistöosat	54 ⁶⁾			
Sveitsi	Kansallispuisto	1	16 887	II	1980-1985
	Luonnonsäästiö	300 ⁷⁾		IV	
	Maisemansuojelualue	2	4 700	V	

- 1) perustettu metsähallituksen päätöksellä v. 1987
- 2) Svenska Naturskyddsföreningenin omistamat alueet
- 3) luvusta puuttuivat 251:n säästiön pinta-alat
- 4) sisältää lakiesitysvaiheessa olevan Koloveden kansallispuiston
- 5) Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen alueet yhdessä
- 6) koskiensuojelulailalla ja Ounasjoen erityislailalla rauhoitetut
- 7) IUCN:n luetteloon sisältyvät

Lähteet:

1) Commission of the European Communities 1979	10) Ministry of Environment, Norge 1985
2) Contryside Commission for Scotland 1974	11) Naturverndarråd 1984
3) Domänposten 1987	12) Nature Conservancy Council 1984
4) Duffey 1983	13) Naturvårdsverket 1983 ja 1986a
5) Foster 1982	14) Norges offentlige utredninger 1986
6) Holt-Jensen 1978	15) Perring 1983
7) IUCN 1985	16) Poore & Gryn-Ambroes 1980
8) Jordbruksdepartementet 1986	17) Stamp 1969
9) Miljöverndepartementet 1985	18) Virtanen & Pasanen 1983

Taulukko 2. Kanadan ja Yhdysvaltojen suojelualueet.¹⁾

Valtio	suojelualuetyypit	lukumäärä	pinta-ala ha	vastaavuus IUCN:n kategorioihin	tiedot vuodelta
Kanada	2) Kansallispuisto	32	17 770 000	II	1982-
	2) Kansallisjoki	6			1986
	2) Merkittävä luonnon- muodostuma Osavaltio puisto	1 170	n. 22 300 000		
3) Yhdysvallat					
	4) <u>NPS-alueet:</u>				
	Kansallispuisto	46	19 089 810	II,III	1975-
	Kansallinen suojelu- alue (National Preserve)	12	8 904 000	I,II	1986
	Kansallinen muistomerkki	78	1 900 000	III,V	
	Kansalliset virkistysalueet	17	1 481 000		
	Kansalliset järvenrannat	4	80 000	V	
	Kansalliset merenrannat	11	244 000	V	
	Kansallisjoet	10	233 000		
	Kansalliset maisematiet	1	21 000		
	5) <u>National Wildlife Refuge System:</u>			III,IV,V	
	Vesilintujen suojelualue	284			
	Muuttolintujen suojelualue	70			
	Suurriistan suojelualue	16			
	Riistansuojelu- ja laidunalue	4			
	6) Vesilintujen tuotantoalue	2 300			
	6) <u>BLM-alueet:</u>				
	Luonnontilaiset tutkimusalueet	19	18 080		
	Kansalliset luonnonmuistomerkit	35	953 602		
	Huomattavat luonnonalueet	23	157 918		
	Virkistysalueet	29	1 068 498		
	7) <u>Erämaat</u>	445	36 000 000		

- 1) Taulukkoon ei sisälly pääasiallisesti historiallisten tai kulttuurikohteiden suojelualuetyyppejä.
- 2) Suojeluohjelman toteuttaminen kesken.
- 3) Taulukossa voi olla puutteellisuksia eri keskusvirastojen kohdalla ja siitä puuttuvat osavaltioiden ja paikallistason suojelualueet.
- 4) The National Park Servicen hallitsemat alueet v. 1985.
- 5) The Fish and Wildlife Servicen hallinnassa olevat alueet v. 1975.
- 6) The Bureau of Land Managementin hallinnassa olevat alueet v. 1975.
- 7) The National Wilderness Preservation Systemiin kuuluvat alueet v. 1986. Lukuihin sisältyvät myös kansallispuistoihin ja muihin suojelualueisiin kuuluvat erämaat.

Lähteet:

Excerpt - Environment Canada Estimates 1987-1988.
Intermountain Research Station 1986.
IUCN 1985.
Knudson 1984.
U.S. Department of Interior 1975.

Taulukko 3. Itä-Euroopan maiden suojelualueet.

Valtio	suojelualuetyyppi	lukumäärä	pinta-ala ha	vastaavuus IUCN:n kategorioihin	tiedot vuodelta
Bulgaria	Säästiö	90	40 345	IV	1986
	Kansallispuisto	10	70 345	II	
	Maisemansuojelualue	55	16 085		
	Huomattava luonnon- muodostuma	430	18 946		
	Historiallinen kohde	881			
	Suojellut vanhat puut	1 943			
Tšekkoslovakia	Kansallispuisto	4	172 600 ¹⁾	II,V	1986
	Maisemansuojelualue	34	162 600 ²⁾	V	
	Valtion luonnonsäästiö	821	117 187	IV	
	Suojeltu habitaatti	112	1 307		
	Suojeltu opetuskohde	17	1 535		
	Suojeltu puisto ja puutarha	6	75		
	Suojeltu luonnonmuodostuma	511	6 237		
	Suojeltu luonnonmuistomerkki	43	492		
Unkari	Kansallispuisto	4	141 765	II	1986
	Maisemansuojelualue	31	300 000	V	
	Suojeltu luonnonalue	98	26 300	IV	
	Luonnonmuistomerkki	608	20 405		
Saksen Demokraattinen Tasavalta	Suojeltu luonnonalue	766	104 000 ³⁾	I,IV	1986
	Maisemansuojelualue	404	1 964 000		
	Luonnonmuistomerkki	9 500			
Puola	Kansallispuisto	14	125 700 ⁴⁾	II,V	1986
	Maisemapuisto	24	535 400		
	Maisemansuojelualue		1 685 100		
	Luonnonsäästiö	872	99 800	IV	
	Luonnonmuistomerkki	14 027	31 200		
Romania	Kansallispuisto	1	20 000	II	1986
	Luonnonsäästiö	n. 420		I,IV,V	
Neuvostoliitto	Luonnonsäästiö (zapovednik)	170	n. 15 000 000 ⁵⁾	I	1985-1987
	Riistansuojelualue				
	Metsän- ja riistansuojelualue	7	300 000	IV	
	Kansallispuisto	18	yli 950 000 ⁶⁾	Ii	
	Luonnonmuistomerkki Rajoitetun suojelun alue (zakaznik)	2 700	n. 41 000 000		

- 1) lisäksi 222 000 ha puskurivyöhykettä
- 2) lisäksi 242 200 ha puskurivyöhykettä
- 3) tästä 6 980 ha tiukasti suojeltuja säästiöitä
- 4) tästä 35 762 ha tiukasti suojeltua
- 5) arvioitu yhteispinta-ala v. 1985
- 6) 12:n kansallispuiston pinta-ala v. 1985

Lähteet: Borisov & al. 1985
IUCN 1985
IUCN 1986
Kaasik 1987

3. SUOJELUALUETYYPIT JA KANSALLISPUISTOJEN SUOJELUN TO- TEUTUMINEN

3.1. Irlanti

3.1.1. Suojelualuetyypit

Irlannin luonnonsäästiöistä (Nature Reserves) ovat tärkeimpiä eräät linnustonsuojelualueet, mm. kansainvälisesti merkittävä Wexfordin luonnonsäästiö. Poore ja Gryn-Ambroes (1980) ovat luokitelleet luonnonsäästiöt Euroopan Neuvoston A-kategoriaan huolimatta siitä, että esim. Wexfordin säästiö on yleisölle avoin. IUCN:n luettelossa ei ole mainittu Irlannin luonnonsäästiöitä. Maassa on kolme kansallispuistoa (Glenveagh, Killarney ja Connemara), joiden yhteispinta-ala on 20 404 ha (kuva 1). Ne kuuluvat IUCN:n II-kategoriaan (IUCN 1985). Uusia kansallispuistoja on suunnitteilla kaksi (Commission of the European Communities 1979, Craig 1988). Riistansuojelulain nojalla on perustettu riistansuojelualueita. Vaikka niissä on lain mukaan kielletty ainoastaan eräiden lintujen tappaminen ja munien ottaminen, suojelu ulottuu käytännössä koko alueen eläimistöön (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Vuonna 1979 näitä alueita oli 56 (Commission of the European Communities 1979). Osittain luonnontilaisia metsäalueita, jotka ovat kalastushallituksen omistuksessa, on suojeltu n. 2 000 ha. Tästä n. 1 500 ha on tammimetsää (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Näiden lisäksi aluesuunnittelulain nojalla on mahdollista perustaa

1. Connemara
2. Killarney
3. Glenveagh

Kuva 1. Irlannin kansallispuistot v. 1985.

ns. erityisen luonnonkauniita alueita (special amenity areas), jotka ovat suojeluasteeltaan lähinnä maisemansuojelualueita. Toistaiseksi tätä mahdollisuutta ei ole käytetty, vaikka laki on ollut voimassa vuodesta 1963 (Craig 1988).

Paikallishallintolaki vuodelta 1963 mahdollistaa suojelualueiden perustamisen paikallistasolla. Sen nojalla on suojeltu mm. kolme kasvillisuudeltaan merkittävää aluetta ja noin 40 puuta tai puuryhmää. Irlannin luonnon-suojeluyhdistys An Taisce (The National Trust for Ireland) on pyrkinyt suojelemaan suoluontoa ja se omistaa mm. kolme kansainvälisesti merkittävää soidensuojelualuetta (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

3.1.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Luonnonsuojeluasiat kuuluvat Irlannissa pääosin kalastushallituksen metsä- ja riistaosastolle. Kansallispuistojen hallinto kuuluu kuitenkin yleisten töiden ministeriön alaiselle kansallispuisto- ja luonnonmuistomerkkiosastolle. Puistojen johdossa on superintendentti. Viime kädessä vastuu puistoissa tehtävistä toimenpiteistä on kansallispuisto- ja luonnonmuistomerkkiosaston päälliköllä (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Kansallispuisto- ja luonnonmuistomerkkiosastolla työskentelee kuusi henkilöä hallintotehtävissä ja kaksi asiantuntijatehtävissä (ekologi ja maisema-arkkitehti).

Killarneyn kansallispuiston johdossa on superintendentti, jonka alaisena on apulaisjohtaja, eläintieteilijä, kaksi alemman korkeakoulututkinnon suorittanutta henkilöä sekä muuta työvoimaa noin 70 henkilöä (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Kansallispuistojen budjeteista ei ole tietoja viime vuosilta.

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Killarneyn kansallispuiston tavoitteena on säilyttää alueen eläimistö, kasvillisuus ja maisematyyppit sekä tarjota ihmisille virkistysmahdollisuuksia. Glenveaghin puiston tavoitteena on säilyttää alueen alkuperäinen luonto (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Alueita on tarkoitus hoitaa siten, että ne täyttävät IUCN:n asettamat kriteerit (Commission of European Communities 1979).

Kansallispuistoissa on sallittu vapaa liikkuminen jalkaisin ja polkupyörällä. Puistojen vyöhykejakoja tehtäessä on mahdollista, että liikkumista tullaan joillakin alueilla rajoittamaan. Moottoriliikenne on kielletty lukuunottamatta puiston sisääntuloteitä (Commission of the European Communities 1979, Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Puistojen hoito

Kansallispuistoista vanhin, Killarneyn kansallispuisto, on perustettu alunperin yleiseksi virkistysalueeksi. Vuonna 1968 se muutettiin kansallispuistoksi. Tämän jälkeen alueelta on poistettu toimintoja, joiden ei katsota kuuluvan kansallispuistoon, kuten metsästys, lampaiden

laidunnus ja kauppapuutarha. Alueella on ollut metsätaloustoimintaa (istutusmetsiä) ennen puiston perustamista. Viisi tällaista aluetta siirtyi metsäviranomaisilta kansallispuisto- ja luonnonmuistomerkkiosaston hallintaan v. 1969, jolloin päätettiin, ettei kaupallista metsätaloutta laajenneta näiltä alueilta muualle. Kansallispuistohallinnolla on päätösvalta niilläkin alueilla, jotka ovat edelleen metsäviranomaisten hallinnassa (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Puiston hoidolle tuottavat ongelmia kaksi alueelle tuotua vierasta eliölajia: alppiruusu (*Rhododendron ponticum*), joka on osoittautunut hyvin leviämiskykyiseksi sekä japaninhirvi (*Cervus nippon*), joka on aiheuttanut ylilaidunnusta. Molempien määrää pyritään kontrolloimaan (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Glenveagh'iin on tehty vyöhykejako puiston hoitoa ja käyttöä varten. Vyöhykejako ollaan tekemässä myös muihin puistoihin (Commission of the European Communities 1979).

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Puistoissa on varsin vähän palveluvarustusta. Killarneyssä on neljä luontopolkua ja mahdollisuus vuokrata hevosrattaat puistoon tutustumista varten. Muissa puistoissa polkuverkosto on rakenteilla (Bord Fa'ilte 1983). Glenveagh'ssa on telttailualue (Waycott 1983).

Killarneyn kansallispuistossa on kolme opastuspaikkaa, ja puiston keskiosassa sijaitsevasta kartanosta on tarkoitus tehdä opastus- ja esittelykeskus. Glenveagh'n opastus-

keskus on rakennettu muistuttamaan perinteistä maalaisrakennusta turvekattoineen. Puistossa on myös yleisölle avoin Viktoriaaninen linna. Kuljetukset näihin puiston sisällä oleviin rakennuksiin on järjestetty bussilla puiston rajalta. Myös Connemaran puistoon on opastuskeskus rakenteilla.

Killarneyn kansallispuiston vuotuinen kävijämäärä on noin 500 000 henkilöä. Käynnit keskittyvät varsin pienelle alalle puiston sisääntuloteiden ympärille. Glenveagh'in kävijämäärä on n. 90 000 henkilöä vuodessa (Commission of the European Communities 1979, O'Keefe 1987).

Tutkimus

Killarneyn kansallispuistossa on pienet laboratoriotilat ja jonkin verran tutkimusvarustusta. Pääasiallisia tutkimuskohteita ovat metsänuudistuminen, saksan- ja japaninhirven ekologia sekä limnologiset ja entomologiset tutkimukset (IUCN 1977). Glenveagh'n puiston perusselvitykset on aloitettu.

Kansallispuistoihin liittyvä tutkimus on kolmen eri hallinto-organisaation alaista. Puistojen hoitoon liittyvä tutkimus kuuluu yleisten töiden ministeriölle. Suojelu- ja ekologiisiin kysymyksiin liittyvä tutkimus on kalastushallituksen metsä- ja riistaosaston alaista. Osastolla on käytettävissä tieteellistä ja teknistä henkilökuntaa 22 henkilöä, joihin kuuluu mm. 9 ekologia. Paikallishallintoministeriön alaisuuteen kuuluu mm. geologisten

ja ekologisten kohteiden arviointi, maankäytön ja rakennussuunnittelu, erilaisten suojeluhankkeiden toteuttaminen jne. Ministeriöllä on oma tutkimuslaitos, An Foras Forbartha (Kansallinen maankäytön ja rakennussuunnittelun instituutti). Sen yhteyteen perustettiin v. 1971 luonnonsuojelun ja virkistyspalvelujen neuvontaosasto. Irlannissa toimii myös eri organisaatioiden tukema biologinen tietokeskus, joka kerää tietoa eläinten ja kasvien levinneisyydestä ja tieteellisesti mielenkiintoisista alueista (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Arviointia

Kansallispuistoverkon määrätietoinen kehittäminen on aloitettu Irlannissa 1970-luvulla. Suojelutavoitteessa pyritään täyttämään IUCN:n suositukset, ja opastus- ja tiedotuspalveluja ollaan kehittämässä. Suojelutavoite vaikuttaa käytettävissä olevien tietojen perusteella toteutuvan varsin hyvin. Osaltaan tämä johtuu maan pienestä väestömäärästä ja pitkään maatalousvaltaisena säilyneestä elinkeinorakenteesta, joiden ansiosta paineet luontoa kohtaan eivät ole kasvaneet niin suuriksi kuin manner-Euroopassa.

Yksittäisten puistojen osalta IUCN:n kansallispuistoluetelo mainitsee Killarneyn kansallispuiston ongelmiksi vieraiden lajien leviämisen (Rhododendron ponticum, Cervus nippon), metsittymisen, vesistöjen rehevöitymisen ja tiettyjen alueiden intensiivisen turismin (IUCN 1977). Pooren ja Gryn-Ambroesin (1980) selvityksessä nykyistä

kävijämäärää ei pidetä puistoluonnolle vahingollisena. Ongelmia on osittain pystytty ratkaisemaan vyöhykejärjestelmän luomisella, kaupallisten toimintojen lakkauttamisella ja hoitotoimilla kuten peurakantojen säätelyllä. Myös Glenveagh'ssa saksanhirven laidunnus ja alppirusun leviäminen aiheuttavat hoitotarvetta. Puistossa esiintyy toisinaan salametsästystä, luvatonta lampaiden laidunnusta ja turpeennostoa (O'Keeffe 1987).

Irlantiin on suunnitteilla kaksi uutta kansallispuistoa: Burren ja Dublin/Wicklow Mountains. Puistojen perustamista vaikeuttaa tarpeellisen luonnonsuojelulainsäädännön puuttuminen. Killarneyn kansallispuisto on perustettu erityislaille, muut puistot on perustettu alemmanasteisilla hallinnollisilla päätöksillä. Vireillä on uusi kansallista perintöä koskeva laki, jonka perusteella voitaisiin perustaa kansallispuistoja, kansallisia historiallisia puistoja ja puutarhoja sekä maisemansuojelualueita, jotka toimisivat kansallispuistojen puskurivyöhykeinä. Myös hallinto-organisaatiota on esitetty uudistettavaksi osittain. Uusien kansallispuistojen perustamisen yhteydessä on kiistelty suojeluasteesta ja suojeltavien alueiden laajuudesta. Molemmat esitetyt alueet sisältävät sekä luonnontilaisia, kansallispuistoksi soveltuvia osia että laajempia, maisemallisesti arvokkaita kokonaisuuksia. Uuden lainsäädännön nähtäisiin antavan mahdollisuuden sekä pienempien, IUCN:n kriteerit täyttävien kansallispuistojen perustamiseen että niitä ympäröivien kulttuurimaisemien suojeluun maisemansuojelualueina (Craig 1988).

3.2. Iso Britannia

3.2.1. Suojelualuetyypit

Ison Britannian (Englannin, Skotlannin, Walesin ja Pohjois-Irlannin) luonnonsuojelualuejärjestelmä on varsin monimuotoinen. Skotlannin ja Pohjois-Irlannin suojelualuetyypit poikkeavat hieman Englannin ja Walesin järjestelmistä, joten ne on kuvattu erikseen.

Englanti ja Wales

Kansallispuistoja on Englannissa ja Walesissa kaikkiaan kymmenen (kuva 2). Ne eivät kuitenkaan vastaa kansainvälisiä kansallispuistomääritelmiä, vaan ovat luokiteltavissa Euroopan Neuvoston C-kategoriaan (Poore & Gryn-Ambroes 1980). IUCN:n luokituksessa Ison Britannian kansallispuistot kuuluvat kategoriaan V (maisemansuojelualueet). Kansallinen luonnonsuojeluneuvosto (Nature Conservancy Council, NCC) ja sen edeltäjä Nature Conservancy ovat perustaneet kansallisia luonnonsäästiöitä (National Nature Reserves, NNR). NCC voi ostaa säästiön valtiolle, vuokrata sen omistajalta tai tehdä siitä luonnonsäästiösopimuksen, jonka mukaan alueen omistaja sitoutuu hoitamaan aluetta. Sopimus sitoo myös tulevia omistajia. IUCN:n luetteloon kelpuutetut 33 kansallista luonnonsäästiötä on sijoitettu kategoriaan IV (hoidetut luonnonsäästiöt).

1. Northumberland
2. Lake District
3. Yorkshire Dales
4. North York Moors
5. Peak District
6. Snowdonia
7. Pembrokeshire Coast
8. Brecon Beacons
9. Exmoor
10. Dartmoor

Kuva 2. Ison Britannian kansallispuistot v. 1988.

Aluehallinnon tasolla on mahdollista perustaa paikallisia luonnonsäästiöitä (Local Nature Reserves, LNR). Ison Britannian tärkeimmät luonnonsuojelualuetyypit ja niiden pinta-alat on esitetty taulukossa 4. Mukana ovat myös tärkeimmät yksityisten järjestöjen suojelualueet.

NCC on inventoinut tieteellisesti mielenkiintoisia kohteita (Sites of Special Scientific Interest, SSSI) luonnonsäästiöverkon täydentämiseksi ja arvokkaiden suojelukohteiden kartoittamiseksi. Vuodesta 1968 lähtien Luonnonsuojeluneuvostolla on ollut oikeus tehdä alueiden omistajien kanssa hoitosopimuksia ja maksaa myös korvauksia omistajille. Osa kohteista on kuitenkin tuhoutunut mm. maanviljelyn ja metsänhoidon seurauksena. Tämän takia v. 1981 annetussa laissa NCC veloitetaan suojelemaan SSSI-alueita niiden suojeluarvoa vaarantavilta toimenpiteiltä. NCC on tehnyt viime vuosina mittavan työn alueiden omistajien ja suunniteltujen toimenpiteiden kartoittamiseksi (Nature Conservancy Council 1984). SSSI-alueista ei ole tarkoitus tehdä virallisia luonnonsuojelualueita, mutta niiden maankäytön suunnittelusta on erikoismääräyksiä, joilla suojeluarvon säilyminen pyritään turvaamaan (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Kansallisen luonnonsuojeluneuvoston ohella luonnonsuojeluasioita hoitaa myös Maaseutukomissio (Countryside Commission, CC). Englannissa ja Walesissa tämä organisaatio määrittelee ja valitsee kansallispuistot, huomattavat luonnonkauniit alueet, rannikoiden suojelukohteet ja maaseutupuistot.

Taulukko 4. Ison Britannian suojelalueet

Suojelualuetyyppi	Luku- määrä	Pinta-ala ha
1) kansallispuisto (NP)	10	1 363 609
2) kansallinen luonnonsäästiö (NNR)	195	150 003
2) paikallinen luonnonsäästiö (LNR)	105	14 371
2) metsäsäästiö (Forest Nature Reserve)	11	2 448
2) vesilintujen suojelualue*	44	11 180
2) linnustonsuojelualue*	11	-
2) tieteellisesti mielenkiintoiset kohteet (SSSI)	4150	1 470 900
1) huomattavat luonnonkauniit alueet (AONB, Englanti, Wales, Pohj.-Irlanti)	41	n. 1 758 800
3) kansallisesti merkittävät maisema-kohteet (NSA, Skotlanti)	40	n. 1 000 000
Tärkeimmät yksityiset säästiöt:		
1) Royal Society for the Protection of Birds	93	43 728
1) Nature Conservation Trust	n. 1400	44 090
1) Woodland Trust	102	1 214
5) National Trust	340	189 880
4) National Trust For Scotland		4 500

* Yksityisiä suojelalueita. Luvuissa ovat mukana vain ne kohteet, jotka eivät sisälly muihin suojelukategorioihin.

Lähteet:

- 1) Commission of the European Communities 1979
- 2) Nature Conservancy Council 1984
- 3) Foster 1982
- 4) Poore & Gryn-Ambroes 1980
- 5) Perring, F. 1983

Huomattavat luonnonkauniit alueet (Areas of Outstanding Natural Beauty, AONB) ovat maisemansuojelukohteita, joiden suojeluaste voi vaihdella suuresti. Niillä voidaan harjoittaa maataloutta, mutta maankäytön säätelyllä niiden arvo pyritään säilyttämään.

Valtion Metsäkomissio (The Forestry Commission), joka on valtion metsäomaisuuden haltija, on perustanut alueilleen metsäsäästiöitä (Forest Nature Reserves). Metsäkomissio on myös vuokrannut alueitaan luonnonsuojelujärjestöille säästiöiden perustamiseksi (Nature Conservancy Council 1984). Paikalliset viranomaiset ovat määritelleet eräitä maisemallisesti arvokkaita maaseutualueita maisemallisiksi erityisalueiksi (Special Landscape Areas), joilla maankäyttöä on rajoitettu. Tämän lisäksi rannikon maisemallisesti arvokkaita alueita (Heritage Coasts) on suojeltu 33 kohdetta, yhteensä 1954 km ranta-viivaa. Kaupunkien ympärille on myös luotu vihreitä vyöhykkeitä virkistystarkoituksiin (Commission of European Communities 1979).

Vapaaehtoiset järjestöt

Vapaaehtoisten järjestöjen osuus Britannian luonnonsuojelussa on erittäin suuri. Niiden hallussa oli v. 1980 lähes neljäsosa maan luonnonsäästiöistä. Sen lisäksi, että järjestöt omistavat itse luonnonsäästiöitä tai muita suojelualueita, ne voivat myös osallistua valtion luonnonsuojelualueiden hoitoon. Eräissä tapauksissa valtio on luovuttanut koko alueen hoidon yksityiselle järjes-

tölle (Poore & Gryn-Ambroes, 1980). Tärkeimpiä vapaaehtoisia järjestöjä on Royal Society for the Protection of Birds, RSPB. Se on perustettu v. 1889, ja v. 1983 siihen kuului yli 360 000 jäsentä sekä lähes 100 000 nuorisojäsentä. Järjestöllä on 350 palkattua työntekijää ja n. 6,3 milj. punnan vuosibudjetti. Kaikkiaan sen hallussa on yli 40 000 ha suojelualueita (Nature Conservancy Council 1984).

Muita vaikutusvaltaisia järjestöjä ovat mm. v. 1895 perustettu Englannin muinaismuisto- ja luonnonsuojeluyhdistys, The National Trust, jolla oli v. 1978 yli puoli miljoonaa jäsentä (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Society for the Promotion of Nature Reserves (SPNR) perustettiin v. 1912. Vuodesta 1976 lähtien se on toiminut nimellä Royal Society for Nature Conservation. Nykyisin se toimii Britannian luonnonsuojeluyhdistysten (The Trusts) yhdyselimenä. Kaikkiaan v. 1984 Britanniassa toimi 46 luonnonsuojeluyhdistystä (Nature Conservancy Council 1984). Muista järjestöistä voidaan mainita mm. v. 1911 perustettu The British Ecological Society, The Woodland Trust, jonka tavoitteena on suojella metsiä sekä The British Trust for Conservation Volunteers, joka on nuorille tarkoitettu käytännön luonnonsuojelutyötä tekevä järjestö. Näiden lisäksi Britanniassa toimii suuri joukko muita luonnonsuojelun ja -harrastuksen erikoisjärjestöjä (Nature Conservancy Council 1984).

Skotlanti

Vaikka Skotlannissa on ollut vuodesta 1945 lähtien viisi kansallispuistoksi suunniteltua aluetta, ei puistoja ole perustettu. Skotlannin luonnonsuojelusta vastaava elin Countryside Commission for Scotland ei näe myöskään nykyisellään tarkoituksenmukaiseksi perustaa kansallispuistoja, vaan suojelu on pyritty järjestämään muilla tavoin (Countryside Commission for Scotland 1974).

Metsäpuistoja on ollut vuodesta 1935 lähtien. Nykyisellään niitä on viisi, yhteispinta-alaltaan 104 000 ha. Ne ovat Valtion Metsäkomission hallinnassa. Luonnonsäästiöitä on yli 50, pinta-alaltaan yhteensä noin 94 000 ha (Foster 1982). Niiden päätavoitteena on eläimistön ja kasvillisuuden suojelu. Skotlannin Muinaismuisto- ja luonnonsuojeluyhdistyksellä (National Trust for Scotland) on hallussaan yhteensä n. 4500 ha alueita. Näihin kuuluu mm. neljä luonnonsäästiötä (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Skotlannin puistojärjestelmä käsittää tavallisten kaupunkipuistojen lisäksi maaseutupuistot (Country Parks), jotka ovat verraten pienialaisia (10 - 400 ha) ja pääasiassa virkistyskäyttöön tarkoitettuja. Niitä oli vuonna 1982 noin 20, ja useita oli perustamisvaiheessa (Foster 1982). Aluepuistot (Regional Parks) ovat pinta-alaltaan muutamia tuhansia hehtaareita. Aluepuiston pinta-alasta vain osa on tarkoitettu virkistyskäyttöön, osalla taas

maisemansuojelu ja perinteisten maankäyttömuotojen säilyttäminen on pääasiallinen tavoite (Countryside Commission for Scotland 1974).

Erikoispuistoiksi on esitetty perustettavaksi alueita, joilla on kansallista merkitystä. Virkistyskäyttö on näidenkin puistojen pääasiallinen tarkoitus. Kolmea kansallispuistovarauksena ollutta vuoristoaluetta on esitetty erikoispuistoksi. Kansallisen merkityksen vuoksi keskushallinnon katsotaan olevan velvollinen osallistumaan puistojen perustamis- ja hoitokuluihin. Toistaiseksi puistot ovat suunnitteluvaiheessa (Foster 1982).

Puistoverkoston lähtökohtana on taata kansalaisille virkistysmahdollisuudet luonnossa. Tämän lisäksi on katsottu tarvittavan erityisiä maisemansuojelualueita. Kaikkiaan kansallisesti merkittäviä maisemakohteita (National Scenic Areas) on luetteloitu 40, pinta-alaltaan noin 1 milj. ha. Näillä alueilla on maankäytön suunnittelun rajoituksia. Alueista on myös mahdollista tehdä luonnonsuojeluviranomaisen ja omistajan välisiä sopimuksia, joilla maisemansuojelu pyritään turvaamaan (Foster 1982).

Edellä mainittujen, lähinnä maisemansuojelullisten aluevarausten lisäksi Skotlannissa, kuten Englannissa ja Walesissäkin, on eläimistön- ja kasvillisuuden suojelualueita, jotka ovat erilaisten järjestöjen omistuksessa. Useimmat näistä ovat linnustonsuojelualueita (Stamp 1969).

Pohjois-Irlanti

Pohjois-Irlannin luonnonsuojelulainsäädäntö on vuodelta 1965. Sen mukaan maahan voidaan perustaa viidentyyppisiä suojelualueita:

- 1) kansallispuistot
- 2) maaseutupuistot (Country Parks)
- 3) luonnonsäästiöt (NNR)
- 4) merkittävät luonnonkauniit alueet (Areas of Outstanding Natural Beauty, AONB)
- 5) tieteellisesti mielenkiintoiset alueet (Areas of Scientific Interest, ASI)

Lainsäädännön suomista mahdollisuuksista huolimatta Pohjois-Irlannissa ei ole kansallispuistoja. Kansallisia luonnonsäästiöitä v. 1978 oli 31. Niiden yhteispinta-ala oli 2 975 ha. Lisäksi tuolloin oli perustamisvaiheessa 10 luonnonsäästiötä sekä joitakin paikallisia säästiöitä, joista osa kuului National Trustille. Luonnonsäästiöistä vain yksi oli kooltaan yli 500 ha. Luonnonsäästiöt vastaavat suojelumääräyksiltään IUCN:n kategoriaa IV (hoidetut luonnonsäästiöt). Pääsääntöisesti niissä on kielletty kaikenlainen taloudellinen ja luontoa muuttava toiminta, ja hallituksen luonnonsuojeluosastolla on mahdollisuus säätää lisää rajoituksia tarvittaessa kuultuaan luonnonsuojelukomiteaa (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Maaseutupuistot, metsäpuistot ja merkittävät luonnonkauniit alueet (AONB) ovat lähinnä virkistysalueita, joiden ensisijainen suojelutavoite kohdistuu maise-

maan. AONB-alueita oli Pohjois-Irlannissa v. 1979 kahdeksan, pinta-alaltaan 258 800 ha. ASI-alueita oli 72 000 ha (Commission of European Communities 1979).

3.2.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Ison Britannian kansallispuistoja voidaan pitää nimitykseltään harhaanjohtavina, koska alueet eivät vastaa tavoitteeltaan eivätkä toteutukseltaan kansainvälisiä kansallispuistomääritelmiä. Britannian kansallispuistot ovat laajoja 'kauniita ja suhteellisen luonnontilaisia alueita', joissa pyritään säilyttämään ihmisen luoma maaseutuympäristö, järjestämään ulkoilu- ja virkistysmahdollisuuksia sekä suojelemaan luontoa ja historiallisia ja kulttuurikohteita samalla kun olemassa olevaa maataloutta ylläpidetään tehokkaasti (Association of County Councils 1982). Puistoissa harjoitetaan maanviljelyä, metsänhoitoa ja paikoin jopa kaivostoimintaa. Niissä on kyliä ja pieniä kaupunkeja: esim. Peak'in kansallispuistossa asuu n. 40 000 ihmistä (Hintsanen 1980). Kansallispuistojen sisällä voi olla muita suojelualueita: mm. Snowdonian kansallispuistossa on 15 luonnonsäästiötä (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Vaikka Britannian kansallispuistot eivät olekaan vertailukelpoisia muiden maiden kansallispuistoihin, pyritään myös niiden hoidosta ja käytöstä antamaan seuraavassa yleiskuva.

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Puistot on perustettu lailla v. 1949. Koska ne ovat lä-

hinnä asutun maaseutumaiseman suojelualueita, suurin osa niiden pinta-alasta on yksityisomistuksessa. Pieniä osia puistoista on puistoviranomaisten ja erilaisten valtion laitosten hallussa (mm. metsäkomission, puolustusministeriön ja luonnonsuojeluneuvoston) sekä yksityisten järjestöjen omistuksessa (Commission of the European Communities 1979). Keskushallinnon tasolla puistoista vastaa maaseutukomissio (Countryside Commission), joka on ympäristöministeriön alainen (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Maaseutukomission tehtävänä on luonnonsuojelun edistäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen säilyttäminen sekä virkistyspalvelujen tarjoaminen (Nature Conservancy Council 1984).

Aluetasolla Britannia on jaettu kreivikuntiin, joissa on suunnittelueliminä kreivikunnanneuvostot (County Councils). Niiden jäsenistä ja valtion edustajista nimetään kansallispuistokomiteat (National Park Committees), jotka vastaavat kansallispuistojen hallinnosta seitsemässä puistossa. Kahdessa tapauksessa, joissa kansallispuisto ulottuu usean kreivikunnan alueelle, hallintoelimenä toimii näiden alueiden ja valtion edustajien yhteinen johtokunta. Yhdessä puistossa on neljän kreivikunnan yhteinen kansallispuistokomitea. Hallinnollisesti johtokunnat ja komiteat eroavat toisistaan siten, että johtokunnilla on oikeus itsenäisesti päättää alueiden suunnittelutoimista, kun taas kansallispuistokomiteat ovat suunnittelutoimissaan kreivikunnanneuvostojen alaisia niiden toimintojen osalta, jotka ovat kreivikuntien taloudel-

lisen vastuun piirissä (mm. talous-, henkilökunta-, hallinto- ja suunnitteluasioissa) (Association of County Councils 1982, McEwen & McEwen 1983). Hallintoa tarkasteltaessa on huomattava, että suurin osa luonnonsuojelun tehtäväkentästä kuuluu luonnonsuojeluneuvostolle (NCC), jolla on huomattavasti suuremmat resurssit kuin maaseutukomissiolla. NCC vastaa mm. luonnonsäästiöiden ja SSSI-alueiden hankinnasta ja hoidosta (Nature Conservancy Council 1984).

Kansallispuistojen henkilökunnan kokonaismääristä ei ole käytettävissä tietoja. Maaseutukomission (aik. kansallispuistokomission) henkilökunnan määrä v. 1963 oli 30 henkeä (Darby 1963). Luonnonsuojeluneuvoston alaisena työskenteli v. 1984 590 henkilöä (Nature Conservancy Council 1984). Esimerkkinä kansallispuiston henkilökuntamääristä voidaan mainita Northumberland, jossa oli v. 1983 henkilökuntaa seuraavasti: suunnittelu ja hoito 20 henkilöä, kävijäpalvelut 10 henkilöä (sis. neljä päätoimista vartijaa) ja hallinto 8 henkilöä. Lisäksi sesonkiaikoina työskenteli tilapäisiä opastajia, vartijoita ja siivoojia. Merkittävää Ison Britannian kansallispuistoissa, kuten muussakin luonnonsuojelussa, on vapaaehtoisten työntekijöiden käyttö. Northumberlandissa työskenteli v. 1982 huhti-lokakuussa 240 vapaaehtoista (palkatonta) henkilöä vartiointi-, kunnostus- ja siivoustehtävissä (Northumberland National Park 1983). Enimmäkseen vapaaehtoiset työntekijät ovat erilaisten luonnonsuojelujärjestöjen jäseniä.

Kansallispuistojen menot katetaan valtiokonttorin kansallispuistomäärärahoista, kreivikunnanneuvostojen myöntämistä varoista ja erilaisista puistoista kertyvistä tuloista (maksulliset palvelut ja materiaali). Ympäristöministeriö maksaa niille kreivikunnanneuvostoille, joiden alueella kansallispuistoja on, noin 75 % puiston aiheuttamista nettomenoista. Loput 25 % kreivikunnanneuvostot joutuvat kattamaan itse. Esimerkiksi Peak'in kansallispuiston talousarvio vuodelle 1980-1981 oli 1,75 milj. puntaa, joista keskushallinnon osuus oli n. 1,3 milj. puntaa (Hintsanen 1980).

Hallituksen kansallispuistoihin käyttämä määräraha oli v. 1974/75 n. 2,8 milj. puntaa. Vuonna 1982/83 määräraha oli n. 8,5 milj. puntaa. Kuitenkin laskettuna vuoden 1981 rahan arvon tasolle kansallispuistoihin v. 1982/83 käytetty rahamäärä oli suhteellisesti kymmenessä vuodessa hieman laskenut (Association of County Councils 1982).

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Kansallispuistoista annetun lain mukaan ensisijaisen suojelun kohde puistoissa on kaunis maisemakuva. Tämän takia alueiden erikoismääräykset koskevat pääasiassa rakentamista, erilaisten laitosten sijoittelua ja maaomaisuuden hankintaa tai myymistä (Association of County Councils 1982). Puistoviranomaisilla on mahdollisuus myöntää avustuksia perinteisen maisemakuvan säilyttämiseksi tehtävistä ratkaisuista esim. maanviljelyssä tai rakennustoiminnassa (Northumberland National Park 1983).

Puistoilla on silti myös suuri merkitys elinympäristöjen ja eliölaajien suojelulle. Puistoviranomaiset työskentelevät yhteistyössä muiden luonnonsuojeluviranomaisten kanssa. Lehtimetsien ja kosteikkojen suojeluun kiinnitetään erityistä huomiota (Nature Conservancy Council 1984). Puistojen sisällä olevilla luonnonsäästiöillä ja muilla suojelualueilla on omat rauhoitusmääräyksensä, jotka voivat vaihdella huomattavasti. Koska kansallispuistot ovat pääasiassa yksityismaita, niissä ei ole vapaata liikkumisoikeutta. Vierailijoiden on pysyttävä yleisillä teillä, poluilla tai merkityillä reiteillä. Eräillä alueilla puistohallinto on tehnyt maanomistajien kanssa sopimuksia, joiden perusteella yleisö voi päästä heidän alueilleen. Mm. Peak'in kansallispuistosta tällaisia alueita on 9 % pinta-alasta (Hintsanen 1980). Kalastus puistojen vesissä on joko yksityisten tai kalastusseurojen oikeutena, joilta kävijät voivat paikoin lunastaa kalastuslupia. Kansallispuistoissa kävijöitä kehoitetaan pitämään koirat kytkettyinä, sulkemaan portit, suojelemaan kasveja ja eläimiä ja kunnioittamaan maaseudun elämää (Northumberland National Park 1981).

Puistojen hoito

Kansallispuistojen hoitoon kuuluu puistoviranomaisten suorittama valvonta ja neuvottelut maanomistajien kanssa keinoista maisemakuvan säilyttämiseksi ja parantamiseksi. Tämä muodostaa varsin suuren osan puistohenkilökunnan työstä. Puistojen hoitoon kuuluu historiallisten muistomerkkien entisöinti ja kunnostus. Puistoviranomaiset

vastaavat puiden ja pensaiden istutuksista omistamilleen alueille ja antavat neuvoja ja taloudellista tukea niille maanomistajille, jotka istuttavat lehtipuumetsiköitä ja pensastoja mailleen (Northumberland National Park 1983).

Kaupallinen metsätalous ei ole puistoviranomaisten suorassa kontrollissa, mutta metsätaloustoimista neuvotellaan maanomistajien kanssa ja eräissä puistoissa niitä on rajoitettu puistoviranomaisten ja maanomistajien välisillä sopimuksilla (Nature Conservancy Council 1984).

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Kansallispuistot tarjoavat kävijöille retkeilyreittejä ja polkuverkostoja (esim. Northumberlandissa n. 900 km), ratsastusreittejä, luontopolkuja, leirintä- ja piknik-alueita sekä pysäköinti- ja näköalapaikkoja. Osa palveluista, lähinnä pysäköinti- ja piknik-alueet, ovat maksullisia. Yksityiset yritykset puistojen sisällä tarjoavat kuljetus- ja yöpymispalveluja, polkupyörien ja hevosten vuokrausta jne. Myös puistoviranomaiset ovat useissa paikoin järjestäneet bussikuljetuksia ja polkupyörien lainausta vähentääkseen yksityisautoilua. Puistoviranomaiset eivät ylläpidä autio- tai retkeilytupia, mutta huolehtivat omien alueidensa ja reittien jätehuollosta (Northumberland National Park 1983).

Kansallispuistojen opastuspalvelujen ja materiaalin tarjonta on runsas ja monipuolinen. Puistoissa on opastuskeskuksia (mm. Northumberlandissa 7), jotka tarjoavat

materiaalia, näyttelyitä ja opastettuja kävelyretkiä. Viimeksimainittuja on tarjolla monenlaisia, ja ne ovat hyvin suosittuja. Koululaisille on omat tutustumisohjelmansa, joihin kuuluvat opastetut retket, keskustelut, kenttätöitä ja julkaisut. Puistot järjestävät myös kursseja, kokouksia ja esitelmiä yhteistyössä eri intressiryhmien kanssa sekä osallistuvat paikallisiin tapahtumiin (Northumberland National Park 1983).

Puistojen julkaisutoiminta on laajaa alkaen luontoa, maanviljelyä, historiaa ym. esittelevistä kirjoista julkisteisiin, postikortteihin ja tarroihin (Hintsanen 1980). Julkaisut ovat pääasiassa maksullisia.

Puistojen kävijämäärät ovat erittäin suuret. Esim. Peak'in kansallispuiston läheisyydessä asuu n. 16,5 milj. ja itse puistossa n. 40 000 ihmistä. Kaikkiaan Peak'issa käy vuosittain n. 17 milj. ihmistä, ja yöpyjiä on n. 1,5 milj. (Hintsanen 1980). Northumberlandin kansallispuiston opastuskeskuksissa v. 1982 kävi 600 000 henkilöä (Northumberland National Park 1983).

Tutkimus

Luonnonsuojelututkimus, mukaanlukien kansallispuistot, kuuluu pääasiassa luonnonsuojeluneuvostolle. Vuonna 1973 neuvostolla oli 8 tutkimusasemaa, joiden tutkimushenkilökunnan määrä oli n. 200 (Nature Conservancy Council 1984). Luonnonsuojeluneuvosto tukee myös yliopistoja, järjestöjä ja yksittäisiä tutkijoita. Vuonna 1978 NCC:n

kautta ohjautui yli 900 000 puntaa tutkimuksiin, jotka käsittelivät mm. seuraavia aihepiirejä: maantieteellisten alueiden biologisten ja fysikaalisten piirteiden kartoitus, luonnonkasvillisuuden luokittelusysteemit, yksittäisten lajien seuranta, myrkylliset kemikaalit ja saastuminen, metsänuudistustapojen vaikutus luonnonsuojelutavoitteisiin, maatalouden maankäyttö ja palvelutoimintojen tutkimus (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Arviointia

Ison Britannian luonnonsuojelualuejärjestelmää voi luonnehtia sekavaksi. Järjestelmän etuina voidaan toisaalta pitää sen monimuotoisuutta ja joustavuutta, jotka mahdollistavat mm. erilaisten järjestöjen, vapaaehtoisten henkilöiden ja hoitosopimuksien hyväksikäytön. Toisaalta useat tavoitteiltaan samankaltaiset suojelualuetyypit (esim. kansallispuistot, huomattavat luonnonkauniit alueet ja maisemalliset erityisalueet) hämärtävät käsitteistöä. Luonnonsäästiöistä on vaikea saada yleiskuvaa niiden monen kirjavien suojelutavoitteiden ja -periaatteiden takia. Kuitenkin tämäntyyppinen joustava suojelumenettely mahdollistaa sellaisten kohteiden saamisen suojelun piiriin, joita yksinkertainen ja jäykkä kategorisointi ei sallisi. Ison Britannian kansallispuistojen suojelutavoitetta - kauniin ja perinteisen maisemakuvan säilyttämistä - vaarantavat toisaalta puistojen sisäinen asutus ja teollisuus, toisaalta lisääntynyt turismi ja virkistyskäyttö. Teollinen toiminta on eräissä kansallispuistoissa vakava uhka luonnon säilymiselle. E-

simerkiksi Peak'issa tuotetaan vuosittain yli 200 000 tonnia fluoriittia. Kalkkikiveä louhittiin Peak'issa v. 1973 n. 6 milj. tonnia. Tuotannon arveltiin kaksinkertaistuvan n. 12 vuodessa (Hintsanen 1980).

Maankäyttöä säädellään kansallispuistoissa tiukemmin kuin ulkopuolisilla alueilla. Maa- ja metsätalous eivät kuitenkaan kuulu säätelyn piiriin (Darby 1963). Puistoviranomaisten vaikutusmahdollisuudet maanomistajiin ovat rajalliset, mutta sopimuksin ja neuvotteluin on paikoin päästy hyviin tuloksiin.

Voimatalouden, viestinnän ja teollisuuden edut ovat vaikeammin yhteensovittavissa suojelutavoitteiden kanssa kuin maa- ja metsätalouden. Darbyn (1963) mukaan kansallispuistoissa ei ole erityisen tehokkaasti etsitty sijoitusvaihtoehtoja ristiriitaisille toiminnoille, eivätkä puistot poikkea oleellisesti ympäröivistä alueista. Suuret kävijämäärät aiheuttavat liikenneongelmia ja luonnon kulumista. Ongelmia on pyritty ratkaisemaan erilaisten rakenteiden ja ohjailun avulla, mutta suosituimmilla alueilla näillä toimenpiteillä ei voida estää luonnon vahingoittumista.

3.3. Italia

3.3.1. Suojelualuetyypit

Italiassa on viisi kansallispuistoa, joiden yhteispinta-ala on 272 400 ha (kuva 3). Puistoista neljä on perustettu ennen toista maailmansotaa, viides vuonna 1968. IUCN:n II-kategoriaan on kelpuutettu kolme puistoa (Gran Paradiso, Abruzzo ja Calabria). Kaksi puistoa (Stelvio ja Circeo), joissa virkistyskäyttö ylittää selvästi suojelutavoitteen, on sijoitettu kategoriaan V (IUCN 1985). Luonnonsäästiöitä on useita tyyppejä. Täydellisen suojelun piirissä olevat säästiöt (riserve naturali integrali) on luokiteltu Pooren ja Gryn-Ambroesin (1980) tutkimuksessa Euroopan neuvoston A-kategoriaan, kun taas muut säästiöt (riserve naturali orientate) on luokiteltu B-kategoriaan. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat osittain suojellut säästiöt (mm. eläintieteelliset ja antropologiset kohteet), erikoissäästiöt (erikoiset luontokohteet, metsänhoitokohteet ja eläinpopulaatiot) ja biogeneettiset reservaatit. Luonnonsäästiöt ovat valtion metsäviranomaisten hallinnassa. Vuonna 1979 säästiöitä oli 101, yhteispinta-alaltaan 55 316 ha (Commission of the European Communities 1979). IUCN:n (1985) luettelossa esiintyvät 14 säästiötä kuuluvat kategoriaan IV (hoidetut luonnonsäästiöt). Valtion luonnonsäästiöiden lisäksi Italiassa on 14 alueellista luonnonsäästiötä, yhteispinta-alaltaan 6 974 ha. Aluehallintotasolla on perustettu myös runsaasti luonnonpuistoja (parco naturale), jotka ovat mai-

Kuva 3. Italian kansallispuistot v. 1985.

semansuojelu- ja virkistysalueita ja kuuluvat Euroopan Neuvoston C-kategoriaan. Eläimistönsuojelualueita on n. 200, yhteispinta-alaltaan 200 000 ha. Näiden lisäksi Italiassa on suojeluasteeltaan vaihtelevia biosfäärin suojelualueita ja yksityisiä suojelualueita, joista osa on mm. yliopistojen perustamia. Maaailman Luonnon Säätiön Italian rahastolla on hallussaan n. 3 000 ha suojelualueita, joukossa tärkeitä vesilintujen suojelukohteita (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Kosteikkoalueita on suojeltu kansainvälisen Ramsarin kokouksen (1971) päätösten mukaisesti lähes 20 000 ha (Commission of the European Communities 1979).

3.3.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Puistojen maa-alueet kuuluvat valtiolle vain pieneltä osin. Neljän suurimman puiston maa-alasta 76 % kuuluu paikallisille viranomaisille tai yksityisille henkilöille ja vain 24 % valtiolle. Keskushallinnossa luonnonsuojelu ja suojelualueet ovat maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa. Valtion metsäomaisuutta hallinnut metsähallitus lakkautettiin v. 1977, mutta se on säilyttänyt kansallispuistojen ja luonnonsäästiöiden hallinto-organisaationsa toistaiseksi, kunnes uusi lainsäädäntö valmistuu. Metsähallituksen alaisena ovat Stelvion, Circeon ja Calabrian kansallispuistot sekä kaikki luonnonsäästiöt, jotka metsähallitus on itse perustanut (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Metsähallituksen kansallispuistojen

johdossa ovat puistonjohtajat, joiden apuna ja neuvonantajina toimivat neuvottelukunnat. Neuvottelukuntiin kuuluu paikallishallinnon, ministeriöiden ja erilaisten järjestöjen edustajia. Stelvion kansallispuisto on jaettu hallinnollisesti kahtia: Trentino- Alto Adigen aluehallinto vastaa osasta, joka kuuluu sen maa-alueeseen, kun taas Sondrion provinssin alue on keskushallinnon hallinnassa. Käytännössä tämä hallinnollinen jako on osoittautunut ongelmalliseksi puistojen hoidon kannalta. Gran Paradison ja Abruzzon puistojen hallinnosta vastaavat itsenäiset elimet, Ente Autonomo't. Ne nimittävät itse puistonjohtajat ja ovat myös yksin vastuussa puistojen hallinnasta ja hoidosta. Niiden jäseninä on tiedemiehiä, paikallisia viranomaisia ja ministeriöiden edustajia (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Keskushallinnon luonnonsuojelu- ja kansallispuisto-osastolla työskenteli v. 1980 5 henkilöä (johtaja, 3 akateemista asiantuntijaa ja teknikko). Neljässä vanhimmassa kansallispuistossa oli samana vuonna henkilökuntaa seuraavasti: 4 johtajaa, 2 asiantuntijaa, 2 teknikkoo, 144 vartijaa, 16 hallintohenkilöä ja 60 työmiestä. Calabrian kansallispuistossa ei ilmeisesti tuolloin vielä ollut henkilökuntaa. Vaikka Calabrian kansallispuisto on perustettu v. 1968, poliitisten ja hallinnollisten ongelmien takia sen rajat saatiin vahvistetuksi vasta v. 1978, eikä puisto vielä v. 1980 ollut toimiva (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Henkilökuntamäärät ovat viime vuosina lisääntyneet. Abruzzossa työskenteli v. 1984 pysyvästi 50 henkilöä (v. 1980 31) ja tilapäisesti samoin 50 henkilöä (Tassi 1984).

Kansallispuistojen budjetit on vahvistettu lailla kiinteän suuruiseksi. Niihin voidaan tehdä muutoksia vain parlamentin päätöksillä. Alkuperäiset summat ovat käyneet riittämättömiksi, joten erilaisia lisärahoituksia on jouduttu järjestämään. Vuonna 1976 kansallispuistojen yhteenlasketut budjetit olivat 980 000 liiraa. Tämän lisäksi ne saivat avustuksina yhteensä 585 000 liiraa. Vuonna 1972 Abruzzon ja Gran Paradison varat loppuivat kesken vuoden, jolloin vartijat menivät lakkoon. Tämän seurauksena salametsästäjät tappoivat joukoittain villieläimiä puistoissa (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Viime aikoina puistot ovat saaneet lisävaroja mm. myöntämällä paikallisille asukkaille turismiin liittyviä palveluoikeuksia, joiden nettotuotosta yrittäjä luovuttaa 20 % puistolle. Abruzzon kansallispuiston tavoitteena on taloudellinen omavaraisuus, minkä vuoksi monet palvelut (mm. opastuskeskukset) ovat maksullisia (Tassi 1984).

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Kansallispuistot on perustettu erikoislainsäädännöllä vuosina 1922-1923 ja 1934-1935. Niiden tarkoituksena on suojella eläimistöä ja kasvillisuutta, säilyttää geologisia muodostumia ja turvata kauniin maisemakuvan säilyminen. Lainsäädännössä on myös mainittu, Gran Paradisoa lukuunottamatta, puistojen tavoitteiksi turismin edistäminen ja kehittäminen (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Puistoissa on sallittu liikkuminen, perinteinen laidunnus, metsätalous sekä paikallisille asukkaille mar-

jojen ja sienten poiminta. Kiellettyjä ovat mm. metsästys, kasvien ottaminen ja vahingoittaminen, moottori-liikenne määrättyjä teitä lukuunottamatta ja autojen parkkeeraaminen paikoitusalueiden ulkopuolelle. Kalastuksen suhteen rajoitukset vaihtelevat. Esim. Abruzzossa kalastus on sallittu tekojärvissä ja vähemmän tärkeissä joissa, mutta kielletty suojelullisesti arvokkaissa vesistöissä (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Järjestyssääntöjen rikkomuksista rangaistaan sakoilla. Rangaistukset salametsästyksestä ovat erittäin ankarat, esim. alppikauriista maksettava sakko on 5 milj. liiraa (n. 17 000 mk) (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Puistojen hoito

Puistoilla ei ole yhtenäistä hoitopolitiikkaa, vaan kunkin puiston viranomaiset päättävät hoitotoimista itsenäisesti. Kahteen puistoon (Stelvio ja Abruzzo) oli vuoteen 1984 mennessä tehty vyöhykejako. A-vyöhyke on tiukasti suojeltua aluetta, joka vastaa IUCN:n I-kategoriaa. B-vyöhyke on luonnontilaista aluetta, jolla on sallittu hyvin vähän ihmistoimintoja (IUCN:n II-kategoria). C-vyöhyke on maisemansuojelualuetta (viljelymaisemaa) tai turismin kehittämisaluetta (kategoria V). D-vyöhykkeeseen kuuluvat ihmisen asuttamat alueet (kategoria VIII). Stelviossa A- ja B-vyöhykkeisiin kuuluu 90 % puiston kokonaisalasta. Abruzzossa puiston ympärille on lisäksi luotu puskurivyöhyke, jolla on mm. rajoitettu metsästystä (Poore & Gryn-Ambroes 1980, Tassi 1984). Puistoissa harjoitettava metsätalous on ongelmallista sekä

suojelun että puistojen hoidon kannalta. Abruzzossa paikalliset hallintoviranomaiset valvovat metsätaloutta. Puistoviranomaiset ovat yrittäneet suunnata metsien viljelyä luonnontilaisten tai luonnontilaisia muistuttavien metsien kasvattamiseen. Puistohallinto on myös vuokrannut omistajilta arvokkaimpia metsäalueita ja maksanut viranomaisille korvauksia tärkeiden kohteiden suojelusta. Stelvioissa kaadetaan vuosittain n. 12 000 m³ puutavaraa Alto Adigen alueella. Circeossa metsät kuuluvat valtiolle. Puistoon on aiemmin istutettu pinjaa ja eukalyptusta, mutta nykyisin pyritään alueen luontaisten puulajien kasvattamiseen. Circeossa on suojeltu eräitä metsiä luonnonsäästiöinä ja vieraita puulajeja sisältäviä alueita käsitellään hoidettuina suojelukohteina. Gran Paradisossa vain 6 % puistosta on metsää eikä metsätalous sannottavasti vaikeuta puiston hoitoa (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Metsästys on puistoissa kielletty. Liikaksi lisääntyneitä eläinkantoja on kuitenkin mahdollista pienentää erikoisluvalla (lähinnä kyseeseen tulevat hirvieläimet ja villisika). Harvinaisten eläinlajien säilymistä on yritetty edistää hoitotoimin: esim. Abruzzon puiston karhuja on ruokittu kriittisinä aikoina. Puistojen hoitoon kuuluvat myös entisöinti- ja luonnontilan palautustoimet mm. vanhoilla kaivosalueilla (Poore & Gryn-Ambroes 1980, Tassi 1984).

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Puistoissa on runsaasti sekä puistohallinnon että kaupallisia palveluita. Puiston tarjoamiin palveluihin kuuluvat mm. polut ja retkeilyreitit, leirintä- ja piknik-alueet, parkkipaikat ja vuoristomajat. Osalla majoista on kesäisin pysyvät vartijat. Kaupallisia palveluita on paljon: hotelleja, motelleja, vuoristomajoja jne. Hiihtohissejä on Gran Paradisossa yksi, Abruzzossa 6 ja Stelviossa 20-25 (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Puistoissa on useantyyppisiä opastuskeskuksia. Esim. Abruzzossa oli v. 1984 viisi opastuskeskusta, joista Pescasserolin opastuskeskusta pidetään Italian parhaana. Sen yhteydessä on pieni eläintarha. Keskus tarjoaa mm. filmejä, diaesityksiä, luentoja ja kirjallista materiaalia (Poore & Gryn-Ambroes 1980, Tassi 1984). 1970-luvun lopussa Stelviossa oli vuosittain n. 300 000 kävijää, joista n. 80 000 hiihtäjiä. Gran Paradison vuotuinen kävijämäärä oli n. 500 000. Kävijämäärät ovat olleet nousussa. Pescasserolin opastuskeskuksessa kävi v. 1968 200 000 henkeä. 1980-luvulla Abruzzon opastuskeskusten yhteinen kävijämäärä on vaihdellut vuosittain 300 000- 400 000 henkeen. Koko puistossa on noin 1 milj. kävijää vuosittain (Poore & Gryn-Ambroes 1980, Tassi 1984).

Tutkimus

Suojelualueiden tutkimusta varten ei ole omaa organisaatiota. Maa- ja metsätalousministeriö, yliopistot ja vapaaehtoiset ryhmät tekevät jonkin verran tutkimusta suojelualueilla ja niiden tarpeisiin. Abruzzon kansallis-

puistoon on perustettu puiston tutkimuksen kehittämistä ja koordinaatiota varten oma tutkimuskeskus (Centro Studi Ecologici Apenninici) (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Arviointia

Italian kansallispuistojen ongelmat johtuvat osittain jo puistojen perustamiseen liittyvistä tekijöistä. Puistot perustettiin fasismin aikana vastoin paikallisten asukkaiden tahtoa eikä aiheutuneita menetyksiä korvattu mitenkään. Toiseksi jo puistolakeihin kirjattiin suojelun kanssa ristiriitainen tavoite - turismin edistäminen - lukuunottamatta Gran Paradison puistoa. Lainsäädännön jälkeenjääneisyys sekä turismin ja vapaa-ajan voimakas kasvu ovat vaikuttaneet siihen, että ristiriidat suojelun, turismin ja paikallisen väestön välillä ovat aika ajoin kärjistyneet voimakkaasti, ja suojelu on jäänyt turismin jalkoihin.

Rakennustoimintaa säädellään puistokohtaisella lainsäädännöllä. Pahiten rakentamisesta ovat kärsineet Abruzzon ja Circeon puistot. Abruzzossa on viisi kylää. Vaikka rakennustoiminta on nykyisin kontrolloitua, vanhat vauriot näkyvät siellä yhä. Circeossa puiston alueella on mm. pieni kaupunki ja useita asutuskeskuksia, joita puistohallinto ei pysty valvomaan. Stelviossa rakennustoiminnan valvonta on jaettu metsähallinnon ja Trenton ja Bolzanon provinssien kesken siten, että kukin valvoo osaa puistosta. Stelviossa n. 10 % puistosta on vaurioitunut turismin ja rakentamisen seurauksena (Poore & Gryn-Amb-

roes 1980). Kansallispuistoissa on ollut myös teollisuutta ja kaivostoimintaa, joiden jäljet näkyvät mm. Abruzzossa ja Circeossa. Stelviossa louhittiin vielä 1970-luvun lopussa maasälpää. Vesivoimaa rakennettiin Abruzzossa ja Stelviossa 1930 - 1950-luvuilla puistoviranomaisten vastustuksesta huolimatta. Abruzzo ja Stelvio ovat kärsineet myös teiden rakentamisesta. Abruzzossa lähes kaikki vuoristo- ja metsäautotiet on onnistuttu nykyisin sulkemaan, sen sijaan Stelviossa paikalliset asukkaat vastustavat voimakkaasti teiden sulkemista. Salametsästys on vakava ongelma vuoristopuistoissa. Sen kurissapitämiseksi alueilla joudutaan pitämään suurta määrää vartijoita (Poore & Gryn-Ambroes 1980). Stelvion puisto on v. 1986 liitetty IUCN:n uhanalaisten suojelualueiden luetteluun, koska paikalliset viranomaiset ovat esittäneet puiston pienentämistä puoleen metsätalous- ja metsästystarkoituksiin (IUCN 1988).

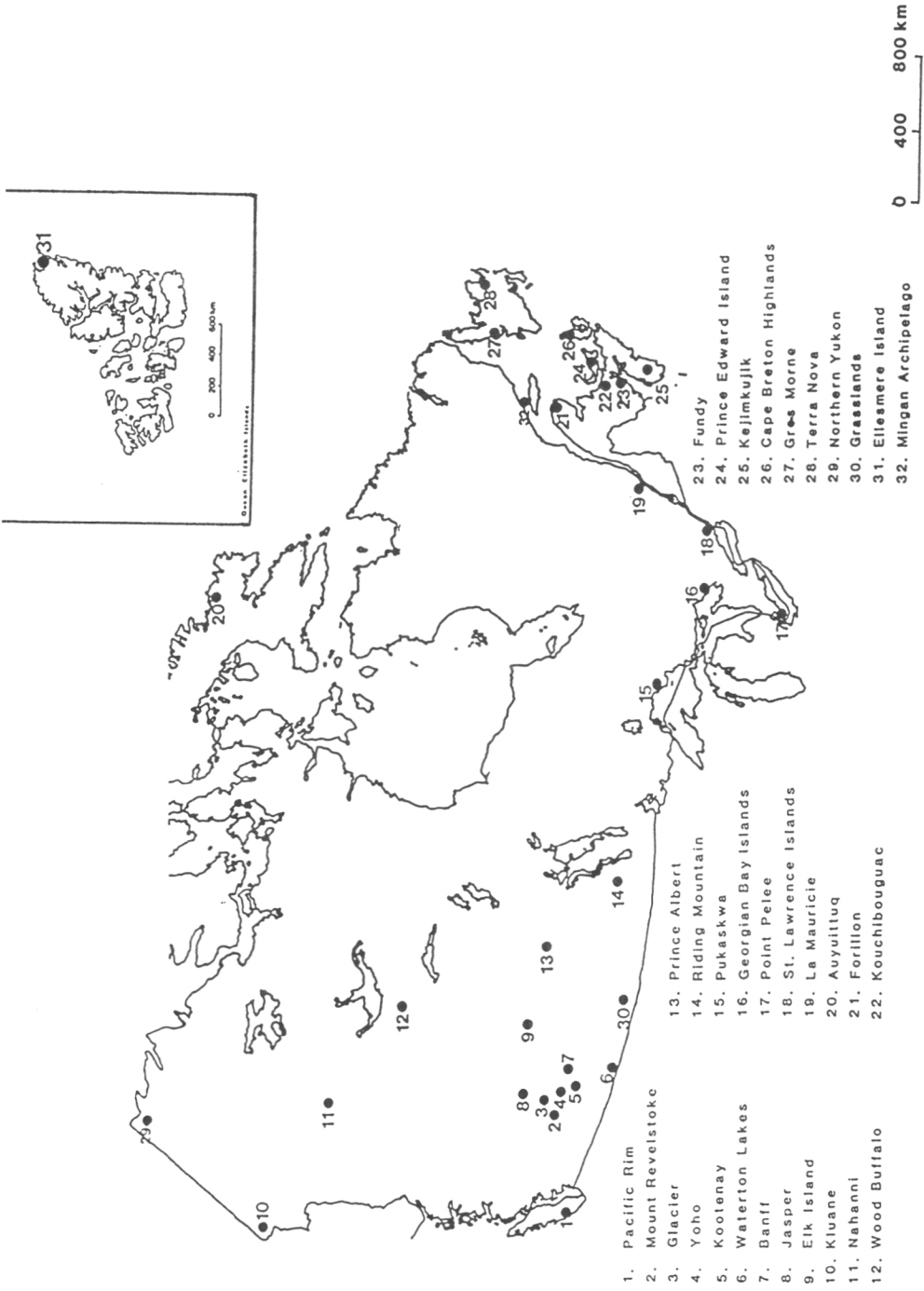
Ongelmista huolimatta myös positiivista kehitystä on tapahtunut. Abruzzon puistossa, jota 1960-luvulla pidettiin suojelullisesti menetettynä, on määrätietoisesti kehitettävien tuloksena pystytty sovittamaan ristiriitoja ja palauttamaan suojeluarvoa. Voimakas valistuskampanja sekä paikallisille asukkaille että turisteille on muuttanut suhtautumisen puistoihin myönteiseksi. Paikallisen väestön etuja on lisätty mm. sallimalla pienten leirintäalueiden pito kylien lähellä ja tukemalla koti- ym. pienimuotoista majoitustoimintaa. Onnistunutta suojelukampanjaa on käyty myös apenniinien karhun säilyttämi-

seksi. Keinoina ovat olleet mm. yleinen tiedotuskampanja, vahingonkorvausten maksaminen karjankasvattajille sekä metsästys- ja salametsästyslainsäädännön tiukentaminen (Tassi 1984).

3.4. Kanada

3.4.1. Suojelualuetyypit

Kanadan ensimmäinen kansallispuisto perustettiin Banffiin vuonna 1885. Vuonna 1986 kansallispuistoja oli 32, yhteispinta-alaltaan 17,77 milj. ha (kuva 4). Puistot kuuluvat kaikki IUCN:n kategoriaan II. Ne on perustettu liittovaltion lainsäädännöllä. Niiden hallinnosta vastaa ympäristöministeriön alainen puisto-organisaatio Parks Canada. Kansallispuistojen lisäksi liittovaltion puistojärjestelmään kuuluvat kansalliset historialliset muistomerkit (National Historic Sites), kansalliset historialliset puistot (National Historic Parks), historialliset kanavat (Heritage Canals) ja rakennukset (Heritage Buildings) sekä kansallisjoet (Canadian Heritage Rivers) ja merkittävät luonnonmuodostumat (Canadian Landmarks) (Parks Canada 1983a, Excerpt Environment Canada Estimates 1987-1988). Näistä neljä ensin mainittua on tarkoitettu erilaisten kulttuurikohteiden säilyttämiseen eikä niitä käsitellä tässä yhteydessä. Kansallisjokina on tarkoitus suojella jokia, jotka luonnontilansa puolesta täyttävät seuraavat ehdot: suojeltaviksi suunnitelluilla osuuksilla ei ole tekojärviä (voimalaitos- ym. tarkoituksiin), rannat ovat luonnontilaisia eikä vesi ole merkittävästi saastunut. Yleensä kohteisiin ei ole teitä, lukuunottamatta joitakin jokien ylityksiä. Veden virtauksen tulee olla riittävä virkistyskäyttöön. Kohteet on tarkoitus säilyttää mahdolli-

Kuva 4. Kanadan kansallispuistot v. 1985.

simman luonnontilaisina ja virkistyskäyttö on tarkoitus säilyttää vähäisenä. Vuosina 1971-1973 Parks Canada toteutti laajan Wild Rivers tutkimuksen, jossa koottiin aineistoa yli 16 000 jokikilometrillä (Parks Canada 1983a). Kansallisjokien suojelu on toteuttamisvaiheessa. Vuonna 1986 kohteita oli kuusi, joista viisi kansallispuistojen alueilla (Excerpt - Environment Canada Estimates 1987-88).

Merkittävinä luonnonmuodostumina voidaan suojella kansallisesti tärkeitä luontokohteita kuten fossiiliesiintymiä, luolia, tulivuoren kraatereita, glasiaalimoreeneja, koralliriuttoja jne. Kohteet ovat pienialaisia ja niillä on yleensä suuri nähtävyyden- ja tieteellinen arvo. Turistikohteina niiden käyttö on tiukemmin säädelty kuin kansallispuistojen (Parks Canada 1983a). Luonnonmuodostumat sijoittuvat suojeluasteeltaan IUCN:n III-kategoriaan. Kuten kansallisjoket on tämäkin suojelualuetyyppi vasta perustamisvaiheessa. Kohteiden hallinto on tarkoitus järjestää siten, että niiden maanomistus voi kuulua paitsi liittovaltiolle, myös aluehallinnolle tai muille viranomaisille tai järjestöille, mutta päätösvalta kuuluu Parks Canadalle.

Osavaltioiden hallinnassa olevia osavaltiopuistoja on perustettu 1800-luvun lopulta lähtien. Ne vaihtelevat kooltaan hehtaarin kaupunkipuistoista lähes kolmen miljoonan hehtaarin erämaa-alueeseen (The Canadian Encyclopedia 1985). Osavaltiopuistot muistuttavat perusperiaat-

teeltaan kansallispuistoja, mutta niissä on yleensä sallittu laajempi virkistyskäyttö ja luonnon hyödyntäminen kuin kansallispuistoissa. Esim. Algonquin'in osavaltio-
puistossa Ontariossa harjoitetaan metsätaloutta, mutta hakkuut toteutetaan mahdollisimman vähän luontoa häiriten. Toisaalta alueen erämaisuus pyritään säilyttämään mm. säätelemällä kävijämääriä (Hissa 1986). Kaikkiaan Kanadassa oli v. 1982 1170 osavaltio-
puistoa, joiden pinta-ala oli yli 22,3 milj. ha (The Canadian Encyclopedia 1985). IUCN:n luettelossa oli v. 1985 30 Kanadan osavaltio-
puistoa kategoriassa II (kansallispuistokategoria). Osavaltio-
puistojen hallinto vaihtelee. Yleisimmin ne kuuluvat osavaltioiden keskushallinnossa osastoille, jotka vastaavat luonnonvaroista, kulttuurista tai matkailusta ja virkistyksestä. Puistohenkilökuntaa on sekä keskushallinto-, alue- että puistotasolla. Useissa osavaltioissa puistot on ryhmitelty käytön ja hoidon perusteella. Esim. Albertan osavaltiossa ne on jaoteltu erämaapuistoihin, luonnontilaisiin alueisiin, luonnonsuojelukohteisiin ja virkistysalueisiin (The Canadian Encyclopedia 1985).

3.4.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Kansallispuistojen hallinto, hoito ja valvonta kuului aiemmin liittovaltion intiaani- ja Pohjois-Kanadan asioiden ministeriölle. Vuonna 1979 Parks Canada siirrettiin ympäristöministeriön alaisuuteen. Puistohallinnolla on Ot-

tawassa keskustoimisto, joka vastaa kansallispuistopoliitikasta sekä pitkän aikavälin suunnittelusta ja tutkimuksesta. Käytännön hallintotehtävät on jaettu viidelle aluetoimistolle (National Parks Act 1974, The Canadian Encyclopedia 1985). Ylintä päätäntävaltaa kansallispuistoja koskevissa asioissa käyttää kuvernöörineuvosto, joka on Kanadan korkeimpia Brittiläistä imperiumia edustavia hallintoelimiä. Kuvernöörineuvostolla on mm. oikeus myydä, vuokrata tai tehdä käyttösopimuksia puistojen maasta eräisiin yleisiin tarkoituksiin kuten öljy- ja kaasujohtoja varten sekä viestintätarkoituksiin. Kuvernöörineuvosto voi laatia puistoja varten sääntöjä, myöntää erilaisia lupia, solmia sopimuksia jne. niiden säädösten puitteissa, jotka on lueteltu laissa kansallispuistoista. Kuvernöörineuvosto nimittää myös puistojen viranhaltijat. Näillä on varsin laajat oikeudet: kuvernöörineuvosto voi mm. antaa puistoviranomaiselle rauhan tuomarin oikeudet ja puistojen vartijoilla on poliisioikeudet (National Parks Act 1974).

Puistoissa oli v. 1986 kaikkiaan 3225 kokoaikaista työntekijää. Osa-aikaisten ja sesonkityöntekijöiden määrä vaihteli 1500 - 3500 henkilöön (Brown J.R. 1987. Henkilökohtainen tiedonanto).

Yksittäisten puistojen henkilökunnasta voidaan mainita esimerkkinä Riding Mountainin kansallispuisto (pinta-ala n. 297 800 ha), jossa oli v. 1988 80 kokoaikaista ja n. 70 osa-aikaista työntekijää. Riding Mountain'in vuosi-

budjetti on noin 4 miljoonaa Kanadan dollaria (Borg 1988).

Kanadan puistohallinnon kokonaisbudjettiesitys vuodelle 1987 - 88 oli yli 318 miljoonaa Kanadan dollaria. Tähän summaan sisältyvät kaikkien liittovaltion suojelalueiden käyttö- ja hoitokulut (Excerpt - Environment Canada Estimates 1987 - 88).

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Kanadan kansallispuistojen tarkoituksena on suojella edustavia luonnonalueita, lisätä kansalaisten kiinnostusta ja arvostusta puistoja kohtaan, edistää puistojen käyttöä ja säilyttää ne koskemattomina tuleville sukupolville. Puistojen kasvit, eläimet ja eloton ympäristö on suojeltu lailla. Puistot on myös suojeltu kaikelta luonnonvarojen hyödyntämiseltä kuten kaivostoiminnalta, maaja metsätaloudelta, öljy-, kaasu- ja vesivoiman hyödyntämiseltä ja urheilumetsästykseltä. Eräissä uusissa kansallispuistoissa paikallisten asukkaiden sallitaan kuitenkin jatkaa perinteisiä luonnon käyttömuotoja, mikäli ne eivät tuhoa tai oleellisesti heikennä niitä puistojen luonnonarvoja, joiden takia alueet on perustettu. Näistä poikkeusjärjestelyistä on sovittava ennen puiston virallista perustamista ja ne on kirjattava hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Uusia kansallispuistoja perustettaessa otetaan huomioon myös intiaanien perinteiset oikeudet alueiden käyttöön (Parks Canada 1983a).

Puistot on jaettu käyttöä ja hoitoa varten viiteen vyöhykkeeseen (Parks Canada 1983a):

1. vyöhyke: Erityissuojelualue, jonka luonto on ainutlaatuisista, uhanalaista tai vaaravyöhykkeessä. Pääsy alueelle on tiukasti säädelty tai voidaan kieltää kokonaan. Motorisoitu liikkuminen ja rakenteiden pystyttäminen ovat kiellettyjä.

2. vyöhyke: Erämaa-alue, joka edustaa puistolle tyypillisiä luonnonalueita ja säilytetään erämaana. Kävijämäärä on rajoitettu. Motorisoitu liikkuminen on kiellettyä, ja kävijöitä ohjataan liikkumaan yksittäin.

3. vyöhyke: Luonnonmukainen alue, jossa sallitaan jonkin verran ulkoilukäyttöä. Kävijöillä on mahdollisuus päästä alueelle yleisillä kulkuneuvoilla. Palveluvarustusta rakennetaan mahdollisimman vähän. Kontrolloitu yksityisautoilu on sallittu ainoastaan siellä, missä se on ollut perinteisesti sallittua ennen puiston perustamista.

4. vyöhyke: Virkistysalue. Pinta-alaltaan rajoitettu alue, joka tarjoaa monipuoliset opetus- ja ulkoilumahdollisuudet. Käyttö toteutetaan luontoa kunnioittaen. Alueelle on mahdollista päästä moottoriajoneuvoilla.

5. vyöhyke: Vyöhykkeeseen kuuluu kaupunkeja ja kävijäkeskuksia eräissä vanhoissa kansallispuistoissa. Motorisoitu liikkuminen on sallittua. Puistohallinto, hotellit ja opastuskeskukset on keskitetty näille alueille.

Vyöhykejaon tarkoituksena on varmistaa se, että suurin osa puistosta pysyy luonnontilaisena. Esim. Wood Buffalon lähes 4,5 milj. ha:n kansallispuistosta n. 86 %

on erämaavyöhykettä. Erityissuojelualuetta on n. 10 %, luonnonmukaista aluetta n. 3 % ja virkistysaluetta n. 1 % (Parks Canada 1984). Vastaavasti 180 000 ha:n laajuisessa Gros Mornen kansallispuistossa erämaavyöhykettä on 61 % ja erityissuojelualuetta 7 % pinta-alasta. Luonnonmukaista aluetta on n. 3 %. Tästä noin puolet on varattu paikallisten asukkaiden polttopuun kotitarveottoa varten, joka toteutetaan puistoviranomaisten valvonnassa. Toinen puoli alueesta on varattu hoidettavaksi luonnonmukaisen vyöhykkeen yleisten periaatteiden mukaisesti, että alueen luonnontilaan puututaan mahdollisimman vähän. Virkistysaluevyöhykkeeseen kuuluu 1 % puiston pinta-alasta (Parks Canada 1983b).

Yksityiskohtaiset järjestyssäännöt vaihtelevat puistoittain. Esim. kalastus, joka puistopolitiikan mukaan voidaan sallia kontrolloituna, on eräissä puistoissa kielletty. Leiriytyminen on yleensä sallittu vain merkityille paikoille, samoin tulenteke. Erämaaosissa yöpymiseen tarvitaan puistonvartijan lupa. Roskaaminen puistoissa on kielletty. Moottorikelkan käyttö on eräissä puistoissa sallittu luvanvaraisesti. Ilmaliikenne on sallittu ainoastaan erittäin tiukasti rajoitetuissa olosuhteissa. Useissa kansallispuistoissa peritään maksu moottoriajoneuvoista, sen sijaan pääsy jalkaisin, polkupyörällä, veneellä tai ratsain on vapaa (Parks Canada 1982, 1983a, 1985a ja 1985b).

Puistojen hoito

Kanadan puistojen hoitopolitiikka, Parks Canada Policy, on määritelty yhtenäisesti kunkin suojelualueyyppin osalta. Viimeisin Parks Canada Policy on vuodelta 1983. Kullekin kansallispuistolle tehdään uusi käyttösuunnitelma 15 vuoden välein. Suunnitelmaa tarkistetaan ja ajanmukaistetaan joka viides vuosi. Tarvittaessa laaditaan erityissuunnitelmia (Borg 1988).

Puistojen hoidon periaatteena on, että jokaisen puistoon suunnitellun toimenpiteen biofysikaaliset, sosio-ekonomiset, kultturelliset, arkeologiset, historialliset ja esteettiset vaikutukset selvitetään ennakolta. Selvityksen laajuus on suhteessa toimenpiteen ympäristövaikutuksiin. Hoidon ja käytön pohjaksi jokaiseen puistoon on tehty edellä esitetty vyöhykejako, jossa kansallispuiston maat ja vedet on luokiteltu niiden suojelutarpeen ja virkistyskäytön kestokyvyn mukaan. Palvelut keskitetään vain pieneen osaan puistoa. Erämaapuistoihin palveluja rakennetaan hyvin vähän. Puistoissa, joissa on sallittu perinteisiä käyttömuotoja, nämä otetaan huomioon vyöhykejakoa tehtäessä (Parks Canada 1983a).

Eräissä vanhoissa vuoristopuistoissa kaupalliset palvelut ja virkistyskäyttö olivat 1960-luvulle tultaessa ylittäneet selvästi suojelutavoitteen. Suhtautumista virkistyskäyttöön ja palveluihin tiukennettiin tuolloin. Uusimmassa Parks Canada Policyssa todetaan, että kaikki kaupallinen luonnonvarojen hyödyntäminen on kielletty kansallispuistoissa. Olemassa olevat kaupungit (Banff ja

Jasper) rajataan niiden nykyisten rajojen sisälle eikä uusien kaupunkikeskusten rakentamista puistoihin sallita. Kaupalliset palvelut samoin kuin puistojen hallintorakennukset pyritään keskittämään puistojen ulkopuolelle niiden läheisyyteen. Uusia golfkenttiä ja laskettelurinteitä ei rakenneta puistoihin. Myöskään uusia liikenne-, viestintä- tai luonnon hyödyntämisessä tarvittavia väyliä ei sallita.

Kansallispuistoissa ei puututa luonnon omaan kehityskulkuun. Seuraavissa poikkeustapauksissa luonnossa tapahtuviin ilmiöihin, kuten kuloihin, hyönteistuhoihin ja sairauksiin, voidaan kuitenkin puuttua:

- 1) Ilmiöllä on huomattava vahingollinen vaikutus puistoa ympäröiviin alueisiin.
- 2) Yleisön terveys tai turvallisuus on uhattuna.
- 3) Suurin osa puiston rakenteista on uhattuna.
- 4) Ihminen on muuttanut luonnon toimintaa ja tarvitaan toimenpiteitä luonnon tasapainon palauttamiseksi.
- 5) Puisto ei ole pääosiltaan luonnontilassa.
- 6) Uhanalaisen tai harvinaisen kasvi- tai eläinlajin olemassaolo on pysyvästi vaarantunut luonnon oman toiminnan kuten hyönteisten tai sairauden takia.
- 7) Sellaisten eläin- tai kasvilajien ylläpitoon tarvittavien sukkessiovaiheiden säilyttämistä, jotka on mainittu ko. puiston perustamisen tavoitteeksi, ei voida ylläpitää luonnon omilla prosesseilla. Jos puuttuminen luonnon tapahtumien kulkuun on välttämätöntä, se pyritään tekemään mahdollisimman luonnon mukaisin keinoin.

Alkuperäisiä, mutta hävinneitä lajeja on mahdollista siirtää puiston alueelle, jos siirto on sopusoinnussa alueen muun eliöstön suojelun kanssa eikä se aiheuta vakavia ongelmia puistoa ympäröiville alueille. Vieraita lajeja ei siirretä kansallispuistoihin. Jos niitä on aiemmin siirretty alueelle, ne pyritään poistamaan.

Uusissa kansallispuistoissa on paikallisten asukkaiden ja intiaaniväestön oikeuksia pyritty ottamaan huomioon mm. seuraavasti:

- 1) Tietyt perinteiset käyttömuodot ovat sallittuja silloin, kun ne ovat olennainen osa paikallista elämäntapaa eikä vaihtoehtoisia alueita puiston ulkopuolelta voida osoittaa. Nämä oikeudet määritellään puistoa perustettaessa ja otetaan huomioon hoito- ja käyttösuunnitelmassa.
- 2) Tiettyjä kulttuurisesti merkittäviä, ihmisen ja luonnon perinteisiä vuorovaikutussuhteita esitteleviä toimintoja voidaan järjestää yleisöä varten.
- 3) Uusissa kansallispuistoissa kunnioitetaan intiaanien vahvistettuja oikeuksia. Perinteiset käyttömuodot voidaan lopettaa vain, jos asiasta päästään sopimukseen kyseisten nautintaoikeuksien haltijoiden kanssa.
- 4) Alkuperäisten, luontaisesti lisääntyvien kalalajien kontrolloitu pyynti voidaan sallia (Parks Canada 1983a).

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Kanadan kansallispuistopolitiikka on sisältänyt 1960-luvulle saakka voimakkaan virkistyskäyttöaspektin. Rakentaminen kansallispuistoihin oli niiden alkuvaiheissa

suhteellisen vapaata. Vielä 1940-luvulla ihmisiä rohkaistiin rakentamaan kesäasuntoja puistoihin (Wielgolaski 1971). Rautatien ja myöhemmin valtateiden rakentaminen myötävaikuttivat siihen, että Banffin ja Jasperin kansallispuistoihin on syntynyt kaupunkiasutusta. Eräät muutkin Kalliovuorten puistot ovat varsin rakennettuja. Banffin kaupungin asukasluku oli v. 1961 n. 3500. Puistossa oli 1960-luvun lopussa 48 majoitusliikettä, joiden vuodepaikkaluku ylitti 7000 (Nelson 1968, Accommodation listing -Mountain parks 1969). Majoituspalveluiden lisäksi puistoihin on syntynyt melkoinen määrä keinoitekoisia virkistyspalveluja kuten golf- ja tennis-kenttiä, laskettelurinteitä, teattereita, uimarantoja jne.

Kuten edellä on todettu, nykyisen puistopolitiikan mukaan uudet palvelut pyritään keskittämään puistojen ulkopuolelle ja rajaamaan olemassaolevat palvelut nykyisille alueille. Kaikkien kaupallisten palveluiden tulee olla yleisön käytettävissä. Uusien yksityisten mökkien perustamista ei sallita. Sen sijaan yleisölle tarkoitettujen, olennaisen tärkeiden palvelujen rakentamiseksi puisto voi vuokrata tai tehdä käyttösopimuksen maasta yksityisen yrittäjän kanssa (Parks Canada 1983a). Puistoilla on myös runsaasti omia palveluja kuten retkeilyreittejä ja -polkuja, leirintä- ja piknik-alueita, opastettuja patikka-, kanootti- ja koiravaljakkoretkiä jne. Useissa puistoissa on tarjolla välinevuokrausta. Monet palvelut, mm. leirintäalueiden käyttö, ovat maksullisia (Parks Ca-

nada 1982).

Puistojen luonne ja sijainti vaikuttavat ratkaisevasti opastuspalveluihin ja tarjolla olevan materiaalin määrään. Vanhoissa, kävijämääriltään suurissa puistoissa on runsaasti korkealaatuista opastuspalvelua ja -materiaalia, sen sijaan erämaapuistoissa myös näitä palveluita on vähemmän. Puistopolitiikkaan on kirjattu opastuksen ja valistuksen tavoitteet, joihin kuuluu mm. informaation jakaminen kaikille kävijöille puistoluonnon ymmärtämisen ja arvostuksen lisäämiseksi, yksityiskohdallisen opastusmateriaalin tuottaminen luonto-, kulttuuri- ja historiakohteista ja informaatiopalvelut oppilaitoksille ja julkisille yhteisöille. Kanadan kansallispuistojen kävijämäärät ovat kasvaneet jatkuvasti. Taulukossa 5 on kuvattu eräiden kansallispuistojen kävijämääriä vuosina 1950 - 1967. Uusimpia tietoja kävijämäärästä ei ole käytettävissä, mutta esim. Jasperissa kävijämäärä on noussut vuodesta 1967 vuoteen 1971 yli 300 000 henkilöllä eli vuotuinen kasvu kävijämäärissä on ollut yli 10 % (Wielgolaski 1971).

Taulukko 5. Eräiden Länsi-Kanadan kansallispuistojen kävijämäärät vuosina 1950 - 1967 (Nelson 1969).

Ajanjakso	Banff	Jasper	Kootenay	Yoho
1950-51	449,888	85,633	97,195	50,871
1951-52	483,356	99,374	103,190	47,173
1952-53	602,729	104,002	159,031	23,016
1953-54	654,655	132,200	221,653	26,336
1954-55				
1.1.1955-31.3.1956	648,952	119,695	213,864	24,353
1 huhtikuuta - 31 maaliskuuta				
1955-56	701,149	159,541	289,113	-
1956-57	717,799	264,596	336,397	28,164
1957-58	767,667	242,792	371,395	41,248
1958-59	883,028	234,199	418,216	53,450
1959-60	979,997	339,627	465,128	68,721
1960-61	1,077,170	370,209	523,719	72,342
1961-62	1,069,623	372,546	533,163	117,653
1962-63	1,347,576	413,734	598,487	410,341
1963-64	1,650,257	495,905	625,407	727,384
1964-65	1,605,784	510,142	611,429	707,414
1965-66	1,797,333	553,186	696,994	741,369
1966-67	2,044,437	629,965	773,337	925,289

Tutkimus

Kanadan puistopolitiikkaan on kirjattu tutkimuksen kulu-
lavan oleellisesti puiston perustamisvaiheeseen, kehittä-
miseen ja hoitoon. Samassa yhteydessä todetaan puistojen
merkitys perustutkimukselle (Parks Canada 1983a).

Esimerkkinä puistotutkimuksen etenemisestä yhdessä suun-
nittelun kanssa voidaan mainita v. 1973 perustettu Gros
Mornen kansallispuisto, jossa on kymmenen vuoden kuluessa
toteutettu mittava puiston luonnonvarojen perusinven-
tointi. Siihen sisältyvät selvitykset alueen geologi-
asta, ilmastosta ja kasvillisuudesta. Puiston makean
veden ekosysteemeistä on tehty kartoitukset, samoin
osasta meriekosysteemejä. Nisäkäs- ja lintufauna on in-

ventoitu ja luonnonvarojen käyttöön liittyvä historia ja kulttuuriperinne tallennettu. Ekologisten muutosten seuranta, päivitys ja analysointi kuuluvat tutkimukseen, jota käytetään hoidon ja käytön suunnittelun pohjana. Hoito- ja käyttösuunnitelmaan on kirjattu tärkeimmät tutkimusprojektit, jotka on tarkoitettu toteuttamaan puistossa lähitulevaisuudessa (Parks Canada 1983b). Puistojen erityispiirteet ja -ongelmat suuntaavat luonnollisesti niissä tehtävää tutkimusta. Tutkimusta tekevät sekä valtiolliset tutkimuslaitokset, yliopistot että ulkopuoliset konsultit. Parks Canada valvoo puistoissa tehtäviä tutkimuksia ja kontrolloi, etteivät ne aiheuta vahinkoa puiston luonnolle (Parks Canada 1983a).

2.5.3 Arviointia

Kanadan kansallispuistojen ongelmat keskittyvät Kalliovuorten vanhoihin kansallispuistoihin. Valtatiet, kaupunkimainen asutus ja laajamuotoinen matkailutoiminta ovat ehtineet vaikuttaa puistoissa kauan. Niinpä puistopolitiikka on 'ratkaissut' Banffin ja Jasperin kaupunkikeskusten ongelmat pyrkimällä rajaamaan keskukset nykyiseen kokoonsa. Valtateiden aiheuttamaa häiriötä luonnolle yritetään vähentää mm. pysähtymiskielloilla ja vartioinnilla. Suurten kävijämäärien aiheuttamia kulumisvaurioita korjataan kasvipeitteen keinollisella uudistamisella. Puistoissa esiintyy myös salametsästystä. Kanadan pohjoisosissa on puistoja, joiden hoito- ja käyttöongelmat muistuttavat Pohjois-Suomen kansallispuistojen

problematiikkaa. Yhteisiä ongelmia ovat mm. kysymys paikallisten asukkaiden perinteisten oikeuksien määrittelystä ja laajuudesta, matkailutoiminnan asema puistoissa ja palvelualueiden sijoittaminen. Ratkaisut ovat noudattaneet linjaa, jossa perinteisiä oikeuksia on säilytetty silloin, kun ne eivät oleellisesti vahingoita puiston luontoa. Suhdetta perinteisiin käyttömuotoihin ja intiaanien oikeuksiin ei kuitenkaan ole selkeästi määritelty johtuen mm. siitä, ettei intiaanien maanomistusoikeuksia ja maankäyttöoikeuksia ole ratkaistu (Gardner & Nelson 1981).

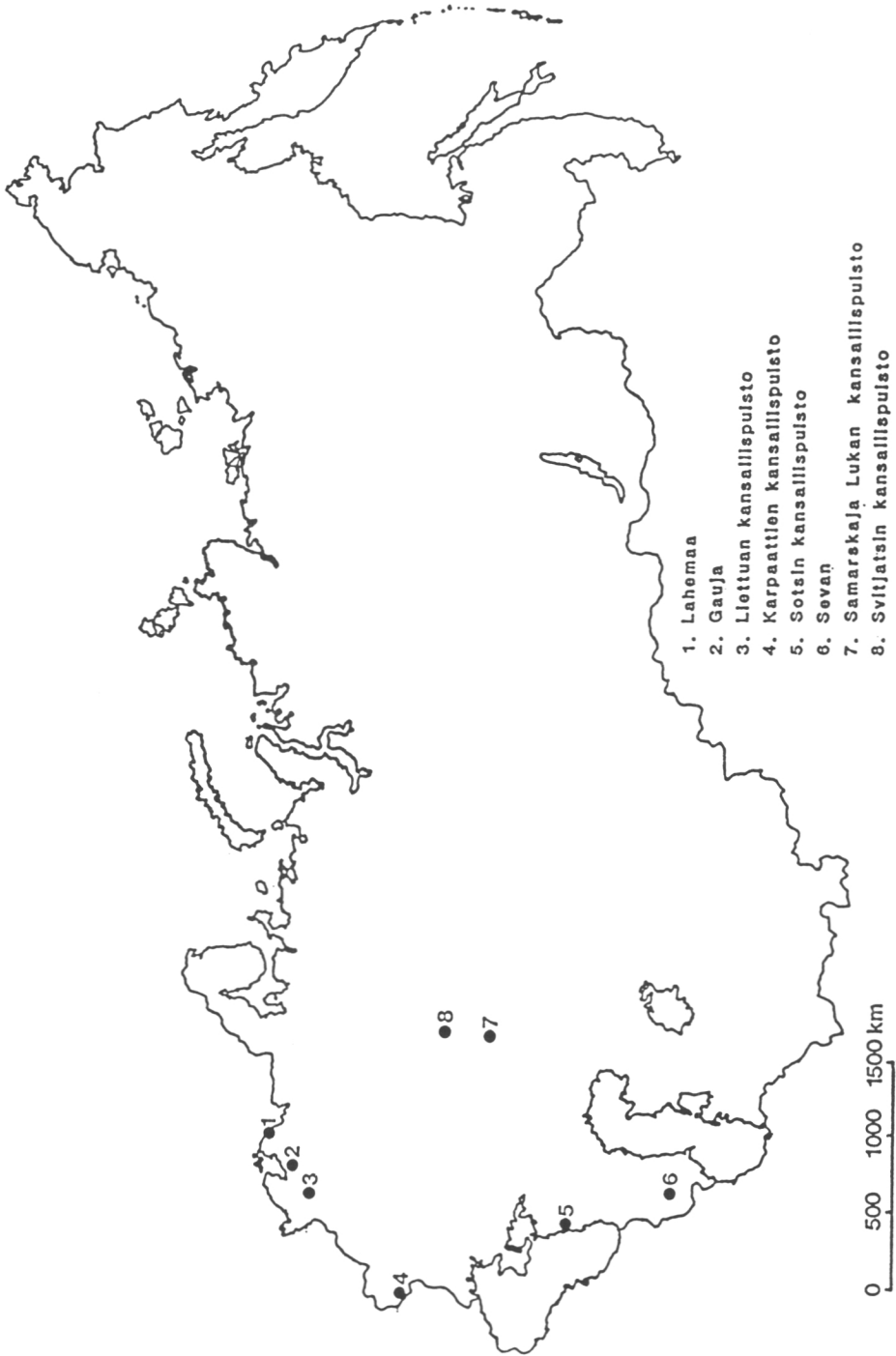
Puistopolitiikkaan kirjatuista tiukoista periaatteista huolimatta näyttää suhteessa matkailutoimintaan olevan häilyvyyttä. Esimerkiksi Gros Mornen kansallispuistoon suunniteltu laskettelurinne tulee hoito- ja käyttösuunnitelman mukaan rakennettavaksi huolimatta siitä, että puistopolitiikan mukaan uusia laskettelurinteitä ei rakenneta. Perusteena hankkeen toteuttamiselle on esitetty, että rinteen rakentamissuunnitelma on hyväksytty ennen uuden puistopolitiikan voimaantuloa. Huolimatta edellä esitetyistä matkailun aiheuttamista ongelmista kaikki Kanadan kansallispuistot kuuluvat IUCN:n II-kategoriaan. Kanadan kansallispuistoja tarkasteltaessa on muistettava alueiden valtavat mittasuhteet eurooppalaisiin puistoihin verrattuina, jolloin vaurioituneiden alueiden prosentuaalinen osuus kokonaispinta-alasta jää pieneksi.

3.5. Neuvostoliitto

3.5.1. Suojelualuetyypit

Neuvostoliiton suojelualueverkoston perustan muodostavat luonnonsäästiöt (zapovednik), joita v. 1986 oli 170, yhteispinta-alaltaan yli 15 milj. ha (IUCN 1986). Säästiöt on tarkoitettu pääasiassa tieteelliseen tutkimukseen ja vain muutamat ovat yleisölle avoimia. Yleensä niillä on oma vakinainen tutkimushenkilökuntansa sekä tarpeelliset tilat ja varusteet (Gavva et al. 1982). Vuonna 1987 seitsemän luonnonsäästiötä julistettiin biosfäärialueiksi. Nämä alueet käsittävät myös osittain säästiöiden ulkopuolisia alueita (Pryde 1984). IUCN:n luettelon I kategoriaan kuuluu Neuvostoliitosta 113 luonnonsäästiötä. Lisäksi luettelossa esiintyy erillisenä Ukrainan Neuvostotasavalta, jossa on kymmenen I-kategoriaan kuuluvaa luonnonsäästiötä (IUCN 1985).

Neuvostoliiton ensimmäinen kansallispuisto perustettiin Viron Lahemalle v. 1971. Puistojen perustamisvauhti on ollut nopeaa. Vuonna 1985 Neuvostoliitossa oli 12 kansallispuistoa, yhteispinta-alaltaan 950 000 ha (Borisov et al. 1985). Vuonna 1987 puistoja oli 18 (Kaasik 1987). Vain vanhimmista puistoista on ollut käytettävissä tarkat sijainti- ja pinta-alatiedot, joten näiltä osin karttatiedot (kuva 5) ja pinta-alatiedot (taulukko 3) ovat puutteellisia. IUCN:n luettelossa on kuusi II-kategoriaan kuuluva kansallispuistoa, pinta-alaltaan 378

Kuva 5. Neuvostoliiton kansallispuistot v. 1987. Kartasta puuttuu kymmenen puistoa, joista ei ole ollut sijaintitietoja saatavissa.

161 ha (IUCN 1985). Puistojen pinta-alat vaihtelevat 11 000 - 500 000 hehtaariin (Kaasik 1987).

Rajoitetun suojelun alueet (zakaznik) ovat kohteita, joissa suojelu on joko ajallisesti rajoitettua tai kohdistuu vain osaan alueen ekosysteemistä. Ajallisesti rajoitettua suojelua käytetään useimmiten silloin, kun halutaan rauhoittaa jokin riistaeläin metsästykseltä määräajaksi. Yleensä rajoitus on voimassa alle 10 vuotta. Pysyviä rajoitetun suojelun alueita on perustettu mm. lintujen talvehtimis- ja pesimäalueille, kalojen kutualueille tai maisemallisesti arvokkaille alueille (Pryde 1972). Vuonna 1985 zakaznik-alueita oli 2 700. Niiden pinta-ala oli noin 41 milj. ha (Borisov et al. 1985). Metsästysreservaatteja ja riistansuojelualueita oli v. 1985 kaikkiaan seitsemän. Niiden pinta-ala on 300 000 ha (Borisov et al. 1985). IUCN:n luettelossa olevat neljä aluetta kuuluvat kategoriaan IV. Reservaatit ovat muutoin täydellisen suojelun piirissä, mutta kontrolloitu urheilumetsästys on sallittu (Pryde 1972).

Aluetasolla on Neuvostoliiton osavaltioiden omalla lainsäädännöllä perustettu runsaasti erilaisia suojelualueita. Esimerkiksi Venäjän Federatiivisessa Neuvostotasavallassa oli v. 1983 49 valtion luonnonsäästiön lisäksi 900 paikallista eriasteista luonnonsuojelualuetta (30,5 milj. ha), 5523 luonnonmuistomerkkiä ja 883 vihreää vyöhykettä kaupunkien ympärillä (Dejkin 1983). Erityisen runsaasti paikallisia luonnonsuojelualueita ja muisto-

merkkejä on perustettu Baltian maihin.

3.5.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Kansallispuistojen perustamista Neuvostoliitossa on Kaasikin (1987) mukaan vauhdittanut viime vuosina tarve vähentää luonnonsäästiöihin kohdistuvaa matkailupainetta. Toisena tekijänä on tarve säilyttää taajamien läheisyydessä olevia luonnonalueita lähinnä virkistyskäyttöä varten. Kansallisen kulttuurin vaaliminen on ollut tärkeä tekijä etenkin Baltian maissa. Kriteerit kansallispuistoalueiden valintaan Neuvostoliitossa ovat seuraavat:

- 1) Ekosysteemin luonnonmukaisuus tai suhteellinen luonnonmukaisuus (esim. Baltian maissa ei käytännössä ole alueita, joihin ihminen ei olisi jossain vaiheessa jollain tavoin vaikuttanut).
- 2) Tyyppiedustavuus. Tämän kriteerin kohdalla pidetään kulttuuriperinnettä (esim. viljely- tai kalastuskulttuuri) yhtä tärkeänä kuin luontoa.
- 3) Ainutlaatuisuus
- 4) Helppopääsyisyys. Alueen on oltava 1-2 tunnin automatkan päässä asutuskeskuksesta.
- 5) Tarve ihmistoiminnan säätelyyn. Otetaan huomioon silloin, kun alueen luonnon- tai kulttuuriarvot ovat uhatuna ihmistoiminnan takia.

Puistojen kohdalla on vallinnut nimitysten kirjavuus eri

osavaltioissa. Vuonna 1987 Neuvostoliitossa annettiin valtiollisten kansallispuistojen perustamisohjesääntö, joka selventää puistojen nimityksiä ja niiden hoito- ja käyttöperiaatteita. Ohjeessa todetaan, että kansallispuistot pyritään perustamaan IUCN:n suositusten mukaan (Kaasik 1987).

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Luonnonsuojelualueiden hallinnosta vastaa yleisliittolaisella tasolla Neuvostoliiton maataloustieteellinen yhtymä (aikaisemmin maatalousministeriö). Keskushallinnosta on puuttunut luonnonsuojelun oma hallinto-organisaatio vuoteen 1987, jolloin perustettiin yleisliittolainen luonnonsuojelualueiden hallintojärjestelmä. Järjestelmän rakenteesta ei kuitenkaan ole tarkempia tietoja.

Vanhimmissa kansallispuistoissa alueen maat ja vedet kuuluvat yleensä kolhoosien tai metsätilojen hallintaan. Suojelun lisäksi myös muut käyttömuodot, kuten maa- ja metsätalous, voivat olla sallittuja. Puistohallinnolla on alueilla valvova ja koordinoiva rooli. Pyrkimyksenä on nykyisin, että suojelu olisi ainoa maankäyttömuoto kansallispuistoissa ja puistohallinto vastaisi alueestaan itsenäisesti.

Puistojen hallintoa ohjaa yleisliittolainen ohjesääntö. Lisäksi jokaisella puistolla on paikallinen ohjesääntö. Paikallistasolla kullakin puistolla on hallinto- ja luonnonsuojeluhenkilöistä koostuva neuvosto tai neuvottelu-

kunta, joka ratkaisee kiistakysymykset yhdessä valtiovallan edustajien kanssa. Niillä puistoilla, joiden maat ovat usean organisaation hallussa, hallintoa ohjaa ns. sisäisen järjestyksen ohje. Puistojen hoitokustannukset katetaan valtion varoin. Eräissä puistoissa on taloudellisia edistämisrahastoja, joita erilaiset laitokset ja yksityiset henkilöt tukevat. Puistoilla on myös omaa taloudellista toimintaa, mm. julkaisutoimintaa (Kaasik 1987). Tarkkoja tietoja kansallispuistojen budjeteista ei ole saatavissa. Gavvan et al. (1983) mukaan Neuvostoliitossa käytettiin viisivuotiskautena 1979-1983 luonnonsuojeluun n. 11 miljardia ruplaa. Puistojen henkilökuntamäärät vaihtelevat alueen koosta riippuen 40 - 250 vakinaiseen työntekijään aluetta kohti. Valvonta- ja vartiointihenkilökunnan lisäksi puistoissa on mm. kielitaitoisia oppaita, arkkitehtejä, ekologeja ym. asiantuntijahenkilöstöä (Kaasik 1987).

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Valtakunnallisella tasolla suojelua ja käyttöä ohjaa yleisliittolainen ohjesääntö, jossa on vahvistettu alueita koskevat yleiset säädökset, suojelun periaatteet ja vyöhykejako. Lisäksi kullekin kansallispuistolle on vahvistettu erikseen yksityiskohtainen ohjesääntö, jossa on otettu huomioon paikalliset olosuhteet. Sen vahvistaa kunkin neuvostotasavallan korkein lakiasäätävä elin. Niissä puistoissa, joissa on voimassa sisäisen järjestyksen ohje (asutut ja usean maankäyttäjän hallinnassa olevat puistot), tämä ohje sisältää myös taloudellista

toimintaa, asukkaita ja vierailijoita koskevat säädökset.

Neuvostoliiton kansallispuistot voidaan jaotella suojeluasteen perusteella kolmeen tyyppiin:

1) Harvaan asutut, taloudellisesti käyttämättömät puistot. Tällaisia ovat lähinnä vuoristoalueet kuten Ala-Artsa Kirgisiassa ja Baikalin kansallispuisto. Suojeluasteeltaan nämä ovat lähimpänä IUCN:n kriteerejä.

2) Asutut, pääasiassa kulttuurimaisemia käsittävät puistot, joista osia kuitenkin säilytetään luonnonvaraisina. Tähän ryhmään kuuluvat Baltian maiden kansallispuistot. Kulttuuriperinteen ja maisemakuvan vaaliminen ovat tärkeitä ja mm. rakentamista säädellään tarkasti.

3) Kansallispuistot, jotka on perustettu palvelemaan huomattavia turistimääriä kuten Moskovan kaupungin rajojen sisällä sijaitseva Losinyi Ostrovin kansallispuisto tai Tbilisin ja Samaran kansallispuistot. Suojeluasteeltaan nämä alueet ovat lähinnä maisemanhoito- tai virkistysalueita.

Yleisliittolaisen ohjesäännön mukaan kansallispuistot jaetaan suojelutavoitteiltaan kolmeen vyöhykkeeseen:

1) Tehostetun suojelun vyöhyke, jolla on sallittu vain tutkimustoiminta. Yleisöllä ei ole pääsyä alueelle.

2) Tavanomaisen suojelun vyöhyke (tai opetus- ja virkistysalueet). Yleisön pääsy alueille on sallittu, samoin eräät luonnonhoitotoimet.

3) Ekologisesti tasapainoitettu taloudellisen toiminnan vyöhyke. Luonnon tietynasteinen hyväksikäyttö on sal-

littua. Vyöhykkeessä pyritään säilyttämään vanhoja kulttuurimaisemia ja tarjoamaan kävijöille palveluja.

Esim. noin puolet Gaujan 40 000 hehtaarin kansallispuistosta Latviassa on luonnonsuojeluvyöhykettä ja puolet virkistyskäyttö- ja maisemanhoitovyöhykettä. Luonnonsuojeluvyöhykkeeseen kuuluu säästiöitä, maisemansuojelualueita ja yhdistettyjä virkistyskäyttö- ja maisemansuojelualueita. Pääsy säästiöihin voi olla rajoitettu tai kokonaan kielletty. Myös virkistyskäyttövyöhyke sisältää käyttöasteeltaan erilaisia osa-alueita. Kansallispuiston suureen käyttöpaineeseen vaikuttaa se, että puistossa asuu n. 40 000 ihmistä. Vastaavasti Liettuan kansallispuisto on jaettu kolmeen vyöhykkeeseen, joista n. 20% on taloudellisen toiminnan vyöhykettä. Tämä on pääasiassa maanviljelysaluetta, jossa pyritään säilyttämään perinteisiä kylämaisemia (Melluma 197 s, Gavva et al, 1983, Kaasik 1987).

Asutuissa kansallispuistoissa harjoitetaan yleensä maataloutta. Niissä puistoissa, joissa on metsätilojen maita, harjoitetaan metsätaloutta. Puistoissa harjoitettavan taloudellisen toiminnan tulisi olla sopusoinnussa puiston päämäärien kanssa. Kaasikin (1987) mukaan puiston johtajalla on oikeus säädellä kaikkea taloudellista toimintaa samoin kuin turismia puiston alueella, mutta käytännössä tässä on suuria vaikeuksia. Esim. Losinyi Ostrovin kansallispuistossa on suuri ristiriita metsätalouden ja suojelun välillä. Eläimistön, etenkin pienten nisäkkäiden määrä on vähentynyt jatkuvasti metsänhakkuiden ja

-raivausten seurauksena. Puiston henkilökunnan ansiotaso on sidoksissa metsätaloudesta saataviin tuloihin, mikä ei motivoi suojelu- ja vartiointitehtäviin. Vastaavia ris-tiriitoja on muuallakin: mm. Marin kansallispuistossa teollisuuden ja metsätalouden vuotuisen tuotannon arvo on n. 1 milj. ruplaa, ja alueen virkistyskäyttöpaineet ovat suuret. Harvaan asutuissa ja ihmistoiminnan vaurioittamissa puistoissa taloudellista toimintaa on rajoitettu tai se on kielletty. Esim. aiemmin voimakkaasti ylilaidunnetussa Tian-Shanin kansallispuistossa Kirgisi-assa laiduntaminen on nykyisin täysin lopetettu. Alueelle johtaa yksi tie, jonka käyttö on luvanvaraista (Kaasik 1987).

Liikkuminen kansallispuistoissa on sallittu jalkaisin tai järjestetyillä kuljetuksilla. Lahemaan kansallispuis-tosta on ollut käytettävissä yksityiskohtaiset järjestys-säännöt. Niiden mukaan luonnossa kulkeminen on sallittu vain merkityillä poluilla. Urheilumetsästys on kielletty, urheilukalastus on sen sijaan sallittu luvanvarai-sesti eräissä vesissä. Kaikenlainen keräily on kielletty ilman puiston johdon lupaa. Tulenteke ja leiriytyminen on sallittu vain merkityillä paikoilla (Eilart 1977). Sisäänpääsy puistoihin on vapaata lukuun ottamatta yhtä puistoa (Marin ASNT:ssa), jossa peritään pääsymaksu (Kaasik 1987).

Puistojen hoito

Puistojen hoito vaihtelee huomattavasti alueen luonteesta

riippuen. Maisemanhoito sekä historiallisten ja kulttuurikohteiden säilyttäminen ovat etusijalla Baltian maissa. Maisemaa muuttavat toimenpiteet ovat tarkoin säädeltyjä eikä esim. talojen ulkoista asua saa muuttaa ilman lupaa. Useiden kansallispuistojen henkilökuntaan kuuluu arkkitehti, joka valvoo ja neuvoa asukkaita rakennustöissä. Ihmistoiminnan aiheuttamien vaurioiden korjaaminen on ollut lähtökohtana eräitä kansallispuistoja perustettaessa. Esim. Tian-Shaninin kansallispuisto Kirgisiassa on perustettu alueelle, jossa on syntynyt vakavia eroosiovaurioita ylilaiduntamisen seurauksena. Tilannetta yritetään korjata aluetta metsittämällä. Samantapainen tilanne on Armeniassa Sevanin kansallispuistossa, jossa hoito kohdistuu Sevan-järven kunnostukseen ja virkistyskäytön säätelyyn (Kaasik 1987).

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Harvaan asutuissa ja kulttuurimaiseman suojeluun keskityneissä puistoissa palvelut pyritään keskittämään alueiden ulkopuolelle. Näissäkin puistoissa voi olla yöpymismahdollisuuksia; esim. Liettuan kansallispuistossa on runsaasti vesiretkeilyreittejä, joiden varsilla on telttailupaikkoja. Virkistyskäyttöön tarkoitettut kansallispuistot keskittyvät nimensä mukaisesti virkistys- ja lomapalvelujen tarjoamiseen. Mm. Samaran kansallispuistossa on 64 retkeilykeskusta. Samoin Marin kansallispuisto toimii lähinnä loma- ja lepokotialueena. Matkailujärjestöt hoitavat Neuvostoliitossa puistojen turisti-

matkailun paitsi Eestin Lahemaalla, jossa puisto itse vastaa matkailun järjestämisestä. Käynnit ovat pääasiassa opastettuja kiertokäyntejä, mutta myös luontopolkuja on rakennettu omaehtoista tutustumista varten. Pisimmällä opastuspalvelujen kehittäminen on Baltian maissa, joiden kansallispuistoissa on näyttely- ja opintokeskuksia sekä kielitaitoisia oppaita. Erityisellä sijalla kansallispuistojen käytössä on kasvatus ja opetus; mm. Lahemaalla järjestetään opintoleirejä ja -kursseja koulu-
laisille ja opiskelijoille (Kaasik 1987).

Kansallispuistojen kävijämäärissä on suuria vaihteluja. Liettuan kansallispuistossa käy vuosittain n. 28 000 turistia matkatoimiston välityksellä ja 30 000-40 000 ihmistä suoraan. Kokonaiskävijämäärä (60 000-80 000 henkeä/v) on varsin suuri puiston pinta-alaan (30 000 ha) nähden (Marvet 1986). Samaran intensiivisessä virkistyskäytössä olevassa puistossa asuu n. 84 000 ihmistä ja alueella on 39 taajamaa. Puiston vuosittaiseksi kuormitukseksi on arvioitu 6,5 milj. kävijävuorokautta (Kaasik 1987).

Tutkimus

Ekologinen ja luonnonsuojelullinen tutkimus on Neuvostoliitossa keskittynyt valtion luonnonsäästiöihin. Kansallispuistoissa tutkimusta tehdään lähinnä puistojen säästiöosissa. Puistojen inventoinnit ovat laaja-alaisia, esim. Lahemaan kansallispuistossa 18 eri laitosta osallistuu inventointiin (Gavva et al. 1983, Kaasik 1987).

Tutkimusta johtaa Yleisliittolaisen tiede- ja tutkimusinstituutin luonto- ja suojelualuetutkimusosasto. Kussakin neuvostotasavallassa tutkimuksesta vastaa tasavallan luonnonsuojelun tutkimuslaitos tai muu vastaava tutkimuslaitos (Borisov et al. 1985). Kansallispuistoissakin alueiden käyttö suuntaa tutkimusta: esim. Losinyi Ostrovin puiston tutkimusosasto on keskittynyt lähinnä metsätaloudellisiin ongelmiin (Kaasik 1987).

Arviointia

Kansallispuistot ovat Neuvostoliitossa suhteellisen nuori ilmiö, eivätkä niiden hoito- ja käyttöperiaatteet ole vielä vakiintuneet. Kaasikin (1987) esimerkit Samaran, Marin ja Losinyi Ostrovin kansallispuistoista osoittavat, että nämä alueet ovat lähempänä virkistys- tai maisemanhoitoalueita kuin kansallispuistoja. Samoin ekologisesti pahoin vaurioituneiden alueiden kuten Sevanjärven valitseminen kansallispuistoiksi osoittavat, että käsite ymmärretään Neuvostoliitossa toisin kuin useimmissa muissa maissa. Harvaan asutuilla alueilla on puistoja, jotka ilmeisesti täyttävät IUCN:n kansallispuistokriteerit. Näilläkin alueilla voi olla ongelmia kuten esim. salametsästys ja -kalastus Baikalin valtiollisessa luonnonsuojelupuistossa (Kaasik 1987). Pisimmälle puistojen hoidossa ja käytön ohjauksessa on päästy Baltian maiden kansallispuistoissa, joissa mm. opastuspalvelut on järjestetty hyvin.

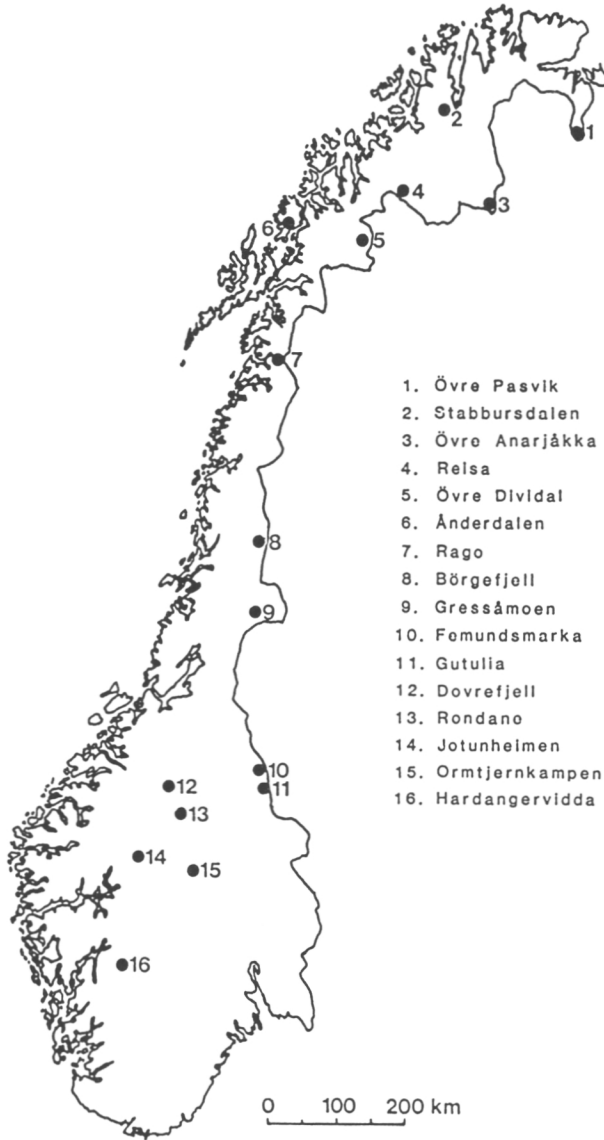
3.6. Norja

3.6.1. Suojelualuetyypit

Norjan ensimmäinen kansallispuisto (nasjonalpark) perustettiin suhteellisen myöhään, vasta v. 1962. Vuonna 1988 kansallispuistoja oli 16, yhteispinta-alaltaan 1 041 600 ha (kuva 6). Lukuihin eivät sisälly Norjan polaarialueilla sijaitsevat kansallispuistot. IUCN:n luettelossa II-kategoriaan kuului v. 1985 14 kansallispuistoa. Ormtjernkampenin kansallispuisto ei ole päässyt luetteloon pienen kokonsa takia (850 ha). Luettelosta puuttuu myös v. 1986 perustettu Reisan kansallispuisto.

Luonnonsäästiöitä (naturreservater) on 590. Alueiden yhteispinta-ala on 83 000 ha. Suurin osa niistä on alle 500 ha suuruisia (lukuihin eivät kuulu polaarialueiden luonnonsäästiöt) (Poore & Gryn-Ambroes 1980, Miljöverndepartementet 1985). IUCN:n luettelossa I-kategoriaan kuuluvia Norjan luonnonsäästiöitä oli 20 v. 1985. Hoidettujen luonnonsäästiöiden kategoriaan (IV) kuului yksi säästiö.

Säästiönä voidaan rauhoittaa alueita, joiden luonto on koskematon tai lähes koskematon ja jotka ovat eliöstönsä tai luonnon erityispiirteidensä takia merkittäviä tai jotka ovat erityisen tärkeitä tutkimus- tai opetuskohteita.

Kuva 6. Norjan kansallispuistot v. 1988.

Taulukko 6. Norjan luonnonsäästiöt 1.1.1985.

säästiötyyppi	lukumäärä	pinta-ala ha
jalot lehtipuumetsät	143	2 444
suot	120	18 138
havumetsät	20	1 096
kosteikot	79	29 534
lintuvuoret	196	20 491
geologiset säästiöt	9	5 319
"epäspesifit" säästiöt	23	5 961
yhteensä	590	82 983

Lähde: Miljöverndepartementet 1985.

Alueet voivat olla kokonaan suojeltuja tai tiettyihin tarkoituksiin kuten linnuston- tai soidensuojeluun rauhoitettuja (taulukko 6) (Ministry of Environment 1985). Säästiöt perustetaan asetuksella ja rauhoitusmääräykset annetaan alueiden perustamisasiakirjojen liitteenä. Vastuu säästiöiden hoidosta kuuluu lääninhallituksille. Käytännön hoito- ja valvontatehtäviä hoitavat yleensä metsähallinnon hoitoalueet, mutta lääninhallituksilla on alueiden hoitosopimuksia myös muiden organisaatioiden, esim. kuntien kanssa (Ormio 1986).

Maisemansuojelualueita (landskapsvernområder) on 51, yhteispinta-alaltaan 158 900 ha. Alueet on tarkoitettu erityisen kauniin luonnon- tai kulttuurimaiseman suojeeluun. Niissä on kielletty toimenpiteet, jotka muuttavat oleellisesti maiseman laatua tai luonnetta. Lääninhallituksilla (fylkesmannen) on päätösvalta sen suhteen, mikä katsotaan oleellisesti maisemaa muuttavaksi toimenpi-

teeksi. Perinteinen maa- ja metsätalous on sallittu alueille valvonnan alaisena. Maisemansuojelualuetta ei voida perustaa asemakaava-alueelle (Poore & Gryn-Ambroes 1980, Ministry of Environment 1985).

Monet maisemansuojelualueet liittyvät kansallispuistoihin; mm. Handargerviddan kansallispuiston yhteydessä on kaksi suurta maisemansuojelualuetta (55 900 ha ja 30 600 ha) ja Jotunheimenin kansallispuiston yhteydessä noin 30 000 ha:n suuruinen alue. Alueiden suojelusäädökset voivat olla varsin tiukatkin, esim. Raisduottarhaldin maisemansuojelualueen suojelusäädökset eivät oleellisesti poikkea viereisen Reisan kansallispuiston suojelusäädöksistä (Fylkesmannen i Troms 1987).

Luonnonmuistomerkkeinä (naturminne) on suojeltu yhteensä 299 geologisesti, kasvitieteellisesti tai eläintieteellisesti merkittävää kohdetta. Myös koskia, vesiputouksia tai muita vesistön osia voidaan rauhoittaa luonnonmuistomerkkeinä. Muistomerkkin ympäristö voidaan sisällyttää suojelun piiriin silloin, kun sitä pidetään välttämättömänä kohteen säilymisen kannalta (Miljøverndepartementet 1985, Ministry of Environment 1985).

Eläimistön ja kasvillisuuden suojelua varten on mahdollista tehdä aluerauhoituksia sekä luonnonsuojelua että metsästyslain perusteella, joskaan jälkimmäistä mahdollisuutta ei ole toistaiseksi käytetty. Aluerauhoituksia oli 29 v. 1985. Näistä noin puolet on linnustonsuojelu-

alueita, joista suurin osa sijaitsee Finnmarkenissa. Alueiden maapinta-ala on n. 5 000 ha. Merilintujen rauhoitusalueita on myös majakka-asemien yhteydessä. Nämä alueet on rauhoitettu asetuksella vuonna 1935. Kolme niistä on liitetty myöhemmin perustettuihin luonnonsäästioihin ja yksi muihin eläimistönsuojelualueisiin (Miljöverndepartementet 1985).

Hallinnollisilla päätöksillä suojellut alueet

Kunnallisilla päätöksillä suojeltuja metsiä on kolme aluetta, yhteensä 850 ha. Metsähallitus on rauhoittanut omalla päätöksellään 47 metsäsäästiötä, joiden pinta-ala on 9 330 ha. Maatalousministeriö ja ympäristöministeriö ovat hyväksyneet nämä rauhoitukset. Muita hallinnollisilla päätöksillä suojeltuja alueita on 7, pinta-alaltaan 1 050 ha. Alueet ovat metsähallituksen hallinnassa (Miljöverndepartementet 1985).

Norjan polaarialueilla sijaitsevat luonnonsuojelualueet

Huippuvuorilla on kolme suurta luonnonsäästiötä, yhteispinta-alaltaan 2 541 000 ha ja kolme kansallispuistoa, joiden yhteispinta-ala on 950 000 ha. Lisäksi saarilla on kolme kasviensuojelualueutta (248 000 ha) ja 15 linnustonsuojelualueutta. Huippuvuorten pinta-alasta n. 60 % kuuluu näihin suojelualueisiin.

Antarktiksella lähellä sijaitsevalla Bouvet'n saarella on 5 800 ha:n suuruinen luonnonsäästiö.

Luonnonsuojelualue voidaan perustaa Norjassa maanomistus-

suhteista riippumatta. Vain kansallispuiston edellytetään olevan suurimmaksi osaksi valtion maata, mutta niihinkin voi sisältyä yksityismaita tai yhteismaita; esim. Dovrefjellin kansallispuistosta suurin osa on kylien yhteismaata. Poikkeuksena on Hardangerviddan kansallispuisto, josta yli puolet 190 000 ha on yksityismaita. Uudessa kansallispuistomietinnössä vuodelta 1986 esitetään luonnonsuojelulakia muutettavaksi siten, että kansallispuisto voitaisiin perustaa myös pelkästään yksityismaalle. Muut suojelualueet ovat pääosin yksityismaita. Suojelualue siirtyy valtiolle vain siinä tapauksessa, että maanomistaja vaatii valtiota lunastamaan alueen.

Norjan luonnonsuojelulaissa ei ole pakkolunastusmahdollisuutta, koska rauhoitus voidaan tehdä maanomistajasta riippumatta. Rauhoitushankkeen ollessa keskeneräinen ympäristöministeriö voi määrätä alueelle väliaikaisen rauhoituksen, jolla ei ole määräaikaa. Vuonna 1985 tällaisia rauhoituksia oli voimassa 35, näistä vanhin oli vuodelta 1973. Kaikki alueiden perustamispäätökset tehdään asetuksella (Kongeleg resolusjon), jonka yhteydessä määrätään alueen rauhoitussäännökset. Luonnonsuojelualueilla ei siis ole erikseen annettavaa järjestyssääntöä (Ormio 1986).

Norjan suojelualueverkkoa ollaan parhaillaan täydentämässä ja laajentamassa. Kolmen uuden kansallispuiston perustaminen on käsittelyn alaisena. Huhtikuussa 1986

laatimansa uuden kansallispuisto-ohjelman jättänyt Luonnonsuojeluneuvosto esittää lisäksi 26 uuden kansallispuiston, 14 maisemansuojelun alueen ja kolmen luonnonsäästön perustamista sekä yhdeksän vanhan kansallispuiston laajentamista. Mikäli nämä suunnitelmat toteutuvat, suojelun alueiden määrä Norjassa tulee olemaan kaikkiaan n. 3,7 milj. ha eli 11,4 % maan pinta-alasta (Norges offentlige utredninger 1986).

3.6.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Luonnonsuojelun alueiden hallinnosta vastaa Norjassa kolme tasoa: Ympäristönsuojeluministeriö (Miljøverndepartementet), Luonnonhoidon hallitus (Direktoratet for naturforvaltning) ja lääninhallitukset (Fylkesmannen).

Ympäristönsuojeluministeriössä luonnonsuojelun alueita koskevat asiat kuuluvat luonnonsuojelu- ja ulkoiluosastolle. Vuonna 1985 ministeriön alaisuuteen perustettiin uusi keskusvirasto, Luonnonhoidon hallitus, johon siirrettiin osa luonnonsuojelu- ja ulkoiluosaston tehtävistä ja henkilökunnasta. Ministeriön vastuulle on jäänyt edelleen mm. uusien alueiden perustamiseen liittyvät tehtävät (Ormio 1986).

Luonnonhoidon hallitukselle kuuluvat luonnon- ja maisemansuojeluun, ulkoiluun, riistanhoitoon ja sisävesikalastukseen liittyvät asiat. Virasto jakaantuu neljään osas-

toon, joista luonnonsuojelu- ja ulkoiluosasto hoitaa mm. suojelualueiden hoitoon liittyvät tehtävät ja luonnonsuojeluun osoitettujen budjettivarojen jaon. Tämä osasto jakaantuu edelleen neljään toimistoon, joista 1. luonnonsuojelualuetoimisto (1. naturnvernkontor) vastaa mm. kansallispuistojen hoitoon ja hallintoon liittyvistä asioista. Ministeriön ja luonnonhoidon hallituksen välinen tehtäväjako ei vielä v. 1986 ollut täysin selkiintynyt (Ormio 1986).

Norja on jaettu 18 lääniin (fylke). Aluetasolla suojelualueiden hoito ja hallinto on annettu lääninhallituksen ympäristönsuojeluosaston (Miljøvernvedelingen) luonnonsuojelu- ja ulkoilujaoston vastuulle. Luonnonsuojelualueiden hallintovastuu siirrettiin lääninhallituksille metsähallitukselta vuonna 1984, jolloin läänien ympäristönsuojeluosastot perustettiin. Kansallispuistojen ns. päivittäinen hallinto ja valvonta jäi kuitenkin metsähallinnon hoitoalueiden tehtäväksi lääninhallituksen antamien ohjeiden mukaan. Metsähallitus saa varat em. tehtäviin ympäristöministeriöltä. Tromssan läänissä on perustettu valtion maiden hoitoa varten lääninhallituksen ympäristönsuojeluosaston ja metsähallinnon yhteistyöelin, Fjelltjenesten. Sen tehtäväkenttään kuuluvat myös luonnonsuojelualueiden päivittäiset hoito- ja valvontatyöt (Fjelltjenesta 1988).

Hardangerviddan kansallispuiston hallinto poikkeaa muiden puistojen hallinnosta. Hardangervidda on maan suurin

kansallispuisto; se on perustettu vuonna 1981 ja sijaitsee kolmen läänin alueella. Yli puolet puiston ma-alasta on yksityisomistuksessa. Puiston alueella harjoitetaan laidunnusta ja paikallisilla asukkailla on ollut siellä perinteisesti myös metsästys- ja kalastusoi-keuksia, joten alueen hallinnon ja lupa-asioiden järjes-täminen on ollut vaikeaa.

Paikallistasolla hallinnosta vastaavat Hardangerviddassa metsähallitus ja ns. valvontavaliokunnat (tilsynsut-valg). Metsähallituksen Vestlandetin hoitoalueeseen on perustettu erillinen, ympäristöministeriön rahoittama osasto käsittelemään Hardangerviddan asioita. Metsähallitus vastaa puiston rajojen merkinnästä, opastuksesta, valvonnasta, hoidosta ja budjetista. Jokaiseen puistoa-alueen kuntaan valitaan valvontavaliokunta sille puistono-salle, joka sijaitsee ko. kunnassa. Valvontavaliokun-tien jäsenten tulee edustaa eri intressipiirejä. Valvon-tavaliokunnilla on oikeus päättää laissa erikseen määrä-tyistä seikoista kuten esim. rakentamiseen, maatalouteen ja moottoriajoneuvoliikenteeseen tarvittavista luvista. Tärkeimmissä kysymyksissä ratkaisovalta kuuluu ympäristö-ministeriölle.

Hardangerviddalla on myös neuvottelukunta (rådet), jonka tehtävänä on seurata puiston kehitystä, tehdä esityksiä ympäristöministeriölle, metsähallinnolle ja valvontavali-okunnille sekä antaa lausuntoja. Neuvottelukuntaan kuuluu edustajia eri hallintotasoilta ja tärkeimpiä int-

ressiryhmiä edustavista järjestöistä. Muista puistoista poiketen lääninhallituksella on Hardangerviddassa vain jäsenyys neuvottelukunnassa, kun se muualla on kansallispuistojen hallinnasta ja hoidosta vastaava viranomainen (Det kongelige Miljøverndepartementet 1981). Myös puiston rauhoitussäännösten valvontaa varten Hardangerviddassa on oma valiokuntansa, jossa ovat edustettuina maanomistajat, luonnonsuojeluviranomaiset ja tunturialueista vastaavat viranomaiset (Norges offentlige... 1986).

Ympäristöministeriön ympäristö- ja luonnonsuojeluosaston vakituisen henkilökunnan määrä oli 39 v. 1985. Luonnonhoidon hallituksessa oli kansallispuistoista vastaavassa l. toimistossa samana vuonna 6 virkamiestä. Lääninhallitusten ympäristönsuojeluosastojen luonnonsuojelu- ja ulkoilujaostojen johdossa on luonnonsuojeluvalvoja. Lisäksi jaostossa on tavallisesti 1 tai 2 vakinaista virkamiestä (Ormio 1986).

Kansallispuistojen käytännön töistä vastaa useimmiten metsähallinnon paikallistason henkilökunta. Valvontahenkilökuntaa oli puistoissa v. 1986 yhteensä 23 kokopäiväistä ja 8 osa-aikaista henkilöä. Valvontavuorokausia oli n. 1600 (Norges offentlige...1986).

Lääninhallitus voi halutessaan delegoida käytännön hoitotöitä muillekin tahoille. Esim. Dovrefjellin kansallispuistossa metsästyksen ja kalastuksen valvontaan osallistuu paikallisen yhteisömaan valvoja, ja puiston vaki-

naisena sivutoimisena valvoja-hoitajana toimii paikallisen biologisen aseman hoitaja. Ympäristöministeriö maksaa osan näiden henkilöiden palkkauksesta (Ormio 1986).

Tromssan läänissä valtion maiden hoidosta ja hallinnosta vastaavan Fjelltjenesten henkilökuntaan kuului 7 kokopäiväistä työntekijää v. 1987. Lisäksi sesonkiaikana työskentelee kaksi harjoittelijaa. Henkilökunnan vastuulle kuuluu muiden alueiden ohella 3 kansallispuistoa, 4 luonnonsäästiötä ja 1 maisemansuojelualue, yhteensä 173 270 ha. Kaikkiaan Fjelltjenesten käytti kansallispuistojen hoitoon ja valvontaan ko. vuonna 258 miestyöpäivää (Fjelltjenesta 1988).

Kansallispuistojen hoitoon ja hallintoon käytettiin Ympäristöministeriön budjettivaroja v. 1985 yhteensä n. 2 milj. Nkr. Tästä noin puolet kului Hardangerviddan puistoon. Ministeriö osoittaa vuosittain metsähallitukselle alueiden valvontaa varten n. 2 milj. Nkr, tästäkin yli puolet käytetään Hardangerviddassa. Lisäksi vuosittain myönnetään puistoille n. 200 000 Nkr erilaisiin kehittämis- ja hoitotoimiin (Norges offentlige... 1986).

Tromssan läänissä Fjelltjenesten luonnonsuojelualueisiin (lähinnä kansallispuistoihin) käyttämät varat v. 1987 olivat 122 672 Nkr, joista palkkauksiin käytettiin 55 570 Nkr ja toimintaan 67 102 Nkr (Fjelltjenesta 1988).

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Kansallispuistojen rauhoitusmääräykset annetaan perustamisen yhteydessä kullekin alueelle erikseen. Koska erillistä järjestyssääntöä ei ole, perustamisasetuksen yhteydessä voi olla varsin yksityiskohtaisia säädöksiä alueella sallituista ja kielletyistä toimenpiteistä.

Kansallispuistoissa on yleisesti kielletty alueen luonnontilaan puuttuminen mukaanlukien rakennusten ja teiden rakentaminen, kaivostoiminta, vesistöjen säännöstely, maa-aineksen otto, räjäyttäminen, ojittaminen ja muu kuivatus, voima- ja viestintälinjojen rakentaminen sekä maa- ja metsätalous. Eläimistö, kasvillisuus ja maisema on suojeltu kaikenlaiselta vahingoittamiselta ja häirinnältä. Vieraiden eläin- ja kasvilajien istuttaminen puistoihin on kielletty. Kotieläinten tuominen puistoihin on kielletty lukuunottamatta paimennuksessa käytettäviä porokoiria ja lampaiden laidunnusta, joka on sallittu useissa puistoissa.

Liikkuminen on sallittu jalkaisin ja hiihtäen. Moottoriajoneuvojen käyttö on pääsääntöisesti kielletty. Järjestetyt turistipalvelut ovat kiellettyjä lukuunottamatta joitakin poikkeuksia, joissa esim. kuljetus puistoon jokiveneillä on sallittu. Säännökset turismin suhteen ovat tiukat, sillä kiello koskee myös turistiryhmien opastusta jalkaisin. Useissa puistoissa on kuitenkin valtakunnallisen tai paikallisten turistiyhdistysten tunturitupia, jotka ovat näiden yhdistysten rakentamia ja niiden hoi-

dossa. Tuvat ovat maksullisia ja ne ovat retkeilijöiden käytössä. Eräissä puistoissa on kielletty erikseen mm. urheilukilpailujen ja metsästyskokeiden järjestäminen. Kalastus on useimmissa puistoissa sallittu kalastuslain puitteissa. Metsästys on kielletty täysin vain Övre Pasvikissa ja Ormtjernkampenissa. Muissa kansallispuistoissa on sallittu jäniksen ja riekon metsästys. Muun pienriistan metsästyssäännökset vaihtelevat puistoittain. Hirvieläinten metsästys on sallittu Femundsmarkassa, Gutuliassa, Dovrefjellissä, Rondanessa, Jotunheimenissa ja Hardangerviddassa. Sienten ja marjojen keruu omaan käyttöön on sallittu. Hillan poiminta myyntiin on sallittu Pohjois-Norjan kansallispuistoissa, mutta sen osalta on noudatettava yleisiä hillanpoiminnasta annettuja säädöksiä. Kaatuneiden puiden ja kuivien oksien käyttö välitöntä nuotiontekoa varten on sallittu, mutta kelojen ja pötkelöiden kaataminen on kiellettyä. Roskaaminen on kielletty; jätteet on joko poltettava tai vietävä pois alueelta. Kiinteiden kämppien yhteydessä voidaan mätänevä jäte haudata maahan. Edellämainittuihin säädöksiin on puistokohtaisesti olemassa poikkeuksia tai puistoviranomainen voi antaa tiettyihin, asetuksessa erikseen mainittuihin kohtiin poikkeuslupia.

Porojen laiduntaminen ja poronhoitotöiden yhteydessä tapahtuva liikkuminen moottorikelkoilla talvikelillä on sallittu, samoin polttopuun otto ja kämppien rakentaminen poronhoidon tarpeisiin. Puistoviranomainen voi antaa luvan ilma-aluksen käyttöön tai moottoriajoneuvolla liik-

kumiseen kesäkelillä olemassaolevaa tieuraa pitkin poronhoidon yhteydessä. Tällaisen luvan voi saada myös olemassaolevien rakenteiden (esim. voimalinjojen tai kämppien) välttämättömään huoltoon, metsästysaikana kaadetun riistan noutamiseen tms. Moottoriajoneuvojen käyttökielto ei koske valvonta-, palo- ja pelastustoimintaa. Näihin toimiin liittyvät harjoitukset kansallispuistoissa on kuitenkin kielletty (ks. esim. Fylkesmannen i Troms 1987).

Eräissä tapauksissa puistoissa on säilytetty perinteisiä käyttöoikeuksia kuten laidunnus-, kalastus- ja metsästysoikeuksia. Eniten näitä oikeuksia on voimassa Hardangerviddan puistossa, jossa on mm. mahdollisuus puistoviranomaisen luvalla rakentaa maataloudessa tarvittavia rakennuksia ja aitauksia, laidunnuksessa, kalastuksessa ja metsästyksessä tarvittavia tunturitupia jne. Hardangerviddan puistoasetus sisältää pitkän luettelon niistä poikkeuksista, joita rauhoitusmääräyksiin on mahdollista tehdä puiston valvontavaliokuntien, metsähallinnon tai ympäristöministeriön luvalla (ks. mm. Ormio 1986, Det Kongelige Miljøverndepartementet 1981, Poore & Gryn-Ambroes 1980).

Kansallispuistoissa ei ole vyöhykejärjestelmää, mutta puistoviranomaisella on tarvittaessa mahdollisuus sulkea osia puistoista kokonaan tai tietyiksi ajaksi vuotta. Kansallispuisto-ohjelmassa vuodelta 1986 (Norges offentlige... 1986) esitetään kansallispuistoihin laadittavaksi uudet, yhtenäiset luonnonsuojelusäännökset.

Puistojen hoito

Norjan kansallispuistojen hoitopolitiikka on ollut passiivista, ts. puistot on pyritty pitämään luonnontilaisina eikä luonnon prosesseihin ole puututtu. Puistoasetuksissa on yleensä mainittu mahdollisuus vähentää villieläinkantoja silloin, kun se on välttämätöntä luonnon tasapainon ylläpitämiseksi. Eräissä uusissa puistoasetuksissa on mainittu mahdollisuus tehdä puistossa hoitotöitä silloin, kun suojelukohde sitä vaatii.

Viime aikoina puistojen hoitotarpeisiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Kansallispuistotyöryhmän mietinnössä (Norges offentlige... 1986) on hoitokohteina mainittu mm. kasvillisuuden kulumisvaurioiden korjaaminen ja vesistöjen kalkitukset pahoin happamoituneilla alueilla. Kaikkiin puistoihin on tarkoitus tehdä hoitosuunnitelmat; v. 1986 oli aloitettu Rondanen kansallispuiston hoitosuunnitelman laadinta.

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Edellä mainittu kansallispuistojen passiivinen hoitopolitiikka on heijastunut puistojen palveluissa ja opastuksessa. Liikkuminen jalkaisin on vapaata, mutta pääsy alueille ei välttämättä ole helppoa, sillä puistojen läheisyyteen ei yleensä ole autotietä. Palveluvarustus on vähäistä. Puistoissa olevat autiotuvat ja merkityt reitit ovat perinteisesti olleet Norjan matkailuyhdistyksen (Den Norske Turistforeningen) tai paikallisten matkailuyhdistysten ylläpitämiä, usein lukittuja tupia,

joihin retkeilijät voivat saada avaimen maksua vastaan. Tupien määrä on suurin Etelä-Norjan puistoissa: mm. Hardangerviddassa niitä on 16 ja Jotunheimenissä 8. Eräissä puistoissa on yleisölle avoimia tai varattavissa olevia poro-, kalastus- ja metsästyskämppejä tai valvontatupia.

Ympäristöministeriö on julkaissut puistoista norjan- ja englanninkieliset opaslehtiset. Ministeriö on myös julkaissut puistoista kirjasarjaa, joka ei kuitenkaan kata vielä kaikkia alueita. Lääninhallitusten ympäristönsuojeluosastot tekevät opastusmateriaalia omien alueidensa puistoihin, lähinnä maasto-opasteita ja autiotupiin tarkoitettua materiaalia. Puistoissa ei v. 1986 ollut opastuskeskuksia. Eräissä puistoissa on järjestetty opastusta ja näyttelytoimintaa hotellien, tunturitupien tms. yhteyteen. Mm. Gutulian kansallispuistossa on restauroitu lukuisia rakennuksia käsittävä vanha sätereli karjamajakylä. Se toimii nähtävyyks-, opastus- ja autiotupapaikkana.

Kansallispuistojen kävijämäärät kasvoivat koko 1970-luvun, mutta 1980-luvulla kasvu on pysähtynyt. Käytön määrä on suurin Etelä-Norjan puistoissa. Esimerkiksi Jotunheimenin puistossa on lähes 30 000 yöpymistä vuosittain pelkästään matkailuyhdistyksen majoissa. Pohjois- ja Keski-Norjan vaikeasti saavutettavissa kansallispuistoissa kävijämäärät ovat varsin pienet. Ragon puistossa käy vuosittain alle 500 henkeä. Övre Dividalin

kävijämäärä oli 2 232 henkeä v. 1987 autiotupien vieras-
kirjamerkintöjen mukaan. Vastaava luku Reisan kansallis-
puistossa oli 204 henkeä (Norges offentlige... 1986,
Fjelltjenesta 1988).

Tutkimus

Ympäristöministeriö on tähän saakka teettänyt luonnonsuo-
jelualueiden inventointeja ja tutkimuksia tilaustöinä
Ökoforsk'illa, joka on Norjan maa- ja metsätaloustieteel-
lisen korkeakoulun yhteydessä toimiva tutkimusyksikkö.
Vuosina 1985-1987 Ökoforskin kautta rahoitettiin sovel-
tavaa ekologista tutkimusta, lähinnä luonnonsuojelututki-
musta, noin 11 milj. Nkr:lla vuodessa, joka on noin 7,6
milj. Suomen markkaa (Ympäristöministeriö 1988). Li-
säksi luonnonhoidon hallituksessa on tutkimusosasto, joka
vastaa toimenkvaltaan lähinnä Suomen Riista- ja Kalata-
louden Tutkimuslaitosta. Sen maaeläintoimisto tekee
riista- ja petoeläintutkimuksia. Eläinkantoja seurataan
myös kansallispuistoissa, joissa valvontahenkilökunta
tekee kenttähavaintoja ainakin Tromssan läänissä. Tutki-
musosasto ja Ökoforsk on suunniteltu yhdistettäväksi lähi-
aikoina itsenäiseksi säätiöpohjaiseksi tutkimuslaitok-
seksi, joka tekisi tilaustöitä sekä valtion laitoksille
että ulkopuolisille (Ormio 1986).

Huippuvuorten kansallispuistot

Huippuvuorilla sijaitsevien kolmen kansallispuiston
säännöt ovat jonkin verran tiukemmat kuin manner-Norjan
puistojen. Alueilla on kielletty kaikenlainen toiminta,

joka muuttaa luontoa, mukaanlukien kaivostoiminta, louhinta ja kaikki öljynetsintään ja -poraukseen liittyvät toimet. Huippuvuorten tilannetta mutkistaa kuitenkin se, että vaikka saaret on tunnustettu Norjalle kuuluviksi vuonna 1920 solmitulla kansainvälisellä sopimuksella, on kaikilla 41 allekirjoittajamaalla yhtäläiset oikeudet harjoittaa taloudellista toimintaa alueella. Niinpä vuonna 1973 perustetuilla suojelualueilla oli kaivosvaltauksia. Osa näistä valtauksista liitettiin perustettuihin suojelualueisiin, osa taas jäi voimaan ja ne tul- laan liittämään suojelualueisiin, kun kaivoslain mukainen valtausoikeus raukeaa. Herkästi haavoittuvan arktisen luonnon suojaksi on tehty joitakin erityissäädöksiä. Moottoriajoneuvoilla liikkuminen on kielletty, samoin ilma-alusten laskeutuminen. Sekä ilma-alusten minimilen- tokorkeutta että rannikkoliikennettä säädelään. Ranta- alue ja vuorovesivyöhyke kuuluvat suojelun piiriin. E- läimistön häirintä, kasvien vahingoittaminen ja roskaa- minen ovat ankarasti kiellettyjä.

Huippuvuorilla asuu pysyvästi n. 1 000 norjalaista ja 2 000 neuvostoliittolaista, joille alueen kuvernöörillä on oikeus antaa lupa kiirunanmetsästyksen kansallispuis- toissa samoin kuin lupa maastoajoneuvojen käyttöön tie- tyillä reiteillä (Ministry of Environment 1974).

Arviointia

Norjan kansallispuistopolitiikan tiukka linja on näihin saakka mahdollistanut erämaaluonteen säilymisen useim-

missa puistoissa. Monissa puistoissa on kuitenkin sallittu perinteinen porojen ja karjan laidunnus sekä tiettyjen riistalajien metsästys. Käytännössä nämä toiminnot eivät ole niin laajamittaisia, että ne olisivat vaarantaneet suojelutavoitteita. Jonkin verran ongelmia erämaapuistoissa aiheuttavat luvaton maastoliikenne lähinnä poronhoidon yhteydessä sekä salakalastus ja -metsästys.

Norjan puistopolitiikan koetinkiveksi on muodostumassa Hardangervidda, jonka monimutkaiset rauhoitussäännökset lukuisine poikkeuksineen ovat johtaneet mm. kontrolloimattomaan moottoriajoneuvoliikenteeseen sekä mökkien ja matkailuyritysten syntyyn. Puistoa rasittavat lisäksi perinteiset käyttöoikeudet ja hallinon sekavuus. Oman uhkansa luonnolle muodostaa hapan laskeuma, joka on tällä alueella suuri. Hardangervidda kuuluu IUCN:n uhanalaisten puistojen listalle.

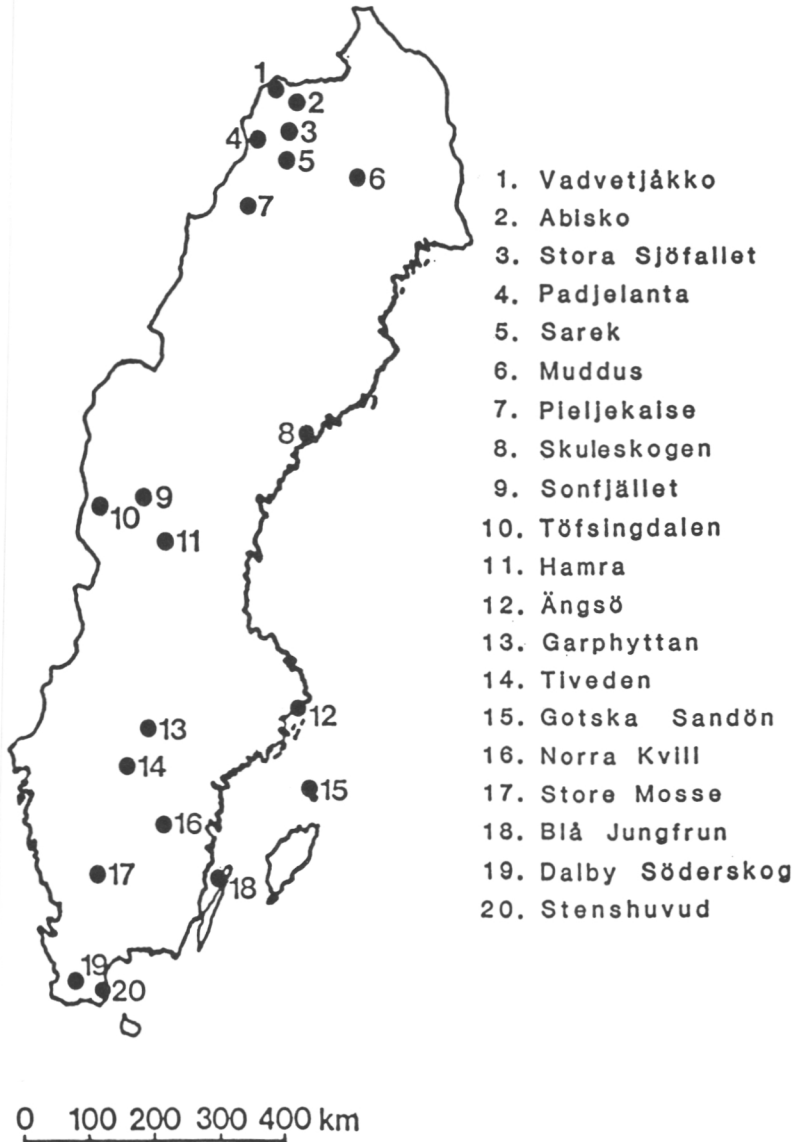
Kansallispuistojen opastus ja opetuskäyttö ovat vasta alkutekijöissään, mutta uuden kansallispuisto-ohjelman mukaan niitä on tarkoitus kehittää aktiivisempaan suuntaan.

3.7. Ruotsi

3.7.1. Suojelualuetyypit

Ruotsin vanhimmat kansallispuistot on perustettu vuonna 1909. Nämä yhdeksän puistoa olivat ensimmäiset kansallispuistot Euroopassa, joten Ruotsia voidaan pitää aatteen edelläkävijänä vanhalla mantereella. Vuonna 1986 kansallispuistoja oli 20, yhteispinta-alaltaan 618 338 ha (kuva 7). Puistoista 12 on hyväksytty IUCN:n luettelon II-kategoriaan. Suurimmat kansallispuistot sijaitsevat Ruotsin Lapissa, jossa on kaikkiaan n. 97 % maan puistopinta-alasta. Etelä-Ruotsin kansallispuistoista kuusi on pinta-alaltaan alle 100 ha. Luonnonhoitovirastossa on v. 1989 valmistunut laaja suunnitelma koko Ruotsin kattavasta, luontotyypeiltään edustavasta kansallispuistoverkosta. Varsin pitkälle on valmisteltu suuren kansallispuiston perustamista Kirunan kuntaan Norrbottenissa.

Ruotsin vuoden 1964 luonnonhoitolain (naturvårdslag) mukaan maassa voi olla kansallispuistojen (nationalpark) lisäksi luonnonsäästiöitä (naturreservat), luonnonmuistomerkkejä (naturminne), luonnonhoitoalueita (naturvårdsområde), eläimistönsuojelualueita (djursskyddsområde) ja rantojensuojelualueita (strandskyddsområde). Kansallispuistoja lukuunottamatta alueiden perustamispäätökset tekee lääninhallitus. Alueet voidaan perustaa maanomistajasta riippumatta, siis myös yksityisten ja yhteisöjen maille. Tässäkin poikkeuksen tekevät kansallispuistot, joiden kohdalla valtion on omistettava alue tai hankit-

Kuva 7. Ruotsin kansallispulstot v. 1988.

tava maat omistukseensa.

Luonnonsäästiön suojelupäätös voi perustua paikan luonnonarvoihin, kauneuteen tai muihin merkittäviin ominaisuuksiin tai alueen merkitykseen virkistyskäytölle. Säästiö on siten hyvin joustava suojelualuetyyppi, etenkin kun rauhoitusmääräykset annetaan kullekin alueelle erikseen suojelutavoitteesta riippuen. Lääninhallituksella on oikeus asettaa maanomistajalle käyttörajoituksia ja antaa yleisön liikkumista koskevia ohjeita. Maanomistajalle korvataan suojelusta aiheutuneet edunmenetykset, ja tarvittaessa alue lunastetaan valtiolle. Säästiöitä oli Ruotsissa 1 215 v. 1986, yhteispinta-alaltaan 870 748 ha (Jordbruksdepartementet 1986). Näistä kuusi oli kelpuutettu IUCN:n luetteloon v. 1985, kaikki kategoriaan IV.

Luonnonmuistomerkkeinä voidaan rauhoittaa pienialaisia kohteita, jotka ovat erityisen merkittäviä luonnontuntemuksen, kauneuden tai muiden ominaisuuksiensa takia. Myös luonnonmuistomerkin ympäristö voidaan suojella siinä laajuudessa, kuin on tarpeen kohteen säilyttämiseksi; alueen koko ei saa kuitenkaan ylittää hehtaaria. Luonnonmuistomerkkejä oli n. 1 300 v. 1986.

Luonnonhoitoalueina voidaan rauhoittaa kohteita, joissa luonnonympäristö vaatii erityistä suojelua tai hoitoa, mutta jotka laajuutensa tai muiden ominaisuuksiensa takia eivät sovellu luonnonsäästiöiksi. Jos tarvittavat toimenpiteet kuitenkin rajoittavat oleellisesti alueen ole-

massaolevaa maankäyttöä, kohteesta on muodostettava luonnonsäästiö.

Luonnonhoitoalueiden suojelutavoite on lähinnä maisemakuvan säilyttäminen. Alueiden rajoitukset ovat lieviä ja kohdistuvat yleensä rakentamiseen, metsänhakkuisiin, teiden rakentamiseen ym. maisemakuvaa muuttaviin toimiin. Luonnonhoitoalueiden kohdalla valtiolla ei ole korvausvelvollisuutta maanomistajaa kohtaan: lainsäätäjän tarkoitus on ollut pitää rajoitukset niin lievinä, ettei maanomistajille tarvitse korvata edunmenetyksiä. Lääninhallitus voi suorittaa alueilla luonnonhoitotoimia kuten raivauksia, istutuksia tms. Myös jokamiehenoikeuksia voidaan rajoittaa. Luonnonhoitoaluetta ei voida perustaa vahvistetulle kaava-alueelle. Luonnonhoitoalueita oli 54 v. 1986, kokonaispinta-alaltaan 103 531 ha (Jonzon et al. 1976, Jordbruksdepartementet 1986).

Eläimistönsuojelualueita voidaan perustaa silloin, kun eläimistön katsotaan tietyllä alueella tarvitsevan erityistä suojaa. Lääninhallitus voi määrätä alueelle mm. pysyvän tai ajoittaisen liikkumis- ja oleskelukiellon, mairinnousu-, laskeutumis- ja metsästyskiellon tai pesien ja elinpaikkojen vahingoittamis- ja hävittämiskiellon tai valokuvauskiellon. Suurin osa kohteista on linnustonsuojelualueita, mutta pieniä alueita on rauhoitettu myös hylkeille ja majaville. Vuonna 1986 eläimistönsuojelualueita oli 620, pinta-alaltaan yhteensä 348 452 ha. Joukossa on suuria ja kansainvälisestikin merkittäviä alu-

eita kuten Sjaunjan lähes 300 000 ha:n laajuinen linnustonsuojelualue Ruotsin Lapissa (Larsson & Bollvik 1976, Jordbruksdepartementet 1986).

Rantojensuojelualueiden tarkoituksena on turvata vapaa liikkumisoikeus sekä oikeus uintiin ja ulkoiluun vesistöjen rannoilla. Lain piiriin kuuluvat kaikki vesistöjen ranta-alueet 100 metrin etäisyydellä vesirajasta. Ranta-alue voidaan vapauttaa lain piiristä jos vastaava viranomainen (läninhallitus) katsoo, ettei ranta-alueella ole merkitystä yleiselle virkistyskäytölle. Viranomainen voi myös tarvittaessa laajentaa rantojensuojelualueita, kuitenkin enintään 300 metriin rantaviivasta.

Rajoitukset rantojensuojelualueilla koskevat lähinnä rakentamista. Rakennusten, teiden voimalinjojen tms. rakentaminen on kielletty 100 m etäisyydellä rantaviivasta, samoin olemassa olevien rakennusten muuttaminen ilman lääninhallituksen lupaa. Läninhallitus voi myös säädellä jokamiehen oikeuksia rantojensuojelualueella. Kaava-alueet voidaan vapauttaa lain piiristä. Laki ei myöskään koske maatalouden, poronhoidon, ammattikalastuksen ja metsänhoidon rakentamista eikä hyväksytyjä asutustarkoituksia (Jonzon et al. 1976).

Luonnonhoitolain mukaan maanomistaja voidaan erikseen määrätyillä alueilla velvoittaa ottamaan yhteys luonnonhoitoviranomaisiin ennen luontoa muuttavia maankäyttötoimia. Näitä ns. yhteisneuvottelualueita (samrådsom-

råde) oli 37 v. 1986. Niitä ei lueta varsinaisiin luonnonsuojelualueisiin. Ruotsissa on myös mahdollista muodostaa väliaikaisia suojelualueita kohteista, joiden rauhoitusprosessi on kesken. Väliaikainen rauhoitus voidaan määrätä enintään kolmeksi vuodeksi (Ekeland 1982).

Erämaiden suojelu

Vuonna 1987 säädetyssä luonnonvaralainissa (Lag om hushålling...1987) on 13 luonnontilaista tunturialuetta rauhoitettu siten, että niiden erämaaluonne tulee säilymään. Alueille ei saa rakentaa uusia teitä eikä rautateitä ilman valtiopäivien lupaa. Kaivostoiminta alueilla on kielletty. Valtiopäivillä on kuitenkin mahdollisuus myöntää lupa valtion kannalta erityisen merkittävien kaivoshankkeiden toteuttamiseen. Suurten vesivoimalaitosten ja voimalinjojen rakentaminen sekä metsätalous ovat kiellettyjä. Poikkeuksena tästä on kuitenkin metsätalouden salliminen kahdella erämaa-alueella. Erämaa-alueiden kokonaispinta-ala on n. 4,9 milj. ha. Tunturierämaille ympäröivillä alueilla tulee suunnittelussa ottaa erityisesti huomioon turismin ja ulkoilun tarpeet.

Luonnonhoitoviraston ja metsähallituksen välisellä sopimuksella on jo 1980-luvun alussa jätetty metsätalouden ulkopuolelle osa tunturialueilla sijaitsevista metsistä (fjällnära skogar). Vuonna 1984 hallitus velvoitti luonnonhoitoviraston yhdessä lääninhallitusten kanssa suojelemaan 55 metsäerämaata. Vuonna 1987 metsähallitus päätti perustaa 70 tunturimetsäsäästiötä (fjällskogsre-

servat), joihin kuuluu 1,2 milj. ha maata. Tästä 420 000 ha on havumetsää. Päätös tulee hallituksen vahvistettavaksi, ja pääosa alueista tullaan jatkossa suojelemaan luonnonsäästiöinä (Naturvårdsverket 1986a, Domänposten 1987).

Metsähallinnon suojelualueita (domänreservat, domänförsmål) oli v. 1980 750, yhteispinta-alaltaan n. 52 000 ha. Edellä mainitut tunturimetsäsäästiöt eivät kuulu näihin lukuihin. Alueet ovat vastaavia metsähallinnon omalla päätöksellä rauhoitettuja erikoismetsiä kuin metsähallituksen erikoismetsät Suomessa. Osalla niistä ei harjoiteta lainkaan metsätaloutta, osalla taas tehdään varovaisia metsänhoitotöitä.

Valtion museovirasto (Riksantikvarieämbetet) vastaa muinaisjäännösten ja -muistomerkkien suojelusta. Monet muinaismuistoalueiden perinteisistä maisemista (kedot, leh-toniityt ja hakamaat) ovat samalla uhanalaisia biotooppeja. Museovirasto laatii kohteiden hoitosuunnitelmat ja lääninhallitukset vastaavat käytännön hoitotöiden suunnittelusta. Toteuttava organisaatio on yleensä metsänhoitoyhdistys. Varsin suuri osa hoitotöistä tehdään valtion työllisyystöinä.

Ruotsin luonnonsuojeluliitto (Svenska Naturskyddsföreningen) omistaa 19 suojelualueita, pinta-alaltaan 4 750 ha. Näistä 8 on virallisia luonnonsäästiöitä. Omien alueidensa lisäksi liitto vastaa viiden muun suojelualue-

een hoidosta; näistä kolme on luonnonsäästiöitä (Poore & Gryn-Ambroes 1980).

3.7.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Kansallispuisto voidaan perustaa valtion maalle valtioneuvoston päätöksellä sen jälkeen, kun eduskunta on hyväksynyt perustamispäätöksen. Mikäli perustettavaan alueeseen kuuluu yksityismaita, valtio pyrkii ostamaan tai erityistapauksissa pakkolunastamaan maat omistukseensa. Luonnonsuojelualueiden hallinnosta ja hoidosta sekä virkistyskäytöstä vastaava elin keskushallinnossa on maatalousministeriön alainen valtion luonnonhoitovirasto (Statens Naturvårdsverk, SNV). Virasto jakaantuu kuuteen osastoon. Kansallispuistojen hoitoon ja hallintoon liittyvät asiat kuuluvat luonnonvaraosastolle (naturresursavdelning), jossa luonnonhoitokohteiden hallintotoimisto käsittelee puistojen hallintoasiat. Hoitosuunnitelmiin ja järjestyssääntöihin liittyvät asiat kuuluvat osaston luonnonsuojelutoimistolle.

Kansallispuistot poikkeavat hallinnon suhteen muista lakisääteisistä suojelualueista, joiden hoito- ja hallintovastuu kuuluvat aluetasolla lääninhallituksille. Lääninhallituksilla on Ruotsissa keskeinen asema alueidensa luonnon inventoinneissa, hoidon suunnittelussa ja toteutuksessa. Ne myös määräävät suojelualueille paikalliset hallintoviranomaiset (yleisimmin metsänhoitolautakunnan,

metsähallituksen, kunnan tai säätiön). Tämä ei kuitenkaan koske kansallispuistoja, joille luonnonhoitovirasto määrää käytännön hoitotoimista vastaavan viranomaisen. Vuonna 1986 valtion metsiä hoitava metsähallitus (Domänverket) oli hoitoviranomaisena kolmessa puistossa (Tiveden, Store Mosse ja Stenshuvud) ja yksityismetsistä vastaava metsänhoitolautakunta (skogsvårdsstyrelsen) yhdessä puistossa (Skoleskogen). Muille kuin edellä mainituilla yhdelletoista puistolle ei toistaiseksi ole määrätty hallintoviranomaista, vaan luonnonhoitovirasto vastaa suoraan niiden hallinnosta.

Norrbotenin läänissä tunturialueiden suojelu- ja virkistysasioita hoitaa luonnonhoitoviraston ja lääninhallituksen yhteistyöelin, Fjällenheten. Sen vastuulle kuuluu seitsemän pohjoisimman kansallispuiston hallinta. Käytännön työtehtäviä ohjaa neuvosto, Fjällrådet, johon kuuluu kaksi edustajaa sekä luonnonhoitovirastosta että lääninhallituksesta, yksi edustaja kustakin alueen kunnasta ja yksi edustaja Fjällenhetenistä. Fjällenhetenin tehtäviin kuuluu luonnonsuojelualueiden ja retkeilyyn käytettävien valtionmaiden hoito, yleinen luonnonhoidon ja virkistyskäytön valvonta, eläimistöinventoinnit, palvelu- ja opastustoiminta sekä raportointi ja toimenpidesitykset.

Kansallispuistolla voi olla neuvottelukunta, johon kuuluvat edustajat ainakin luonnonhoitovirastosta, lääninhallituksesta ja puistojen käytännön hallinnosta vastaa-

vasta organisaatiosta. Neuvottelukuntaan voi kuulua myös ko. kunnan, tieteellisen tutkimuslaitoksen ja aatteellisten yhdistysten edustajia. Luonnonhoitoasetuksen mukaan läänissä voi olla luonnonhoidon neuvottelukunta, jonka lääninhallitus valitsee. Niissä on yleensä samankaltainen edustus kuin kansallispuistojen neuvottelukunnissa. Neuvottelukuntia oli v. 1986 19 läänissä. Ne osallistuvat mm. luonnonsuojelualueiden hoitosuunnitelmien tekoon (Jordbruksdepartementet 1986).

Hajautetun hallintoyhteisöön takia Ruotsin kansallispuistoista vastaavien henkilöiden lukumäärää on vaikeaa yksilöidä tarkasti. Valtion luonnonhoitoviraston luonnonvarosaston henkilökuntaan kuuluu 45 henkilöä, joista luonnonhoitokohteiden hallintotoimistossa työskentelee 18 henkilöä. Fjällenhetenissä Norrbottenin läänissä työskentelee 18 henkilöä, joista 12 on valvojia. Kausityöntekijöitä oli Fjällenhetenissä v. 1985 12 henkilöä. Valtion museovirastossa on kohteiden hoidosta ja entisöinnistä vastaavalla osastolla 7 henkilöä. Lääninhallituksissa, jotka osallistuvat vain välillisesti kansallispuistojen hoitoon työllisyysvarojen ohjailun kautta, työskentelee luonnonhoitotehtävissä noin 100 henkilöä koko maassa. Metsähallinnossa luonnonhoitotehtävissä työskentelee noin 80 henkilöä (Borg, P. 1987. Henkilökohtainen tiedonanto).

Ruotsissa käytetään runsaasti työllisyystyövoimaa luon-

nonsuojelu- ja virkistyskäyttökohteiden hoitoon, myös kansallispuistoissa. Lääninhallitus suunnittelee alueellisesti työvoiman käytön; normaalisti lääninhallituksissa on ainakin yksi päätoiminen henkilö, joka vastaa näiden töiden koordinoinnista. Käytännössä työllistäminen hoidetaan metsänhoitoyhdistysten tai metsähallinnon organisaatioiden kautta, mutta töitä johtavat aina henkilöt, jotka ovat vastuussa alueen hoidosta. Työllistämiskautena 1983/84 lääninhallitusten kautta käytettiin erilaisiin luonnonhoitotöihin n. 600 henkilötyövuotta eli n. 122 milj. Skr. Kaikkiaan valtio käytti työllisyysvaroja luonnonhoitotehtäviin ko. vuonna noin 300 milj. Skr (Naturvårdsverket 1984, Jordbruksdep. 1986). Fjällenheten käytti budjettikautena 1984/85 työllisyysvaroja luonnonhoitotehtäviin 2,5 milj. Skr, joilla työllistettiin henkilöitä yhteensä 1 773 miestyöpäivää (Fjällenheten 1985).

Valtion määrärahat luonnonhoitotehtäviin ovat vuosittain n. 900 milj. Skr. Tästä valtion luonnonhoitoviraston osuus on n. 100 milj. Skr. Luonnonsuojelualueiden hoitoon osoitetun määrärahan suuruus oli budjettikautena 1985/86 32,2 milj. kruunua. Summasta n. 52 % menee hallintoon ja juokseviin hoitokuluihin, 15 % hoitosuunnitelmiin, 17 % vaellusreitteihin, 4 % investointeihin, 4 % tiedotukseen ja loput 8 % jakaantuvat pienempiin kohteisiin kuten eläimistöhoitoon, hakamaiden ja niittyjen kunnostukseen jne. Tämän lisäksi lääninhallitukset voivat anoa luonnonhoitovirastolta avustuksia suojelukoh-

teisiin. Budjettikautena 1985/86 kansallispuistoihin osoitettiin läänien kautta yhteensä 917 000 Skr (Naturvårdsverket 1984, Jordbruksdepartementet 1986). Fjällenhetenin budjetti oli v. 1984/85 3,2 milj. Skr (Fjällenheten 1985).

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Luonnonhoitolain mukaan kansallispuisto voidaan perustaa suuren yhtenäisen luonnonalueen säilyttämiseksi luonnontilaisena tai oleellisesti muuttumattomana. Hallitus tai sen määräämä viranomainen (nykyisin luonnonhoitovirasto) antaa kullekin puistolle erikseen rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt neuvoteltuaan ensin ko. lääninhallitusten kanssa.

Luonnonhoitolaissa on mainittu, ettei kansallispuiston perustamisella saa kaventaa voimassaolevia yksityisiä oikeuksia alueella. Kansallispuiston rauhoitussäädöksillä ei myöskään saa rajoittaa saamelaisille poronhoitolain mukaan kuuluvia oikeuksia laidunnukseen, polttopuun ottoon, kalastukseen ja metsästykseseen tai sisältää saamelaisille muita esteitä oleskella kansallispuistoissa tai tuoda sinne koiria porojen paimennukseen. Saamelaisten metsästyoikeudet eivät kuitenkaan koske karhun, suden, ahman, hirven ja kotkan metsästystä, joista on säädetty erikseen.

Kansallispuistosäännöksissä on kielletty kaikki luontoa muuttava ja vahingoittava toiminta. Niinpä puistoissa on

kielletty mm. rakennusten ja teiden rakentaminen, metsätalous, kalkin, torjunta-aineiden ja lannoitteiden käyttö, maa-aineksen otto sekä toimenpiteet, jotka muuttavat alueen vesitasapainoa kuten ojitus, kuivatus jne. Eläin- ja kasvilajit on rauhoitettu, poikkeuksena kuitenkin edellä mainitut saamelaisten laidunnus- ja metsästysoikeudet. Vieraiden eläin- ja kasvilajien istuttaminen puistoihin on kielletty. Kalastus on useissa puistoissa sallittu luvanvaraisesti. Hallituksella on valta antaa poikkeuslupia näihin säädöksiin. Poikkeuslupia onkin annettu mm. vesivoiman säännöstelyyn ja teiden rakentamiseen.

Järjestyssäännöissä on tarkemmin säädetty yleisön oikeuksista ja rajoituksista. Liikkuminen puistoissa on pääsääntöisesti vapaata, kuitenkin eräissä puistoissa on rajoitusosia, joissa on tiettyinä vuodenaikoina liikkumiskiello (yleisimmin lintujen pesimäaikana). Kaikenlainen luonnon vahingoittaminen on kielletty mukaanlukien kasvien ja kasvinosien ottaminen sekä lintujen pesien vahingoittaminen ja häirintä. Marjojen ja sienten keruu on joko kokonaan kielletty tai sallittu vain välitöntä käyttöä varten. Moottoriajoneuvoilla ajo on kielletty, poikkeuksena moottoriveneiden käyttö eräillä Lapin suurilla järvillä (Torniojärvi, Stora Sjöfallet). Abiskossa on sallittu moottorikelkalla ajo tietyillä reiteillä lumentulosta 15.3. saakka. Moottoriajoneuvokiello ei myöskään koske saamelaisia poronhoitotöiden yhteydessä eikä poliisi-, sairaanhoito- ja pelastustehtäviä. E-

räissä puistoasetuksissa on mainittu erikseen ne lapinkylät, joiden asukkailla on oikeus moottoriajoneuvon käyttöön kansallispuistossa.

Telttailu ja tulenteke on kielletty Etelä-Ruotsin kansallispuistoissa. Lapin suurissa puistoissa telttailu on yleensä sallittu (poikkeuksena Abisko, jossa se on sallittu vain merkityillä paikoilla), ja tilapäiseen tulenteekoon on lupa käyttää kuivia oksia. Koirien ja muiden kotieläinten tuominen puistoihin on kielletty, kuitenkin siten, että Lapin puistoissa on sallittu kantojuhtien ja ratsujen käyttö ja vetokoirien käyttö kevättalvisin. Kielto ei myöskään koske saamelaisten poro- ja metsästyskoiria (ks. esim. Jonzon et al. 1976, Statens naturvårdsverks författningssamling 1982, 1983, 1984, 1986).

Puistojen hoito

Kaikille luonnonhoitolain mukaan perustetuille suojelualueille laaditaan luonnonhoitoviraston ohjeiden mukainen hoitosuunnitelma. Kansallispuistoille hoitosuunnitelman laatii luonnonhoitovirasto yhdessä lääninhallitusten kanssa. Hoitosuunnitelmassa annetaan sellaisia yksityiskohtaisia ohjeita luonnonhoitokohteiden käsittelystä, joita ei voida antaa rauhoitusmääräyksissä. Hoitosuunnitelmassa ei kuitenkaan voida asettaa pitemmälle meneviä rajoituksia alueiden käytölle kuin rauhoitusmääräyksissä on säädetty. Mikäli hoitosuunnittelun kuluessa katsotaan tarpeelliseksi rauhoitusmääräyksiä tiukemmat säädökset, täytyy rauhoitusmääräyksistä tehdä uusi luonnonhoitolain

mukainen päätös. Uusimpien kansallispuistojen kohdalla on rauhoitusmääräyksissä mainittu, että ne eivät estä hoitosuunnitelman mukaisia töitä puistossa.

Hoitosuunnitelma jakaantuu yleiseen osaan ja suunnitteluosaan. Yleinen osa sisältää hallinnolliset tiedot, rauhoituspäätöksen perustelut ja rauhoitussäännökset sekä alueen sen hetkiset olosuhteet (luonnon- ja kulttuurikohteet, maankäyttö yms.). Suunnitteluosasta tulee käydä ilmi maan ja veden hoito ja käyttö, virkistyskäytön ja ulkoilun järjestäminen sekä hoidon ja hallinnon rahoitus. Alue jaetaan suunnitteluosassa osa-alueisiin, jotka joko jätetään luonnontilaan tai niille suunnitellaan tarvittavat hoitotoimenpiteet. Esimerkiksi Tivedenin kansallispuisto on jaettu kolmeen vyöhykkeeseen. A-vyöhyke on luonnontilainen alue, jonne ei rakenneta palveluvarustusta yleisölle, ja käyttöä pyritään ohjaamaan niin, ettei alueelle suuntaudu suuria kävijämääriä. Puiston haltija tarkkailee vyöhykkeen kulumista, ja tarvittaessa yleisön pääsyä alueelle rajoitetaan. Pitkäaikaiset ja koskemattonta luontoa vaativat tutkimukset keskitetään tälle alueelle, jonka pinta-ala on noin kolmannes puistosta. B-vyöhykkeeseen kuuluvat merkittävimmät nähtävyydet. Vyöhykkeeseen kuuluu hieman yli kolmannes puistosta, ja siihen keskitetään yleisöpalvelut ja polkuverkosto. Osa alueesta jää kuitenkin koskemattomaksi. C-vyöhykkeeseen kuuluu kaksi aluetta, joilla on ennen puiston perustamista harjoitettu metsätaloutta. Alueita voidaan käyttää kokeelliseen tutkimukseen ja liittää ne

myöhemmin A- ja B-vyöhykkeisiin (Naturvårdsverket 1986b). Etelä-Ruotsin kansallispuistoissa on paljon ns. puoli-kulttuurikohteita (lehdot, hakamaat, niityt yms.), jotka vaativat jatkuvaa kunnossapitoa. Niillä harjoitetaan säännöllisesti mm. laidunnusta, raivausta ja lehdestystä. Eräissä puistoissa voidaan vähentää haitallisessa määrin lisääntyneitä eläinlajeja (esim. minkki, lokit) (Statens Naturvårdsverk 1985).

Yhdeksällä kansallispuistolla oli v. 1986 luonnonhoitoviraston vahvistama hoitosuunnitelma. Myös muille puistoille oli valmiit esitykset hoitosuunnitelmiksi (Jordbruksdepartementet 1986).

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Lähes kaikissa kansallispuistoissa on järjestetty mahdollisuus tutustua puiston luontoon merkittyjä polkuja tai vaellusreittejä pitkin. Tunnetuin reiteistä lienee Lapin suurten kansallispuistojen halki kulkeva 440 km pitkä Kungsleden Abiskosta Hemavan'iin. Palveluvarustusta on Lapin puistoissa verraten vähän. Reittien varrella on opastustauluja, siltoja, tulenteko- ja jätehuolto- ja jätteenkeräilypaikkoja sekä jonkin verran yöpymispaikkoja (autio- ja varaustupia). Abiskossa ja Stora Sjöfalletissa on tunturihoitellit; Abiskossa on myös mökkikylä ja laskettelurinne. Vaikeimmin saavutettavissa tunturipuistoissa (Vadvetjåkka, Töfsingdalen) palveluvarustusta ei ole lainkaan. Eteläisen Ruotsin kansallispuistoissa retkeilyn palveluvarustusta kuten merkittyjä polkuja, jätehuolto- ja lepo-

paikkoja on runsaasti. Puistoissa ei pääsääntöisesti ole kaupallisia turistipalveluja lukuunottamatta edellä mainittuja Abiskon ja Stora Sjöfalletin majoitus- ja ravitsemispalveluja sekä kuljetuspalveluja (moottorivene- ja lentokuljetukset) eräisiin vaikeapääsyisiin puistoihin. Kansallispuistopolitiikan mukaan kaupallinen turismi voidaan sallia luonnonsuojelualueilla, jos se ei ole ristiriidassa suojelukohteen säilymisen kanssa eikä aiheuta haittaa ulkoilulle tai muulle toiminnalle suojelualueella. Lupa kaupalliseen toimintaan kansallispuistossa haetaan luonnonhoitovirastosta. Yrittäjä on velvollinen maksamaan ne ylimääräiset kustannukset, jotka alueen haltijalle aiheutuu puhtaanapidosta, valvonnasta jne. (Statens Naturvårdsverk 1982).

Opastustaulut, maasto-opasteet ja kirjallinen materiaali ovat pääasiallisia opastusmuotoja kansallispuistoissa. Opastuskeskuksia (naturum) on Ruotsin luonnonsuojelualueilla kaikkiaan n. 20, valtaosa niistä sijaitsee kuitenkin muualla kuin kansallispuistoissa. Abiskossa on matkailukautena (18.3. - 31.9.) avoinna oleva opastuskeskus, jonka henkilökunta järjestää myös opastettuja retkiä ja esitelmä- ja keskustelutilaisuuksia. Joissakin puistoissa on pienehköjä opastustupia. Useille Ruotsin luonnonsuojelualueille on rakennettu pyörätuoliteitä ym. palveluvarustusta liikuntaesteisille (Naturvårdsverket 1983).

Grundstenin (1987) mukaan Ruotsin kansallispuistoissa käy vuosittain noin puoli miljoonaa ihmistä. Abiskon opas-

tuskeskuksessa oli v. 1985 n. 50 000 kävijää. Fjällenhetenin (1985) mukaan kävijämäärät Lapin puistojen autiotuvilla ovat viimeisen vuosikymmenen aikana vähentyneet jonkin verran. Esim. Staloluoktan autiotuvalla kävi 1 189 henkilöä v. 1985, kun vastaava luku v. 1975 oli 1 884 henkilöä. Samanaikaisesti on telttailtu puistoissa kuitenkin lisääntynyt, joten kokonaiskävijämäärien kehitystä ei voi päätellä näistä luvuista.

Tutkimus

Lääninhallitukset vastaavat luonnonsuojelualueiden inventoinneista. Yleensä inventoinnit pyritään tekemään ennen alueiden perustamista suojeluarvojen selvittämiseksi ja tarpeellisen hoitosuunnitelman laatimiseksi. Lääninhallitukset pitävät myös rekisteriä luonnonsuojelualueita koskevista päätöksistä ja muista luonnonhoitoon liittyvistä kysymyksistä. Luonnonhoitovirasto ylläpitää vastaavaa valtakunnallista rekisteriä.

Varsinainen tutkimus katetaan valtion ympäristöhoidon tutkimukseen osoittamista määrärahoista, joita esim. budjettikautena 1984/85 oli 52,7 milj. Skr. Luonnonhoitoviraston yhteydessä toimiva tutkimusneuvosto päättää varojen jaosta. Tutkimusvaroista n. 90 % kanavoidaan yliopistojen kautta. Tutkimukset voivat olla yksittäisiä tai suurempia tutkimuskokonaisuuksia. Luonnonhoidon kannalta tärkeimpiä projekteja viime vuosilta on laaja tutkimus jalopuumetsiköiden, kosteikkojen ja ikimetsien merkityksestä kasveille ja eläimille; tutkimukseen osoitet-

tiin budjettikautena 1985/86 n. 2 milj. Skr. Toinen luonnonsuojelun kannalta tärkeä projekti on "Luontotyyppien ja lajien suojelu ja hoito." (Jordbruksdepartementet 1986).

Ympäristön tilan seuranta-ohjelmassa seurataan jatkuvasti mm. kasvillisuutta ja linnustoa, maaperän, ilman ja veden kemiallisia ja biologisia sekä raskasmetalliläskettä ja ympäristömyrkyjä. Kansallispuistoista mm. Tiveden kuuluu seurannan piiriin (Naturvårdsverket 1986b). Abiskon kansallispuiston läheisyydessä sijaitsee v. 1903 perustettu, Ruotsin Kuninkaallisen Akatemian alaisuudessa toimiva tutkimusasema. Asemalla on nykyaikaiset tutkimustilat ja -välineistö, ja se pystyy tarjoamaan ympärivuotiset työskentelytilat yli 20 henkilölle. Tutkimusaseman yhteydessä toimii ilmatieteellinen havaintoasema. Aseman oma henkilökunta tekee lähinnä kasviekologista ja meteorologista tutkimusta. Lisäksi se tarjoaa tutkimustiloja muiden laitosten tutkijoille (Abisko Scientific Research Station 1985).

Arviointia

Vaikka Ruotsin luonnonsuojelulaki takaa parhaan mahdollisen suojan alueiden luonnontilan säilymiselle, ovat valtiopäivät ja hallitus hyväksyneet poikkeuspäätöksillä useita luontoa rajusti muuttavia hankkeita puistoissa. Pahimmin on kärsinyt Stora Sjöfallet, jossa aloitettiin vesivoiman rakentaminen jo v. 1919, pian puiston perustamisen jälkeen. Alueen vesirakentaminen ja siihen liit-

tyvät teiden rakentamiset ovat jatkuneet 1980-luvulle saakka. Myös Sarekin, Mudduksen ja Pieljekaisen puistot ovat kärsineet vesirakentamisesta. Sarekissa on lisäksi louhittu magnesiittia. Abiskon kansallispuistoon on rakennettu köysirata ja laskettelurinne 1960-luvulla. V. 1980 rakennettiin puiston halki Kiruna-Narvik tie ja voimalinja. Stora Sjöfalletin luonnontilan on katsottu vaurioituneen niin pahoin vesistöjen säännöstelystä, että puistoa ei ole kelpuutettu IUCN:n kansallispuistoluetteloon.

Kansallispuistojen hoitoa on kehitetty Ruotsissa voimakkaasti viimeisen vuosikymmenen aikana. Myös suojelualueiden hallintoa kehitetään jatkuvasti. Puistojen nykyistä hajautettua hallintomallia ei pidetä tarpeeksi toimivana, vaan sen on katsottu nostavan hallintokuluja, aiheuttavan yhteistyö- ja organisaatiovaikeuksia ja päällekkäistä työtä. Maa- ja metsätalousministeriön työryhmä (Jordbruksdepartementet 1986) esittää hallinnon kehittämistä mm. siten, että nykyisin lääninhallitusten kautta jaettavat varat suojelualueiden hoitoon menisivät suoraan alueiden haltijoille, jotka vastaisivat itsenäisesti alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien toteuttamisesta. Lääninhallitukset vastaisivat edelleen mm. säästiöiden perustamisesta, hoitosuunnitelmien laatimisesta, hoidon seurannasta ym. valvovan elimen tehtävistä.

3.8. Suomi

3.8.1. Suojelualuetyypit

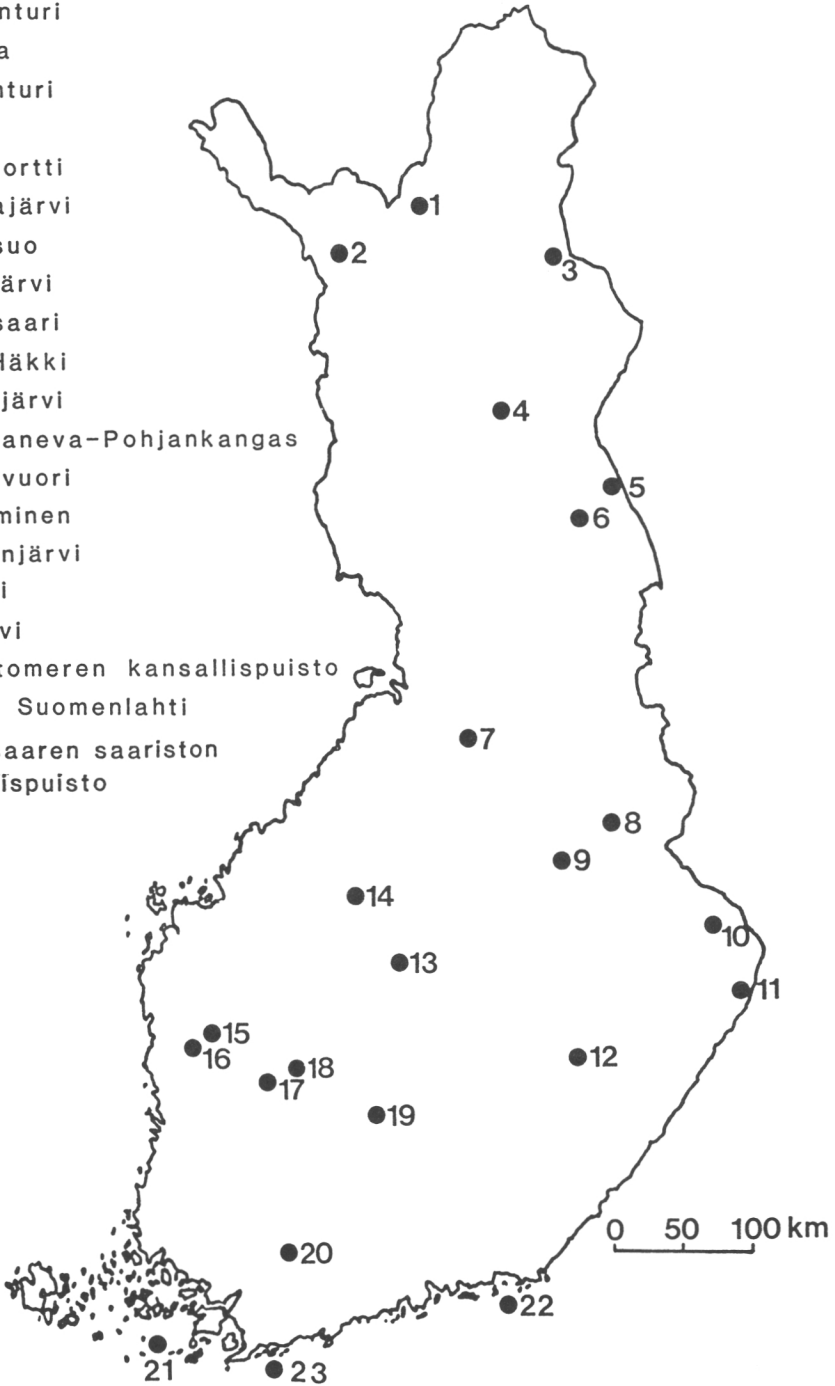
Vuodelta 1923 peräisin olevan luonnonsuojelulain mukaan valtion maalle voidaan Suomessa perustaa yleisiä tai erityisiä suojelualueita sekä luonnonmuistomerkkejä.

Yleisten suojelualueiden eli luonnonpuistojen tarkoituksena on säilyttää alueen luonto koskemattomana ja turvata häiriintymättömiä ekosysteemejä tutkimustoiminnalle. Pääsy alueille on sallittu vain erityisluvalla. Luonnonpuisto-nimitys on siten harhaanjohtava, koska alueet vastaavat suojelumääräyksiltään tutkimus- tai tieteellisiä säästiöitä. Luonnonpuistoja on maassamme 19. Niiden yhteispinta-ala on 151 741 ha. Viisitoista luonnonpuistoa sisältyy IUCN:n luettelon I-kategoriaan, loput neljä alle 1000 ha:n puistoa on jätetty listan ulkopuolelle.

Erityisiin suojelualueisiin kuuluvat kansallispuistot, soidensuojelualueet ja kaikki muut yli 500 ha:n laajuiset alueet, jotka perustetaan tämän lainkohdan perusteella. Kansallispuistoja on maassamme 23, pinta-alaltaan yhteensä 708 033 ha (kuva 8). Hallitus on antanut eduskunnalle esitykset Koloveden ja Torrnsuon kansallispuistojen perustamisesta. Eduskunnan hyväksyttyä lait kansallispuistojemme määrä on 25 (n. 710 000 ha).

IUCN:n suojelualueluettelon II-kategoriaan kuuluu 18 Suomen kansallispuistoa. Puuttuvista puistoista neljä on

1. Lemmenjoki
2. Pallas-Ounastunturi
3. Urho Kekkosen kansallispuisto
4. Pyhätunturi
5. Oulanka
6. Riisitunturi
7. Rokua
8. Hiidenportti
9. Tiilikajärvi
10. Patvinsuo
11. Petkeljärvi
12. Linnansaari
13. Pyhä-Häkki
14. Salamajärvi
15. Kauhavaneva-Pohjankangas
16. Lauhanvuori
17. Seitsemisen
18. Helvetinjärvi
19. Isojärvi
20. Liesjärvi
21. Saaristomeren kansallispuisto
22. Itäinen Suomenlahti
23. Tammisaaren saariston kansallispuisto

Kuva 8. Suomen kansallispuistot v. 1989.

kooltaan alle 1000 ha:n suuruisia. (Tammisaari uutena puistona ei ole ehtinyt luetteluun.) Pääosa kansallispuistojen pinta-alasta (n. 90%) on Lapissa, vaikka lukumääräisesti puistoja on enemmän Etelä- ja Keski-Suomessa.

Valtioneuvoston vuosina 1979 ja 1981 tekemien periaatepäätösten pohjalta on tarkoitus perustaa n. 600 soidensuojelualuetta, joiden kokonaispinta-ala on lähes 490 000 ha. Vuoden 1989 alkuun mennessä perustettujen soidensuojelualueiden lukumäärä on 173 ja yhteispinta-ala n. 401 000 ha. Osa näistä on kooltaan alle 500 ha ja perustettu asetuksella. Toistaiseksi lain suojaa vailla olevat periaatepäätöksiin sisältyvät kohteet ovat pieniä yksityismailla sijaitsevia soita, joiden perustaminen suojelualueiksi on hidasta, koska ne on ensin hankittava valtiolle. Soidensuojelualueilla on kielletty kaikki sellainen toiminta, joka voisi häiritä suon luontaista vesitasapainoa kuten ojitus, turpeennosto yms. Metsätalous on sallittu useimpien soidensuojelualueiden kivennäismailla erikseen vahvistettavan hoito- ja käyttösuunitelman mukaisesti. Muut perinteiset käyttöoikeudet kuten metsästys-, marjastus- ja liikkumisoikeudet on yleensä säilytetty ennallaan.

Koskiensuojelulain tavoitteena on suojella luonnonsuojelun kannalta arvokkaita virtaavia vesiä vesivoiman rakentamiselta. Vuonna 1987 hyväksytty laki estää uusien voimalaitosten rakentamisen yhteensä 53:een vesistöön tai vesistöosaan. Vastaavasti laki Ounasjoen

erityissuojelusta vuodelta 1983 estää voimalaitosten rakentamisen Ounasjokeen, siihen laskeviin sivujokiin ja Ounasjärveen laskeviin jokiin (Luonnonsuojelu. Lakikokoelma 1988).

Alle 500 ha:n luonnonsuojelualue voidaan perustaa valtion maalle asetuksella. Näitä alueita oli v. 1987 17, ja niiden yhteispinta-ala oli n. 1000 ha. Suurin osa tästä (yli 700 ha) oli vesipinta-alaa. Lukuun eivät kuulu alle 500 ha:n soidensuojelualueet.

Luonnonmuistomerkkejä voidaan rauhoittaa yksityismaalla lääninhallituksen päätöksellä ja valtion maalla alueen hallinnosta vastaavan viranomaisen päätöksellä. Kohteet ovat yleensä pienialaisia erikoisia luonnonmuodostumia kuten puita, siirtolohkareita jne. Alueita oli vuoden 1987 lopussa kaikkiaan 1850. Pääosa niistä sijaitsee yksityismailla.

Keskusvirastot ovat perustaneet omilla päätöksillään hallinnassaan oleville alueille aarnialueita, luonnonhoitometsiä ja ojitusrahoitusalueita. Yleensä aarnialueilla ei tehdä mitään toimenpiteitä, ellei alueen rauhoituspäätöksessä toisin mainita. Luonnonhoitometsät on erotettu talousmetsistä luonnonsuojelu-, virkistyskäyttö- ja maisemanhoitosyistä. Niissä voi olla toimenpiteiltään erilaisia alueita kuten aarni-, talous- ja puistometsäosia. Ojitusrahoitusalueet ovat nimensä mukaisesti ojitukselta rauhoitettuja. Keskusvirastoilla on oikeus päättää itse omilla päätöksillään perustettujen

rauhhoitusalueiden lakkauttamisesta. Aarnialueita on metsähallituksella 14 665 ha, luonnonhoitometsiä 211 918 ha ja ojitusrauhhoitusalueita 19 152 ha. Metsäntutkimuslaitoksella on aarnialueita 10 913 ha ja luonnonhoitometsiä 276 ha.

Lääninhallituksen päätöksellä perustettuja yksityismaiden luonnonsuojelualueita oli 747 v. 1987. Niiden yhteispinta-ala on n. 56 000 ha, josta yli puolet on vesipinta-alaa.

Valtioneuvoston periaatepäätöksiin vuosilta 1978 ja 1980 sisällyvistä kansallispuistoista on kuusi kohdetta toteuttamatta. Näistä Torrjonsuon kansallispuiston perustaminen on Eduskunnan vahvistusta vailla. Myös Perämeren kansallispuiston perustaminen on varsin pitkällä. Periaatepäätöksiin sisällyvistä luonnonpuistoista ovat toteuttamatta Seilin ja Koitelaisen puistot. Näistä Koitelaisen alue Sodankylässä on suunniteltu perustettavaksi erityisenä suojelualueena, ei kuitenkaan kansallispuistona.

Ohjelmaan kuulumattomista alueista on edellä mainittu Koloveden kansallispuisto, jonka lakiesitys on Eduskunnan vahvistusta vailla. Hallitus on myös antanut Eduskunnalle lakiesityksen ns. Ystävyiden puiston perustamisesta Kuhmon ja Suomussalmen kuntiin. Puisto tulee liittyämään läheisesti Neuvostoliiton puolella sijaitsevaan Kostamuksen luonnonsuojelualueeseen. Suomen puolella si-

jaitseva puisto koostuu Ulvinsalon luonnonpuistosta, Juortanansalon-Lapinsuon soidensuojelualueesta sekä kolmesta lakisääteisestä erityisestä suojelualueesta (Ympäristöministeriö 1989 b).

Valtioneuvosto on vahvistanut ohjelmat valtakunnallisesti arvokkaiden harjujen, lintuvesien ja lehtojen suojelualueiksi.

Harjunsuojeluohjelmaan kuuluu kaikkiaan 159 kohdetta (96 000 ha), joista 63 % on yksityisten tai yhteisöjen omistuksessa. Harjujen suojelu toteutetaan maa-aineslain avulla siten, että ohjelmaan kuuluvien kohteiden osalta maa-ainesten ottohakemukset on alistettava lääninhallitusten ratkaistaviksi ja niistä on harkittava ympäristöministeriön lausunto. Pääsääntöisesti alueista ei ole tarkoitus muodostaa luonnonsuojelulain mukaisia suojelualueita. Maa-ainesten ottoa lukuunottamatta alueiden käyttöä ei ole rajoitettu, mutta eräissä tapauksissa on tarpeen ohjata tai säädellä mm. teiden ja voimalinjojen rakentamista (Ympäristöministeriö 1984).

Valtakunnallisesti merkittäviä lintuvesiä on maassamme 287 kohdetta (83 530 ha, josta vesipinta-alaa 58 200 ha). Näistäkin kohteista suurin osa (n. 80 %) on yksityisiä alueita. Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen kohteiden suojelusta v. 1982, mutta alueiden hankkimista valtiolle on hankaloittanut vesialueilla yleinen yhteisomistus (Ympäristöministeriö 1981).

Valtakunnallisen lehtojensuojelutyöryhmän mietinnön (1988) mukaan maassamme on 424 suojelun kannalta arvokasta lehtoaluetta (4 400 ha). Näistä 381 aluetta on yksityisten ja 43 valtion mailla. Kohteet pyritään suojelemaan joko maanomistajan rauhoitushakemuksella tai ostamalla alueet valtiolle ja muodostamalla niistä lakisääteisiä suojelualueita.

Näiden lisäksi Lapin erämaakomitea esitti v. 1989 julkistetussa mietinnössään perustettavaksi Lapin lääniin 12 erämaa-aluetta, joiden yhteispinta-ala on n. 1,4 milj. ha. Erämailta ei esitetä rauhoitettavaksi luonnonsuojelulain perusteella vaan erillisellä erämaalailta, jonka pääasiallinen tavoite olisi metsien monikäytön ja luonntaiselinkeinojen turvaaminen.

Varsinaisten suojelualueiden lisäksi maassamme on erilaisia kunnallisia virkistysalueita, jotka on yleensä huomioitu kaavoituksessa. Valtion maalle on perustettu viisi ulkoilulain mukaista valtion retkeilyaluetta. Niiden hoidosta vastaa metsähallitus. Aluetasolla suojelu- ja virkistysalueiden tarpeet on pyritty ottamaan huomioon seutukaavoituksessa. Vahvistettu seutukaava on ohjeellinen, ja viranomaisten tulee ottaa se huomioon suunnittelussa.

Suojelualueiden hoidon ja käytön ylin valvonta ja ohjaus kuuluvat Suomessa ympäristöministeriölle. Valtionmaiden suojelualueiden käytännön hallinto kuuluu kuitenkin maa-

ja metsätalousministeriön alaisille keskusvirastoille. Kansallispuistoista 21 ja luonnonpuistoista 14 on metsähallituksen hallinnassa. Metsäntutkimuslaitoksella on hallinnassaan kaksi kansallipuistoa ja viisi luonnonpuistoa. Muut suojelualueet ovat metsähallituksen hallinnassa lukuunottamatta eräitä pienehköjä alueita, jotka ovat Metsäntutkimuslaitoksen, vesi- ja ympäristöhallituksen tai muiden viranomaisten hallinnassa. Yksityismaiden luonnonsuojelualueiden ja luonnonmuistomerkkien hallintovastuu kuuluu lääninhallituksille ja viime kädessä ympäristöministeriölle.

3.8.2. Kansallispuistojen hoito ja käyttö

Hallinto, henkilökunta ja budjetti

Ylin päätävävalta kansallispuistoja koskevissa asioissa on ympäristöministeriöllä. Ministeriö jakaantuu neljään osastoon, joista ympäristön- ja luonnonsuojeluosasto käsittelee luonnon- ja maisemansuojelua, ulkoilua ja luonnon virkistyskäyttöä koskevia asioita. Osastolla on kuusi toimistoa, joista luonnonsuojelualueita koskevat asiat kuuluvat luonnonsuojelutoimistolle.

Metsähallituksessa luonnonsuojelualueiden hallinto kuuluu pääjohtajan alaiselle luonnonsuojelualuetoimistolle. Sen tehtävänä on suunnitella suojelualueiden hoitoa ja käyttöä, antaa niitä koskevia ohjeita ja valmistaa suojelualueita koskevaa opastus- ja tiedotusaineistoa. Alue- tasolla metsähallitus jakaantuu kolmeen piirikuntaan.

Näissä on lähinnä luonnonsuojeluasioita varten ylitarkastaja. Päättäjävalta aluetasolla kuuluu piirikuntapäällikölle. Piirikunnat jakaantuvat 29 hoitoalueeseen, joissa suojeluasioista vastaavat muiden töidensä ohella aluemet-sänhoitaja, suunnittelupäällikkönä toimiva metsänhoitaja ja ns. erikoissuunnittelijana toimiva metsätalousinsinööri. Eräissä hoitoalueissa on suojelualueiden hallintoa varten puistonhoitajan virka, ja Hämeenlinnan hoitoalueessa on Saaristomeren kansallispuiston johtajan virka. Luonnonsuojelualueiden huolto- ja valvontahenkilöstö työskentelee hoitoalueiden alaisuudessa. Urho Kek-kosen kansallispuisto poikkeaa hallinnollisesti muista puistoista siten, että se on suoraan piirikuntakonttorin alainen ja toimii hoitoalueeseen verrattavana hallintoyk-sikkönä. Puiston hallinnossa avustaa 12-jäseninen neu-vottelukunta, jonka ympäristöministeriö asettaa kolmivuotiskausiksi. Neuvottelukunnassa ovat edustettuina ympä-ristöministeriö, puistohallinto, Lapin lääninhallitus, metsähallitus, alueen kunnat ja paliskunnat sekä mat-kailu-, retkeily- ja luonnonsuojelujärjestöt. (Asetus Urho Kekkonen kansallispuistosta 4.3.1983/229). Myös Saaristomeren ja Linnansaaren kansallispuistoilla on neu-vottelukunnat; näistä jälkimmäinen on lääninhallituksen kutsuma.

Metsäntutkimuslaitoksessa suojelualueiden hallinto kuuluu tutkimusalue toimistolle. Luonnonsuojeluasioista vas-taavat ylimetsänhoitaja ja metsänhoitaja, jotka hoitavat näitä tehtäviä muiden töidensä ohella. Tutkimuslaitok-

sessä on kaksi hoitoaluetta, joissa luonnonsuojeluasi-
oista vastaa aluemetsänhoitaja. Puistojen henkilökunta
on hoitoalueiden alaista (ks. Luonnonsuojelualueiden
hoitotoimikunnan mietintö 1982).

Luonnonsuojelualuetoimen määrärahat koostuvat maa- ja
metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön myöntä-
mistä varoista. Metsähallitus käytti v. 1985 varoja
luonnonsuojelutoimeen kaikkiaan lähes 13 milj. mk (tau-
lukko 7). Tästä noin 10,8 milj. mk oli varsinaisia bud-
jettivaroja ja n. 1,9 milj. mk työllisyysvaroja. Val-
tion budjetissa on ollut erilliset määrärahat suojelualu-
eiden hoitoa ja kunnossapitoa varten metsähallitukselle
vuodesta 1969 ja Metsäntutkimuslaitokselle vuodesta 1985
lähtien (ks. taulukko 7. kohta ympäristöministeriö).
Puistokohtaisesti eniten rahoja on viime vuosina käytetty
Urho Kekkosen kansallispuistoon, jonka perustamisen yh-
teydessä edellytettiin menetettyjen metsätyöpaikkojen
korvaamista kunnille mm. rakennus- ja hoitotoiminnalla.
Vuonna 1985 metsähallituksen luonnonsuojelualueiden ta-
lonrakennustöihin osoitetuista varoista n. 2/3 suun-
tautui Urho Kekkosen kansallispuistoon ja v. 1986 lähes
puolet. Hoito- ja kunnossapitorahoista kului samoina vuo-
sina Urho Kekkosen kansallispuistoon n. 1/3 (Ympäristö-
ministeriö 1987). Metsäntutkimuslaitos käytti v. 1985
n. 2,4 milj. mk luonnonsuojelutoimeen, josta lähes 1
milj. mk oli budjettirahoitusta. Loput koostuivat eri-
laisista työllisyysvaroista.

Taulukko 7. Luonnonsuojelualuetoimen määrärahat v. 1985.

1000 mk

Rahoittaja	Metsähallitus	Metsäntutkimus- laitos	yhteensä
Maa- ja metsätalousministeriö	4 253	858	5 111
Ympäristöministeriö	6 574	127	6 701
Yhteensä	10 827	985	11 812
Työllistämisvarat:			
Työvoimaministeriö	1 917	1 392	3 309
Valtiovarainministeriö		25	25
Yhteensä	1 917	1 417	3 334
KAIKKI YHTEENSÄ	12 744	2 402	15 146
mk/suojelualuehehtaari	15,50	38,00	17,10

Lähde: Ympäristöministeriö 1987.

Taulukko 8. Luonnonsuojelutehtävissä toimivan henkilökunnan määrät
Metsähallituksessa ja Metsäntutkimuslaitoksessa v.1988.

Virasto ja toimipaikka	Vakinainen henkilökunta	Tilapäinen henkilökunta henkilötyövuosina
<u>Metsähallitus</u>		
Luonnonsuojelualuetoimisto	10	
Saaristomeren kans.puisto	1	
Urho Kekkosen kans.puisto	21	
Lemmenjoen kans.puisto	1	
muut alueet yhteensä	7	
		44,4 (kaikki alueet)
<u>Metsäntutkimuslaitos</u>		
Pallas-Ounastunturin kans.puisto	3	
Pyhäntunturin kans.puisto	1	
muut alueet yhteensä	4	
	48	n. 34(kaiki alueet) n. 74,4

Metsähallituksessa työskenteli luonnonsuojelualueiden hallinto-, suunnittelu- ja hoitotehtävissä v. 1988 kaikkiaan 40 henkilöä, joista viisi oli osa-aikaista (Metsähallitus 1989). Henkilöstö jakaantuu siten, että luonnonsuojelualuetoimistossa työskenteli 10 henkilöä, Urho Kekkosen kansallispuistossa 21, Saaristomeren kansallispuistossa yksi ja Ylä-Lapin hoitoalueessa neljä. Loput neljä henkilöä toimivat Taivalkosken (1), Hämeenlinnan (2) ja Parkanon (1) hoitoalueissa (Metsähallitus 1989).

Metsäntutkimuslaitoksen vakinaisen henkilöstön määrä luonnonsuojelutehtävissä oli v. 1988 kahdeksan. Tämän lisäksi molemmissa organisaatioissa osa alue- ja paikallistason henkilökunnasta hoitaa luonnonsuojelutehtäviä muiden töidensä ohella. Pohjois-Suomessa työllisyysvaroin palkatun henkilökunnan avulla tehdään paljon opastus- ja huoltotöitä. Taulukkoon 8 on koottu vakinaisen ja tilapäisen henkilöstön määrät metsähallituksessa ja Metsäntutkimuslaitoksessa v. 1988. Kansallispuistoissa työskentelevä henkilökunta on taulukossa ilmoitettu erikseen silloin, kun se on pystytty erittelemään.

Rauhoitusmääräykset ja järjestyssäännöt

Kansallispuistoissa on asetuksella kielletty

- ojitus ja maa-ainesten ottaminen
- rakennusten, teiden ja laitteiden rakentaminen
- eläinten tappaminen, pyydystäminen ja hätyyttäminen sekä eläinten pesien, kasvien ja elävien ja kuolleiden kasvinosien ottaminen ja vahingoittaminen sekä

- muut toimenpiteet, jotka saattavat muuttaa alueen luonnontilaa tai vaikuttaa epäedullisesti sen kasvillisuuden tai eläimistön säilymiseen (Asetus 18.12.1981/932).

Järjestyssäännöillä säädellään yleisön liikkumista ja käyttäytymistä puistoissa. Järjestyssääntöjen mukaan puistoissa on kielletty luonnon muuttaminen, vaurioittaminen ja häirintä samoin kuin roskaaminen ja rakenteiden vaurioittaminen. Koirien, kissojen ja muiden kotieläinten päästäminen irralleen kansallispuistoon on kielletty.

Kullekin puistolle laaditaan runkosuunnitelma, jossa alue on jaettu kävijöitä varten kolmeen osa-alueeseen:

Perusosassa liikkuminen on vapaata, mutta leiriytyminen ja tulenteko on sallittu vain niille varatuilla paikoilla. Pääosa pinta-alasta on perusosaa.

Rajoitusosassa liikkuminen on kielletty kokonaan tai osan vuotta, tai kulku on rajattu merkityille poluille. Leiriytyminen ja tulenteko on kielletty.

Erämaaosia on vain kaikkein suurimmassa kansallispuistoissa. Retkeilijä saa valita niissä itse leiriytymispaikkansa. Tulenteko voi olla vapaata tai rajoitettu huolletuille tulipaikoille.

Liikkuminen jalan, hiihtäen, polkupyörällä, soutaen tai meloen on sallittu kaikissa kansallispuistoissa lukuunottamatta rajoitusosia. Moottoriliikenne on yleensä kielletty. Poikkeuksen muodostavat yleiset tiet ja eräissä

tapauksissa tien pohjat, joita voi kulkea talvisin moottorikelkalla. Myös moottoriveneellä liikkuminen on sallittu eräissä puistoissa. Säädökset tulenteosta ja leiriytymisestä vaihtelevat puistoittain. Etelä- ja Keski-Suomen puistoissa sekä leiriytyminen että tulenteke ovat yleensä sallittuja vain merkityillä paikoilla, kun taas Lapin suurten puistojen erämaaosissa leiripaikan valinta on vapaata ja tilapäiseen tulentekeon on sallittua käyttää kuivaa maapuuta. Urho Kekkosen kansallispuistossa paikallisilla asukkailla on oikeus metsästyksen, kalastuksen ja marjastuksen yhteydessä vapaaseen leiriytymiseen ja tulentekeon muuallakin kuin erämaaosissa.

Kalastus on pääsääntöisesti sallittu alueen haltijan luvalla ja kalastuslain puitteissa, mutta monissa puistoissa sitäkin säädellään rajoituksin tai määräaikaisin rauhoituksin. Metsästys on pääsääntöisesti kielletty, kuitenkin eräissä puistoissa on oikeus hirvenajoon puiston alueella. Metsästys on sallittu paikallisille asukkaille metsästyslain puitteissa Urho Kekkosen kansallispuistossa. Myös Oulangan, Pallas-Ounastunturin, Riisitunturin, Itäisen Suomenlahden, Saaristomeren ja Lemmenjoen puistoissa paikallisilla asukkailla on metsästysoikeuksia, jotka on tarkemmin määritelty järjestyssäänöissä. Poronhoitoalueen kansallispuistoissa on sallittu lisäksi suurpetojen pyynti metsästyslain puitteissa. Kullankaivuu on sallittu Urho Kekkosen ja Lemmenjoen kansallispuistoissa perinteisin menetelmin.

Poronhoito on elinkeinona erikoisasemassa kansallispuistoissa. Poronhoitotöiden yhteydessä on sallittu mm. moottoriajoneuvojen maastokäyttö, polttopuun otto, tulenteke ja tarvittavien rakenteiden pystyttäminen. Poltto- ja rakennuspuun otto, kämppien ja erotusaitojen sijoittaminen yms. toteutetaan yhteistyössä puistoviranomaisten kanssa. Puiston haltijan kirjallisella luvalla voi saada luvan järjestyssäännöstä poikkeamiseen kuten rajoitusosassa liikkumiseen tai tieteellisessä tai opetustarkoituksessa tapahtuvaan eläinten pyydystämiseen ja kasvien keruuseen sekä matkailun yritystoimintaan. Luonnonsuojelurikkomuksesta voidaan luonnonsuojelulain mukaan tuomita sakkoon, ellei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta.

Puistojen hoito

Kansallispuiston hoitoa ja käyttöä varten puistoille on asetuksen mukaan laadittava hoito- ja käyttösuunnitelmat, jotka ympäristöministeriö vahvistaa. Ensimmäisessä vaiheessa puistoille laaditaan runkosuunnitelmat, jonka jälkeen on mahdollista laatia yksityiskohtaisempia erityissuunnitelmia. Runkosuunnitelmat oli v. 1988 vahvistettu kaikille muille paitsi Saaristomeren ja Oulangan kansallispuistoille ja Linnansaaren kansallispuiston laajennusosalle (Metsähallitus 1989).

Runkosuunnitelmassa puisto on jaettu osiin käyttäen kolmea päällekkäistä aluejakosysteemiä. Näistä kaksi on tarkoitettu puistoviranomaisten suunnittelu- ja hoito-

toimia varten ja kolmas puiston kävijöitä varten. Vyöhykejaot ovat pääpiirteissään seuraavat:

I Yleispiirteinen vyöhykejako

A Nähtävyyksosa

Tähän osaan keskitetään kaikki kävijöitä palvelevat tiet, polut, rakenteet ja opastustoiminta. Siihen pyritään sisällyttämään parhaat nähtävyydet ja sopivimmat opetuskohteet.

B Syrjäosa

Tähän osaan ei sijoiteta kävijöitä palvelevia rakenteita eikä opastustoimintaa. Alueen tulisi olla mahdollisimman yhtenäinen ja alaltaan vähintään puolet puiston pinta-alasta.

II Hoitotoimenpiteiltään erilaiset osa-alueet

A Luonnonvarainen alue

Pääosa kansallispuistojen alueesta on tätä vyöhykettä, jossa luonnon omaan kehityskulkuun ei puututa. Poikkeuksen muodostavat kulot, jotka pyritään sammuttamaan.

A1 Luonnontilan palautusalueet

Ihmisen muuttamien alueiden luonnontila pyritään palauttamaan aktiivisin toimenpitein. Tämän jälkeen alueet jäävät luonnonvaraisiksi. Tällaisia alueita ovat mm. aiemmin metsätalouskäytössä olleet alueet, jotka on liitetty kansallispuistoon.

B Luonnonhoitoalueet

Luonnonhoitoalueiksi voidaan erottaa alueita mm. kasvillisuustyyppien säilyttämiseksi, erityistä suojelua vaativien lajien elinolosuhteiden parantamiseksi, kuluneiden kasvillisuusalueiden hoitamiseksi tai näköalapaikkojen avoinna pitämiseksi. Luonnonhoitoalueiden osuus puiston pinta-alasta on pieni.

C Kulttuurimaisema-alueet

Tähän vyöhykkeeseen kuuluu perinteisten käyttömuotojen seurauksena syntyneitä kulttuurimaisema-alueita ja rakennuksia, jotka vaativat jatkuvaa hoitoa ja usein myös entisöintiä. Vanhaa maatalousasutusta edustavia torppia on mm. Liesjärven ja Linnansaaren kansallispuistoissa. Myös saaristoissa ja poronhoitoalueella on perinteisiin käyttömuotoihin liittyviä maisematyyppejä ja rakennuksia. Näiden hoito on asetuksen mukaan sallittu. Kulttuurimaisema-alueet sisällytetään tavallisesti puiston nähtävyyssosaan.

D Palvelualueet

Tähän sisältyvät kaikki palveluun liittyvät alueet ja kohteet kuten opastuspaikat, tiet, polut, telttailupaikat jne. sekä hallintoon ja tutkimukseen liittyvät alueet. Palvelualueet sijaitsevat puiston nähtävyyssosassa. Kävijöitä koskeva vyöhykejako on esitetty sivulla 148.

Edellä lueteltujen hoitotoimien lisäksi kansallispuistoissa on asetuksen mukaan mahdollista vähentää liial-

lisen lisääntymisen vuoksi tai muutoin vahigollista eläin- tai kasvilajia ympäristöministeriön luvalla. Tätä säädöstä ei ole kovinkaan paljon käytetty. Kansallispuistoihin on myös mahdollista palauttaa hävinneitä eliölajeja. Esim. Salamajärven kansallispuistoon on tehty onnistunut metsäpeuran siirtoistutus. Toistaiseksi kansallispuistoissa on tehty vähän varsinaisia luonnon hoitotoimia. Suunnitteilla on kuitenkin mm. lehtojen hoitoa ja luonnon metsäpalojen jäljittelyä. Kulttuuri-kohteita ja kulttuuriperäisiä kasvillisuus- ja maisematyyppejä hoidetaan lähinnä Etelä-Suomen puistoissa.

Palvelut, opastus ja kävijämäärät

Kansallispuistojen palveluvarustus on rakennettu edistämään omaehtoista retkeilyä ja luonnon tuntemusta. Lähes kaikissa puistoissa on polkuja tai retkeilyreittejä. Yöpymiseen tarkoitettuja autiotupia on Lapin kansallispuistoissa sekä eräissä Etelä-Suomen ja saariston puistoissa. Monissa kansallispuistoissa on myös maksullisia varautupia tai ryhmien käyttöön tarkoitettuja vuokrakämppejä (taulukko 9). Eräissä puistoissa on matkailuyrittäjien järjestämiä opastettuja retkiä ja kuljetuspalveluja. Kansallispuistojen matkailijamäärien kasvaessa paineet kaupallisten palvelujen lisäämiseksi ovat kasvaneet. Tämä on aiheuttanut ristiriitoja käyttö- ja suojelutavoitteiden kanssa suosituimmilla alueilla kuten Urho Kekkosen kansallispuistossa, jossa puiston länsiosaan rajoittuu Saariselän n. 8000 vuodepaikan suuruinen matkailukeskus.

Taulukko 9. Kotimaisten kansallispuistojen palveluvarustus v. 1987.

Kansallispuisto	reitti tai polkuverkosto	opastuskeskus (ok) tai -paikka (x)	telttailu-alue	autiotupa	yksityisiä majoitus- tai ravitsemuspaikkoja	hotelli	lasketelurinne	kauppa tai asutus	pääsy julkisilla liikennevälineillä
Saaristomeri		x		x	x			x	x
Itäinen									
Suomenlahti			x	x	x			x	x
Liesjärvi	x	x	x						x
Isojärvi	x	ok	x	x	x				x
Seitseminen	x								
Helvetinjärvi	x								
Lauhanvuori	x	x	x						
Kauhanneva-									
Pohjankangas									
Linnansaari	x		x						x (kesäisin)
Pyhä-Häkki	x	x							x
Petkeljärvi	x		x						
Salamajärvi	x		x	x					
Patvinsuo	x	x	x						
Hiidenportti	x		x						
Tiilikkejärvi	x		x						x
Rokua	x		x						x
Oulanka	x	ok	x	x					x
Riisitunturi	x		x	x	(x)	(x)	(x)		x
Pyhäntunturi	x	ok	x	x	x	x	x		x
Pallas-Ounas	x	ok	x	x					
Urho					(x)	(x)	(x)	(x)	x
Kekkonen	x	ok	x	x	x				x
Lehmenjoki	x		x	x				x	

(x) puiston välittömässä läheisyydessä

Puistojen opastus- ja tiedotustoiminta on lisääntynyt tuntuvasti viime vuosina. Opastuskeskuksia on viidessä puistossa (ks. taulukko 9). Urho Kekkonen kansallispuiston toisen opastuskeskuksen rakentaminen Savukoskelle on aloitettu v. 1989. Suunnitteluvaiheessa ovat mm. Lemmenjoen kansallispuistoa ja Kevon luonnonpuistoa esittelevä Ylä-Lapin opastuskeskus Inariin ja Pallas-Ounas-tunturin toinen opastuskeskus Enontekiölle. Opastusmateriaalin tuottaminen on myös lisääntynyt viime vuosina, joskin se on kansainvälisen mittapuun mukaan vähäistä. Metsähallitus julkaisee vihkosta 'Suomen kansallispuistot', jossa on kuvaukset puistoista ja niiden palveluista. Sekä metsähallitus että Metsäntutkimuslaitos ovat julkaisseet opaslehtisiä puistoistaan. Oulangan kansallispuistosta on julkaistu puiston luontoa ja historiaa käsittelevä kirjanen. Opastuskeskuksissa on puistojen luontoa käsitteleviä diasarjoja, kasvillisuutta ja eläimistöä esitteleviä näyttelyitä sekä opastuspalveluja. Urho Kekkonen kansallispuistosta, Lemmenjoen ja Patvinsuon sekä Metsäntutkimuslaitoksen kansallispuistoista on tehty esittelyfilmit.

Kansallispuistojen kävijämääristä on tietoja lähinnä niistä puistoista, joissa on vakinaista henkilökuntaa. Taulukossa 10 on esitetty kävijätiedot ja arviot kävijämääristä vuosilta 1984-1986. Kokonaiskävijämäärien arviointi on vaikeaa etenkin niissä puistoissa, joissa päiväkävijät ovat suurin kävijäryhmä sekä niissä, joissa on useita sisääntuloteitä. Niinpä taulukossa esiintyvät ar-

viot ovat lähinnä suuruusluokkia.

Kävijämäärien kehityksestä on tietoja ainoastaan eräistä Pohjois-Suomen puistoista. Oulangan kansallispuiston kävijämäärä oli 20 609 henkilöä v. 1977 ja 21 413 henkilöä v. 1986 (Sivill, M. 1987, suullinen tiedonanto). Suurin vuotuinen ero edellä mainitulla ajanjaksolla oli 8289 henkilöä, mutta varsinaista kehityslinjaa kävijämäärissä ei voida havaita. Pallas-Ounastunturin kansallispuiston koko kävijämäärä oli v. 1971 arviolta 22 000 - 25 000 henkilöä, joista retkeilijöitä oli n. 2 500 (Cope 1972). Vuonna 1985 varaustuvilla yöpyneiden retkeilijöiden määrä oli 1 722 henkilöä, ja opastuskeskuksen kävijämäärä oli 15 000 henkilöä. Vastaavat luvut vuonna 1988 olivat 2 200 ja 19 595 henkilöä. Jos autiotupien ja varaustupien kävijämäärät arvioidaan yhtä suuriksi, voidaan retkeilijöiden kokonaismääräksi yhdeksällä tuvalla laskea n. 5 000 henkilöä vuosittain. Todellinen kävijämäärä lienee 3 000 - 4 000 henkilöä, koska syrjäisempien autiotupien kävijämäärät ovat pienempiä kuin sijainniltaan keskeisten. Retkeilijöiden määrä on näiden lukujen perusteella kasvanut noin 40 % viimeisten 17 vuoden aikana. Vastaava kasvu voidaan todeta Urho Kekkosen kansallispuistossa, jossa Saariselän alueen kokonaiskäyttö oli 47 728 käyntikertaa v. 1979 (Saastamoinen 1982) ja v. 1986 arviolta 100 000 käyntikertaa v. 1986 (Uotila 1987, suullinen tiedonanto). Pyhätunturin kansallispuiston retkeilijämäärä on kasvanut yli kaksinkertaiseksi ja päiväkävijöiden määrä nelinkertaiseksi viimeksi kulu-

Taulukko 10. Kotimaisten kansallispuistojen kävijämääriä vuosilta 1984 - 1986.

	<u>Kansallispuisto</u>	<u>käyntikohde/ryhmä</u>	<u>ajankohta</u>	<u>henkilöä</u>
1)	Lemmenjoki	retkeilijät	1984	3 500 (arvio)
1)	Linnansaari	pääsaari	1984	3 000-4 000 (arvio)
2)	Oulanka	päiväkävijät, Kiutaköngäs	vuosittain	n. 23 000
- " -		retkeilijät, Karhunkierros	1986	n. 1 500
3)	Pallas-Ounastunturi	varaustuvat	1985	1 722
- " -		opastuskeskus	1985	15 000
1)	Petkeljärvi	leirintäalue päiväkävijät	1984	n. 12 000
4)	Pyhätunturi	opastuskeskus	1986	7 795
- " -		retkeilijät	1986	n. 9 000
1)	Riisitunturi	autiotupa	1984	n. 1 000
1)	Salamajärvi	Koirasalmen kämpä	1984	n. 8 500
1)	Seitseminen	Koveron opastus- paikka	1984	n. 7 000
1)	Tiilikajärvi	koko kävijämäärä	1984	3 000-4 000 (arvio)
5)	Urho Kekkosen kp	opastuskeskus	1.9.1985- 1.9.1986	22 000
- " -		retkeilijät	vuosittain	10 000-12 000 (arvio)
- " -		päiväkävijät, Saariselkä	- " -	n. 100 000 (arvio)

Lähteet: 1) Metsähallituksen suojelualueet. Toimintakertomus 1984.

2) Sivill, M. 1987 (suullinen tiedonanto).

3) Pallas-Ounastunturin kansallispuiston toimintakertomus v:lta 1985.

4) Karppinen, K. 1987 (suullinen tiedonanto).

5) Uotila, H. 1987 (suullinen tiedonanto).

neina kymmenenä vuotena autiotupien ja opastuskeskuksen kävijätilastojen perusteella (Sippola 1989, julkaisematon aineisto).

Tutkimus

Suojelualueiden tutkimusta ovat meillä tehneet etupäässä yliopistot. Myös Metsäntutkimuslaitos ja eräät muut tutkimusyksiköt sekä yksittäiset tutkijat ovat käyttäneet suojelualueita tutkimuskohteina. Alueiden tutkimusta ei tähän saakka ole koordinoitu keskitetysti, vaan se on suuntautunut tutkijoiden henkilökohtaisen kiinnostuksen mukaan. Eniten puistoissa on tehty perusbiologista ja -ekologista tutkimusta. Suosituimpia tutkimusalueita ovat olleet Pohjois-Suomen puistot, etenkin Pallas-Ounas-tunturi ja Oulanka. Oulangalla tutkimuksen tukikohtana toimii Oulun yliopiston biologinen asema. Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos ovat aloittaneet viime vuosina systemaattiset luonnon inventoinnit kansallispuistoissa. Työtä hidastaa kuitenkin resurssien niukkuus. Luonnon-suojelututkimuksen tehostamiseen on kiinnitetty huomiota viime aikoina. Ympäristöministeriön asettama työryhmä esitti v. 1988 luonnonsuojelun tutkimusyksikön perustamista vesien- ja ympäristöntutkimuslaitoksen yhteyteen (ks. Ympäristöministeriö 1988). Yksikön perustaminen on lähtenyt käyntiin kolmen tilapäisen tutkijan palkkaamisella v. 1989. Puistojen luonnon peruskartoitukset on kuitenkin suunniteltu jätettäväksi alueiden hallinnasta vastaavien laitosten tehtäväksi ja eliöstön seuranta esitetään keskitettäväksi luonnontieteellisiin museoihin.

Luonnonsuojelututkimukseen käytettiin vuosina 1985-1986 varoja kaikkiaan n. 6 milj. mk. Suurimpia rahoittajia ovat olleet Suomen Akatemia, ympäristöministeriö ja Metsäntutkimuslaitos (Ympäristöministeriö 1988). Ympäristöministeriö on aloittanut v. 1988 ns. yhdennetyn ympäristön tilan seurannan, jossa seurataan laajasti eri puolilla maata olevien yhtenäisten valuma-alueiden ympäristön tilaa ja eliöstöä. Kansallispuistoista seuranta-kohteisiin kuuluvat Patvinsuo ja Oulanka. Tutkimuksen kokonaisrahoitus oli v. 1988 n. 3 milj. markkaa. Tutkimus on keskeisessä asemassa myös Kuhmoon ja Suomussalmelle suunnitellussa Ystävyiden puistossa. Puistoon on kaavailtu laajaa tutkimusohjelmaa, joka toteutetaan osittain yhteistyössä neuvostoliittolaisten kanssa. Puistoon esitetään perustettavaksi tutkimusjohtajan ja kahden tutkijan virat (Ympäristöministeriö 1989).

Arviointia

Kansallispuistojen suojelumääräykset vastaavat maassamme pääpiirteissään Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton suosituksia. Eläimistön suojelu ei kuitenkaan täytä täysin IUCN:n suojelutavoitteita, sillä metsästys on enemmän tai vähemmän vapaasti sallittu paikallisille asukkaille Pohjois-Suomen ns. vapaan metsästyksen alueen puistoissa ja saaristopuistoissa. Lisäksi on suurpedoista karhun ja suden metsästys sallittu paikallisille asukkaille kuudessa pohjoisessa puistossa (Asetus 18.12. 1981/932).

Puistojen virkistyskäyttö on lisääntynyt huomattavasti

viime vuosina. Tämä on lisännyt luonnon kulumista ja roskaantumista varsinkin Lapin kansallispuistoissa, joissa matkailijamäärät ovat kasvaneet eniten. Samalla paineet teknisten matkailupalvelujen, kuten laskettelurinteiden ja motorisoitujen turistikuljetusten järjestämiseksi ovat kasvaneet. Laskettelurinteitä on suunnitteilla mm. Pyhätunturin ja Pallas-Ounastunturin kansallispuistoihin, joista jälkimmäinen on joutunut IUCN:n uhanalaisten kansallispuistojen luetteloon puiston pohjoisosaan kaavaillun laskettelukeskuksen takia. Ristiriidat aiheutuvat osaltaan siitä, ettei luonnonsuojelulaissa ja kansallispuistoasetuksissa ole määritelty selkeästi sitä, millaisia matkailupalveluja ja kuinka paljon kansallispuistoissa voidaan sallia.

Myös paikallisten asukkaiden käyttöoikeudet ovat aiheuttaneet ristiriitoja. Moottoriajoneuvojen yleistyminen poronhoitotöissä ja muussa luonnossa liikkumisessa aiheuttaa maastovaurioita ja luonnon häirintää. Kiista moottoriajoneuvojen käyttöoikeudesta on kärjistynyt Urho Kekkonen kansallispuistossa. Puiston asetuksessa on mainittu, että järjestyssäännössä voidaan kieltää tai rajoittaa liikkumista tai telttailua määrättyissä puiston osissa, mutta kielto ei koske paikallisten asukkaiden liikkumista kalastuksen tai metsästyksen yhteydessä tai poronhoitotöissä. Paikallistasolla asetusta on tulkittu siten, ettei järjestyssäännöissä mainittu moottoriajoneuvojen käyttökielto koske paikallisten asukkaiden liikkumista moottoriajoneuvoilla kalastuksen ja metsästyksen

yhteydessä. Asetuksen tulkinnanvaraisuuden takia metsähallitus on esittänyt ympäristöministeriölle asetuksen muuttamista siten, että järjestyssäännöllä voidaan yksiselitteisesti rajoittaa paikallisten asukkaiden liikkumista moottoriajoneuvoilla. Tilannetta vaikeuttaa se, että paikallisiksi asukkaiksi on määritelty koko kunnan asukkaat. Näin ollen suuri osa metsästyksestä ja kalastuksesta puistossa on virkistyskalastusta ja -metsästystä eikä lähikylien asukkaille tarpeellista kotitarvekalastusta ja -metsästystä.

Kaikkiaan suojelualueisiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota viime vuosina. Alueiden hoitoon on silti käytettävissä liian vähän varoja ja henkilökuntaa ja hoidon ja käytön pohjaksi tarvittavien tutkimusten ja perusselvitysten teko on edelleen riittämätöntä.

Osittain ongelmalliseksi on myös koettu puistohallinnon hajauttaminen kahdelle eri organisaatiolle, jotka ovat maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa, kun ylin päätäntävalta suojelualueita koskevissa asioissa kuuluu ympäristöministeriölle. Toisaalta on korostettu, että sekä metsähallituksella että Metsäntutkimuslaitoksella on pitkät perinteet alueiden hoidossa. Ympäristöministeriön työryhmä vuodelta 1987 on esittänyt Metsäntutkimuslaitoksen kansallispuistojen siirtämistä metsähallitukselle ja kuuden puistonhoitoalueen perustamista metsähallitukseen suoraan keskusviraston alaisuuteen. Metsähallituksen roolia suojelualueiden haltijana voi kuitenkin tu-

levaisuudessa vaikeuttaa viraston suunniteltu liikelaitostaminen. Maa- ja metsätalousministeriön hallinonalan kehittämistoimikunta vuodelta 1989 esittääkin selvitettäväksi sekä metsähallituksen että Metsäntutkimuslaitoksen puistojen siirtämistä suoraan ympäristöministeriön alaisuuteen.

Uusi vakava uhkatekijä Lapin kansallispuistoille ovat ilmansaasteet. Suurimmat päästölähteet Lappia ajatellen ovat Kuolan niemimaalla Neuvostoliitossa, jossa hapan laskeuma on tuhonnut Kuolan alueen metsiä jo yli 1000 km²:n alueella. Päästöjen vaikutukset ulottuvat myös Suomen puolelle, mm. Urho Kekkosen kansallispuistoon.

4. SUOJELUTAVOITTEISIIN KOHDISTUVAT UHKATEKIJÄT

Machlisiin ja Tichnellin (1985) mukaan kansallispuistoon kohdistuva uhka voidaan määritellä niiksi luonnon tai ihmisen aikaansaamiksi prosesseiksi, jotka aiheuttavat merkittävää tuhoa puiston luonnonvaroille tai ovat vakavassa ristiriidassa puiston hallinto- ja hoitotavoitteiden kanssa.

Määritelmässä vaikutuksen haitallisuuden arvio on luonnollisesti subjektiivinen ja tapahtuu aina ihmisten ja heidän arvostustensa pohjalta. Vaikutusten arviointiin ja ekosysteemin kriittisten sietorajojen asettamiseen liittyy useita ongelmia. Uhkatekijän mittaaminen voi olla ongelmallista sopivien mitta-asteikoiden puuttumisen vuoksi. Tämä koskee etenkin luonnon omien prosessien vaikutusta. Kuivuus tai metsäpalo voivat aiheuttaa vakavia menetyksiä puiston kasvillisuudelle tai eläimistölle, mutta ei ole yksiselitteisesti mitattavissa, milloin ihmisen olisi pyrittävä rajoittamaan tai lieventämään näiden ilmiöiden vaikutuksia.

Eräät uhkatekijät ovat mitattavissa ja kynnyksarvot ekosysteemin sietokyvyn suhteen voidaan asettaa, jos käytävissä on riittävästi tutkimustietoa ilmiön vaikutuksista. Niinpä esimerkiksi ilman laadulle voidaan asettaa kynnyksarvoja, jos tiedetään, millaisia vaurioita ja haittoja tietyt ilman epäpuhtauksien pitoisuudet aiheuttavat eliöille.

Uhkatekijöitä koskevia tutkimuksia on tehty eniten Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Osa niistä käsittelee yksittäisiä puistoja tai tiettyjen haitallisten ilmiöiden esiintymistä maantieteellisesti homogeenisilla alueilla (ks. mm. Wielgolaski 1971, Gardner & Nelson 1981).

Yhdysvalloissa liittovaltion puistoyksiköihin kohdistuvia uhkatekijöitä ovat kartoittaneet kyselytutkimuksilla mm. Shands (1979), A National Parks and Conservation Association (NPCA, 1979) sekä puistoyksiköiden hoidosta vastaava National Park Service (NPS, 1980, Machlisin ja Tichnellin 1985 mukaan). NPCA:n tutkimuksessa, joka käsitti 203 liittovaltion suojelualuetta, kaksi kolmasosaa vastaajista raportoi alueensa kärsivän puiston ulkopuolelta alueeseen kohdistuvista häiriötekijöistä. Yleisimmät suojelutavoitteita vaarantavat tekijät olivat asutus, kaupalliset toiminnot, teollisuuden aiheuttamat haitat, teiden rakentaminen, laidunnus ja metsänhakuut. Lähes 40 % puistonjohtajista raportoi vesistöille aiheutuvista ongelmista kuten vedenoton vaikutuksista ja puhdistamattomien jätevesien ja kemiallisten aineiden joutumisesta puiston vesistöihin. Näillä ilmiöillä on yleensä laaja haitallinen vaikutus puiston koko eliöstöön.

Asutus ja kaupalliset toiminnot aiheuttivat yli puolet ongelmista. Vaikka toiminnot eivät suoranaisesti suuntautuisikaan puiston sisälle, vaikutukset ulottuvat alueelle välillisesti mm. siten, että puiston ulkopuolella elinpaikat vähenevät ja niiden myötä eläinten ja kasvien levinneisyys ja geenivaranto pienenevät. Asutuksen ja

kaupallisten toimintojen sijoittuminen puiston läheisyyteen lisää myös puistojen virkistyskäyttöä ja kasvattaa paineita teiden ja matkailupalvelujen rakentamiseen.

Ilmanlaatuongelmista raportoi 36 % puistonjohtajista. Ongelmaksi koettiin myös luontoelämysten häiriintyminen ja historiallisten kohteiden alkuperäisen tunnelman häviäminen. Asutus, mainokset ja teollisuuslaitokset piilaavat näkymiä. Haju- ja melusaasteet tunkeutuvat jopa erämaihin. Näistä haitoista raportoi 75 % vastaajista. Puolet vastaajista uskoi, ettei heillä ole tarpeellista auktoriteettia tai poliittisia yhteyksiä haittojen estämiseksi. Samantapaisia tuloksia on saatu myös NPS:n ja Kalifornian osavaltion tutkimuksissa (ks. Machlis & Tichnell 1985).

Machlisin ja Tichnellin (1985) kansainvälisessä tutkimuksessa pyrittiin tarkastelemaan puistoihin kohdistuvien uhkatekijöiden luonnetta neljän avainmuuttujan suhteen. Nämä olivat puiston koko, biomi, valtion taloudellinen kehittyneisyys ja puistojen kuuluminen kansainvälisiin suojeluohjelmiin. Kansallispuistojen johtajille osoitettuun kyselytutkimukseen valittiin 135 puistoa eri eliömaantieteellisiltä alueilta eli biomeilta. Kyselyyn vastanneista sadasta puistonjohtajasta vain kolme ilmoitti, ettei ko. alueen luonnonvaroihin kohdistu minkäänlaista uhkatekijää. Eniten raportoituja uhkia olivat eläinten pyydystäminen ja tappaminen (76 % vastaajista), henkilökunnan puute (73 %), kasvillisuuden hävittäminen (61 %) ja eroosio (58 %). Yhdeksän kymmenestä eniten raportoiti-

dusta uhasta kohdistui eläimistöön, kasvillisuuteen tai puistojen hoitoon. Puistojen hoitoon liittyvien ongelmien suuri määrä on sikäli merkityksellinen, että se merkitsee lisävaikeuksia ja voimavarojen puutetta yritettäessä ratkaista luonnonvaroihin kohdistuvia uhkatekijöitä. Ongelmat ovat suurimmat kehitysmaissa, joissa suuri osa henkilökunnan työpanoksesta kuuluu alueiden vartiointiin ja puistohenkilökunta voi olla avoimessa sodassa salametsästäjien kanssa. Noin 75 % uhkatekijöistä aiheutui ihmisestä tai ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksesta. Ehkä yllättäen n. 70 % ongelmista oli lähtöisin ainakin osittain puiston sisältä. Kymmenen yleisimmän uhkatekijän joukossa oli useita sellaisia, jotka aiheutuivat puistojen ja niiden lähiympäristöjen sosioekonomisesta vuorovaikutuksesta.

Monet uhkatekijät osoittautuivat maailmanlaajuisiksi, mutta niiden esiintymisfrekvenssi eri puolilla maailmaa vaihtelee. Machlisiin ja Tichnellin (1985) aineiston perusteella puiston koolla ei ole merkitystä uhkatekijän esiintymisen suhteen, vaan eri kokoisiin puistoihin kohdistuvat uhat olivat samanlaisia verrattaessa uhkatekijän ominaisuutta, aiheuttajaa, sijaintia ja laatua. Varsin yleinen käsitys siitä, että suuret alueet tarjoavat paremman suojan lajeille ja ekosysteemeille kuin pienet, ei saa tukea näistä tuloksista. Päinvastoin esim. elinpaikkojen häviäminen ja vieraiden eläinlajien vaikutus olivat suurempia uhkia suurilla alueilla kuin pienillä. Aineiston pienuus ja luokittelu (mukana vain

kaksi kokoluokkaa) voivat kuitenkin vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Sama koskee tarkastelua biomien suhteen, koska lopullisessa tilastollisessa tarkastelussa oli mukana vain kaksi biomia. Kuuluminen kansainvälisiin suojeleohjelmiin (biosfäärialueet ja maailman luonnonperintökohteet) ei vähentänyt uhkatekijöitä. Saastuminen, maaston kuluminen ja vieraiden eläinlajien aiheuttamat haitat olivat jopa suurempia kansainvälisiin suojeleohjelmiin kuuluvissa puistoissa.

Avainmuuttujista valtion taloudellinen kehittyneisyys vaikutti eniten uhkatekijöiden laatuun. Taloudellista kehittyneisyyttä mitattiin maatalousväestön määrällä, jonka mukaan valtiot oli jaoteltu kolmeen luokkaan (kehitysmaat, kehittyvät maat ja teollisuusmaat). Ihmisen toiminnasta aiheutuvat uhkatekijät lisääntyivät kehitysmaista (57 %) teollisuusmaihin (70 %) samalla, kun luonnon aiheuttamat uhkatekijät vähenivät hieman. Useimmat uhkatekijät mainittiin sekä kehitysmaiden että teollisuusmaiden vastauksissa, mutta selvästi erilaisin frekvenssein. Kehitysmaissa tyypillisiä uhkatekijöitä ovat laitton eläinten tappaminen (93 % vastaajista raportoi), ristiriitaiset maankäyttövaatimukset (87 %), kasvillisuuden hävittäminen (80 %) sekä maastopalojen aiheuttamat tuhot eläimistöille (67 %) ja riittämätön sade (58 %). Teollisuusmaille luonteenomaisia ongelmia ovat puolestaan vieraat kasvilajit (66 % vastaajista raportoi), kaivostoiminta (46 %), laillinen eläinten metsästys ja tappaminen (38 %) ja melusaaste (36 %). Pel-

kästään teollisuusmaiden vastauksissa esiintyivät maise-
makohteiden tuhoutuminen ja maaston kuluminen.

Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto on pitänyt luetteloa maailman uhanalaisista suojelualueista vuodesta 1984 lähtien. IUCN:n lista on tarkoitettu herättämään yleistä tietoisuutta suojelualueiden tilaa kohtaan ja sitä kautta lisäämään voimavaroja uhattujen alueiden hoitoon ja tutkimukseen. Luettelo ei perustu systemaattiseen alueiden tilan tarkkailuun, vaan IUCN:n jäsenten raportoimiin tai muutoin tietoon tulleisiin tapauksiin. Luetteloon kuului v. 1988 86 suojelualueita, joista kansallispuistoja oli 51 (IUCN 1988). Lisäksi luetteloon sisältyy koko Brasilian kansallispuistoverkosto. Suurin osa uhanalaisista puistoista on Afrikassa (n. 30 % luettelon kohteista). Aasiassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Euroopassa kohteita on suunnilleen saman verran (n. 20 %). Pohjois-Amerikasta luetteloon kuuluu vain kuusi kohdetta (7 %), mikä on yllättävän vähän ottaen huomioon aiemmin Yhdysvaltojen puistoista tehdyt raportit. Australian ja Tyyntenmeren alueelta luetteloon kuuluu neljä kohdetta (4,7 %).

Kansallispuistojen suojelutavoitteiden toteutumista valtioiden sisällä voidaan yleispiirteisesti tarkastella kahden kriteerin perusteella. Ensiksikin valtio voi lainsäädännöllisin keinoin ja voimavaroja kohdentamalla pyrkiä perustamaan ja hoitamaan kansallispuistoja siten, että ne täyttävät Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton

kriteerit ja ne voidaan sisällyttää IUCN:n suojelualueluettelon II- kategoriaan. Toisena kriteerinä voidaan pitää sitä, ettei ko. valtion kansallispuistoja kuulu IUCN:n uhanalaisten puistojen luetteloon. Ulkoinen uhkatekijä (esim. ilman epäpuhtauksien kaukokulkeutuminen) voi kuitenkin olla myös riippumaton siitä, kuinka hyvin valtio pyrkii puistoja suojelemaan. Tässä tarkasteltujen kahdeksan valtion kansallispuistoista vain Irlannin ja Kanadan kaikki puistot kuuluivat IUCN:n II-kategoriaan. Ison Britannian kansallispuistoista yksikään ei täytä IUCN:n kriteerejä. Neuvostoliiton osalta uusimpien puistojen statuksesta ei ole tietoja, mutta kirjallisuuden perusteella on ilmeistä, että useat niistä eivät täytä IUCN:n kansallispuistomääritelmää. Uhanalaisten puistojen luetteloon kuuluu yhteensä neljä puistoa (Italiasta, Kanadasta, Norjasta ja Suomesta, yksi kustakin).

Kirjallisuustietojen perusteella tehdyssä tarkastelussa on heikkoutena, ettei tietojen todenperäisyyttä tai ajantukaisuutta ole mahdollista tarkistaa. Myös uhkatekijöiden dokumentointi on usein riittämätöntä ja subjektiivista. Nämä seikat on otettava huomioon tarkasteltaessa myös niitä arviointeja, jotka on tehty kunkin valtion yhteydessä kansallispuistoihin kohdistuvista uhkatekijöistä ja suojelutavoitteen toteutumisesta.

5. KOOSTE

Katsauksessa on kuvattu Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) YK:n toimesta laatimat suojelualueiden määritelmät ja kriteerit sekä Euroopan Neuvoston vastaava luokitus. Lisäksi tarkastellaan kahdeksan valtion suojelualuejärjestelmiä ja kansallispuistojen hallintoa, hoitoa ja käyttöä näissä maissa.

IUCN on tehnyt varsin yksityiskohtaisen suojelualueiden luokituksen. Se ylläpitää myös kansainvälistä suojelualueiden luettelo, johon on kustakin maasta hyväksytty ne suojelualueet, jotka täyttävät ko. suojelukategorian ehdot. Euroopan Neuvoston luokitus on varsin yleispiirteinen eikä sen kategorioista löydy vastaavuutta kaikille suojelualuetyypeille.

Suurimmassa osassa tarkasteltavia valtioita pääasialliset suojelualueiden ryhmät ovat tutkimus- tai tieteelliset säästiöt, kansallispuistot, maisemansuojelualueet sekä erilaiset erikoiskohteet kuten eläimistön- tai metsiensuojelualueet. Selvimmin tästä yleisestä linjasta poikkeaa Iso Britannia, jonka suojelualuejärjestelmä koostuu suojeluasteeltaan hyvin erityyppisistä säästiöistä sekä lähinnä maisemansuojelualueiksi luokiteltavista kansallispuistoista. Isolle Britannialle ominaista on myös vapaaehtoisten järjestöjen suuri osuus suojelualueiden omistuksessa ja hoidossa.

Pohjoismaiden, Irlannin ja Kanadan kansallispuistot noudattavat varsin tiukasti Yhdysvalloista alkunsa saanutta kansallispuistoperinnettä. Puistot pyritään pitämään luonnontilaisina, joskin matkailu- ja retkeilykäyttö sekä luonnonvarojen hyödyntäminen aiheuttavat paineita alueita kohtaan. Italiassa kansallispuistojen suojelua vaikeuttavat metsätalous-, metsästys- ja matkailupaineet. Neuvostoliitossa kansallispuistot ovat suhteellisen nuori ilmiö. Osa puistoista vastaa ilmeisesti IUCN:n puistokriteerejä, mutta osassa uusimmista puistoista perustamiskriteerit poikkeavat selvästi kansainvälisistä määritelmistä.

Kansallispuistoihin kohdistuvia uhkatekijöitä on tutkittu lähinnä Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Valtion taloudellinen kehittyneisyys vaikuttaa siihen, millaisia uhkatekijöitä puistoihin kohdistuu. Kehitysmaissa suurimpia ongelmia ovat salametsästys ja kasvillisuuden hävittäminen (lähinnä polttopuun otto), maastopalot ja kuivuus. Teollisuusmaissa taas ongelmia aiheuttavat happamoituminen ja muut kemialliset saasteet sekä luonnonvarojen hyödyntäminen kuten kaivostoiminta ja vesivoiman rakentaminen. Yhteisiä ongelmia ovat mm. laiton ja laillinen metsästys sekä riittämättömät voimavarat alueiden hoitoon ja hallintoon.

Tarkasteltavista valtioista Norjasta, Suomesta, Kanadasta ja Italiasta kuului IUCN:n uhanalaisten puistojen luetteloon yksi kansallispuisto kustakin maasta. IUCN:n suoje-

lualueuettelon II-kategoriaan (kansallispuistokategoriaan) kuuluivat kaikki puistot ainoastaan Kanadasta ja Irlannista. Syitä luettelon ulkopuolelle jättämiseen ovat mm. liian pieni koko (alle 1000 ha), liiallinen luonnonvarojen hyödyntäminen tai virkistyskäyttö tai vakava maaperän ja vesistöjen happamoituminen.

KIRJALLISUUS

- Abisko Scientific Research Station 1985. Uddevalla. Esite.
8 s.
- Accommodation listing- Mountain parks 1969. Parks Canada
18 s.
- Asetus eräistä valtion omistamille alueille perustetuista
kansallispuistoista ja luonnonpuistoista 18.12.1981
/932. Luonnonsuojelusäädökset. Lakikokoelma 12.
Helsinki 1983. s. 22-24.
- Asetus Urho Kekkonen kansallispuistosta 4.3.1983/229.
Luonnonsuojelusäädökset. Lakikokoelma 12. Helsinki
1983. s. 28-29.
- Association of County Councils 1982. National Parks: An
apparaisal of some current issues. London. 46 s.
- Bord Failte 1983. Ireland's Heritage. 65 s.
- Borg, P. 1988. Matkakertomus: Puistosuunnittelu Kanadas-
sa. 12.-19.5.1988. Ympäristöministeriö. Moniste. 3 s.
- Borisov, U.A., Belousova, L.S. & Vinokurov, A.A. 1985.
Ohranjajemie prirodnie territorii mira. Moskova.
310 s.
- Commission of the European Communities 1979. Protected
areas in the European Community. An approach to
a common classification. Environment and consumer
protection service. Arnhem. 89 s.
- Cope, D.H. 1972. Pallas-Ounastunturi National Park. The
National Perspective in Planning for Use. Pro

- gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Maankäytön ekonomian laitos. 61 s.
- Contryside Commission for Scotland 1974. A Park System for Scotland. Battleby, Redgorton, Perth. 36 s.
- Craig, A. 1988. National Parks and protected Landscapes: the Irish situation. Parks 1988 (26): 63-64.
- Darby, H.C. 1963 British National Parks. Advancement of Science. (20): 307-318.
- Dejkin, V.V. 1983. Experience of designing and establishing nature protection areas in the R.S.F.S.R. In: The Finnish-Soviet symposium on national parks and nature reserves. Luonnonvarainhoitotoimiston julkaisuja 7: 40-48.
- Det Kongelige Miljøverndepartementet 1981: Kongeleg resolusjon av 10 april 1981: om skiping av Handangervidda nasjonalpark. 25 s.
- Domänposten 5.7.1987. s 8.
- Duffey, E. 1983. Nature Conservation in National Parks in Western Europe. In: Warren, A.& Goldsmith, F.B. (eds). Conservation in perspective. Chichester. s. 447-463.
- Eilart, J. 1977. Lahemaa rahvuspark. Moniste. Tallinna. 8 s.
- Ekeland, K. 1982. Skydd av natur i Sverige. Riksantikvarieämbetet, Vårdssektionen. 20 s.
- Excerpt Environment Canada Estimates 1987-1988. Parks Program 1986. Moniste. 6 s.
- Fjällenheten 1985: Verksamhetsrapport. Moniste. 9 s.
- Fjelltjenesta 1988: Årsmelding 1987. Moniste. 44 s.
- Foster, J. 1982. A Park system and Scenic Conservation in

- Scotland. Moniste. Countryside Commission for Scotland. 4 s.
- Fylkesmannen i Troms 1987: Reisa Nationalpark, Raisduottarhaldilandskapsvernområde. Verneregler. Esite. 4 s.
- Gardner, J.E. & Nelson, J.G. 1981. National Parks and Native Peoples in Northern Canada, Alaska, and Northern Australia. *Environmental Conservation* 8 (3): 207-215.
- Gavva, I.A., Krinitsky, V.V. & Yazan, Y.P. 1982. Development in Nature Reserves and National Parks in the USSR. In: McNeely, J.A. & Miller, K.R. (eds). *National Parks, Conservation and Development. The Role of Protected Areas in Sustaining Society*. Washington. s. 463-465.
- Gavva, I.A., Krinitsky, V.V. & Yazan, Yu.P. 1983. Development of Nature Reserves and National Parks in the USSR. *Parks* 8(2):1-3.
- Grundsten, C. 1988: Satsa på turism i nationalparkerna. *Sveriges Natur* 1988 (5): 3-10.
- Hintsanen, M-L 1980. A European Conference on Land Management and Conservation in National Park (U.K.) and Equivalent Reserves. *Matkaraportti* 7.-11.4.1980. Maailman Luonnon Säätiön Suomen Rahasto. 4 s.
- Hissa, R. 1986. Kansallispuisto voi olla toimiva ja monikäyttöinen. *Kaleva* 19.10.1986.
- Holt-Jensen, A. 1978. *The Norwegian wilderness*. Oslo. 78 s.
- Intermountain Research Station 1986. *Proceedings National Wilderness Research Conference: Current Research*. July 1986. Odgen, UT. 553 s.

- IUCN 1977. World directory of national parks and other protected areas. Vol I-II. Morges.
- IUCN 1982. Categories, objectives and criteria for protected areas. Morges. 26 s.
- IUCN 1985. United Nations List of National Parks and Protected Areas. Gland and Cambridge. 171 s.
- IUCN 1986. Nature Conservation in the Socialist Countries of East Europe. Vrchlabi. 116 s.
- IUCN 1988. Threatened Protected Areas of the World. Cambridge. Moniste. 8 s.
- Jonzon, S.-G., Delin, L. Bengtsson, B. 1976: Naturvårdslagen. Stockholm. 332 s.
- Jordbruksdepartementet 1986. Våra naturvårdsobjekt. Förvaltningskötsel, ekonomi. Betänkande av naturvårdsförvaltningskommittén (NFK) Ds Jo 1986: 4. Stockholm. 129 s.
- Kaasik, A. 1987. Esitelmä "Ecosystem and landscape management in the National Parks in Soviet Union". Oululangan biologinen asema 1.10.1987.
- Knudson, D.M. 1984 Outdoor Recreation. Macmillan Publishing Company, New York.
- Lag om hushållning med naturresurser mm. SFS 1987: 12.
- Larsson E. & Bollvik, R. 1976: Vi och vår natur. Borås. 352 s.
- Lehtojensuojelutyöryhmän mietintö 1988. Komiteamietintö 1988: 16. Helsinki. 279 s.
- Luonnonsuojelualueiden hoitotoimikunnan mietintö 1982. Komiteamietintö 1982: 26. Helsinki. 136 s.
- Luonnonsuojelu. Lakikokoelma 1988. Valtion painatuskeskus

- Helsinki. 96 s.
- Machlis, G.E. & Tichnell, D.L. 1985. The State of the world's parks. Colorado. 131 s.
- Marvet, A. 1986. You are expected, you are respected. Eesti Loodus, July 1986. s. 478.
- McEwen, A. & McEwen, M. 1983. National Parks: A Cosmetic Conservation System. In: Warren, A. & Goldsmith, F.B. (eds). Conservation in Perspective. Avon. s. 391-409.
- Melluma, A. 1975. General Plan of the Gauja National Park. Eesti Loodus, May 1975. s. 275.
- Metsähallitus 1985. Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1984. SU 5:19/400. 22 s.
- Metsähallitus 1989. Metsähallituksen luonnonsuojelualueet: Toimintakertomus 1988. Su 5:27/500. 30 s.
- Miljöverndepartementet 1985. Översikt över naturområden og förekomster i Norge og polarområdene som er fredet eller vernet pr. 1 Januar 1985. Oslo. 96 s.
- Ministry of Environment 1974. Environmental Regulations for Svalbard. Oslo. 41 s.
- Ministry of Environment 1985. The Nature Conservation Act. Oslo. 13 s.
- National Parks Act 1974. Office consolidation. R.S., c. N-13 amended by 1974, c. 11. Hull. 65 s.
- Naturrverndarrad 1984. Fridlyst svaedi a Islandi, April 1984. Moniste. 4 s.
- Nature Conservancy Council 1984. Nature conservation in Great Britain. Shrewsbury. 111 s.
- Naturvårdsverket 1983. Sveriges nationalparker. Värnamo. 119 s.
- Naturvårdsverket 1984: Natur för friluftsliv. Värnamo. 199 s.

- Naturvårdsverket 1986 a: Naturvård i fjällen Stockholm. 122 s.
- Naturvårdsverket 1986 b: Skötselplan för Tivedens nationalpark.
Stockholm 27 s.
- Nelson, J.G. 1968. Man and landscape change in Banff National
Park: A National Park problem in perspective. In: Nelson,
J.G. (ed). Canadian parks in perspective. Calgary. 343 s.
- Norges offentlige utredninger 1986. Ny landsplan for nasjonal-
parker. NOU 1986: 13. Oslo. 103 s.
- Northumberland National Park and Countryside Committee 1981.
Esite. Newcastle upon Tyne. 4 s.
- Northumberland National Park 1983. Northumberland National
Park and Countryside Progress Report, October 1981 to
March 1983. 46 s.
- NPCA (National Parks and Conservation Association) 1979.
NPCA adjacent lands survey: No park is an island.
National Parks and Conservation Magazine 53 (3): 4-9.
- O'Keefe, C. 1987. Glenveagh national park, Ireland. Parks
(25): 8-9.
- Ormio, H. 1986. Norjan luonnonsuojelualueiden hallinto. Käsi-
kirjoitus. Metsähallitus, luonnonsuojelualuetoimisto.
18 s.
- Pallas-Ounastunturin kansallispuiston toimintakertomus vuodelta
1985. Metsäntutkimuslaitos, Pohjois-Suomen hoitoalue.
15 s.
- Parks Canada 1982. National Parks, A Brief Guide. Minister of
Supply and Services Canada. 44 s.
- Parks Canada 1983 a. Parks Canada Policy. Minister of Supply
and Services Canada. 48 s.
- Parks Canada 1983 b. Gros Morne National Park. Management

- plan. 221 s.
- Parks Canada 1984. Wood Buffalo National Park. Management Plan Summary. 19 s.
- Parks Canada 1985 a: Banff National Park. Monist. 6 s.
- Parks Canada 1985 b: Elk Island National Park. Esite. 4 s.
- Perring, F. 1983. The Voluntary Movement. In: Warren, A. & Goldsmith, F.B. (eds). Conservation in perspective. Av s. 429-445.
- Poore, D. & Gryn-Ambroes, P. 1980. Nature Conservation in Northern and Western Europe. Gland. 408 s.
- Pryde, P.R. 1972. Conservation in the Soviet Union. London, New York. 301 s.
- Pryde, P.R. 1984. Biosphere Reserves in the Soviet Union. Sov Geography: Review Translation 25 (6): 398-408.
- Saastamoinen, O. 1982. Economics of multiple use forestry in Saariselkä forest and fell area. Commun. Inst. For. Fe 104. 102 s.
- Shands, W.E. 1979. Federal resource lands and their neighbors Washington.
- Stamp, L.D. 1969. Nature Conservation in Britain. London. s. 178-259.
- Statens naturvårdsverk 1982: Policy beträffande förvaltning av naturvårdsobjekt. Solna. 24 s.
- Statens naturvårdsverk 1985: RR 1982: 2. Skötselplaner för naturvårdsobjekt. Stockholm. 197 s.
- Statens naturvårdsverks författningssamling 1982. Kungörelse om Store Mosse nationalpark. SNFS 1982:2. NV: 9. 5 s.
- Statens naturvårdsverks författningssamling 1983: 2. Kungörelse om Tivedens nationalpark. SNFS 1983: 2.

NV: 14. 4 s.

Statens naturvårdsverks författningssamling 1984: 6.

Kungörelse om Skoleskogens nationalpark. SNFS 1984: 6.

NV: 18. 5 s.

Statens naturvårdsverks författningssamling 1986: 3.

Kungörelse med föreskrifter om Stenhuvuds nationalpark.

SNFS 1986: 3. NV: 24. 4 s.

Tassi, F. 1984. Abruzzo's Bears: Reconciling the Interests of Wildlife and People in Abruzzo National Park, Italy.

In: McNeely, J.A. & Miller, K.R. (eds). National Parks, Conservation and Development. The Role of Protected Areas in Sustaining Society. Washington. s. 446-449.

The Canadian Encyclopedia 1985: (2). Edmonton. s. 1360-1363.

The Ministry of Environment 1974: Environmental Regulations for Svalbard. Oslo. 41 s.

U.S. Department of Interior 1975. Preserving Our Natural Heritage. Vol. I. Washington. 315 s.

Vickholm, M. 1986. Biosfäärialueen perustaminen Suomeen -taustaa ja ehdotuksia. UNESCO Report 10 a.

Helsinki. s. 33-34.

Virtanen, P.V. & Pasanen, I. 1983. Suomen suojelualueet.

Helsingin teknillinen korkeakoulu, maanmittausosasto. Kiinteistö- ja yhdyskuntatekniikan laitos, julkaisu B36: 1983. Otaniemi. 68 s.

Waycott, A. 1983. National parks of Western Europe. Southampton. 160 s.

Wielgolaski, F.E. 1971. National Parks and other Protected Areas in North America in Relation to Those in Norway and Sweden. Biological Conservation 3 (4): 285-291.

- Ympäristöministeriö 1981. Valtakunnallinen lintuvesiensuojeluohjelma. Komiteamietintö 1981: 32. Helsinki. 197 s.
- Ympäristöministeriö 1984. Valtakunnallinen harjujensuojeluohjelma. Ympäristön- ja luonnonsuojeluosaston julkaisu D:6. 69 s.
- Ympäristöministeriö 1987. Luonnonsuojelun ja luonnon virkistyskäytön tehtävät ja voimavarat. Sarja C, 20/1987. Helsinki. 102 s.
- Ympäristöministeriö 1988. Luonnonsuojelututkimuksen kehittäminen. Sarja C, 34/1988. Helsinki. 113 s.
- Ympäristöministeriö 1989 a. Biosfäärialueiden perustaminen Suomeen. Biosfäärialuetyöryhmän mietintö. Sarja C/46/1989. Helsinki. 91 s.
- Ympäristöministeriö 1989 b. Ystävyyden puiston perustaminen. Ystävyyden puiston perustamistyöryhmän mietintö. Helsinki. 43 s.

METSÄNTUTKIMUSLAITOS

ROVANIEMEN TUTKIMUSASEMA

Osoite: PL 16
96301 Rovaniemi
Puhelin: (960) 157 21
Telefax: (960) 314 905

TUTKIJAT

Martti Varmola, MML (tutkimusaseman johtaja)
Kirsti Airaksinen, FM
Timo Helle, FT (erikoistutkija)
Hannu Hökkä, MMK
Risto Jalkanen, MMT
Erkki Kaila, FK (vs. erikoistutkija)
Eero Mattila, MMT (erikoistutkija)
Kari Mäkitalo, MH
Arto Naskali, TTM
Ari Nikula, MMK
Kaarina Niska, MMK
Yrjö Norokorpi, MMT (erikoistutkija)
Timo Penttilä, MH
Aulis Ritari, MML
Hannu Salminen, MMK
Pentti Sepponen, FT
Anna-Liisa Sippola, FK
Marja-Liisa Sutinen, FL
Eero Tikkanen, FL
Mauri Timonen, MH

Rovaniemen tutkimusasemalla ilmestyneet Metsäntutkimuslaitoksen Tiedonantoja -sarjan julkaisut:

- N:o 6 Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1981. 1981.
- N:o 35 Päivi Hänninen. Sammalen kemiallinen torjunta taimitarhalla. 1981.
- N:o 58 Pohjois-Lapin metsät. Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1982. 1982.
- N:o 65 Yrjö Norokorpi ja Pentti Sepponen (toim.). Kilpisjärven alueen maankäytön yleissuunnitelma. 1982.
- N:o 71 Päivi Hänninen. Alustavia päätelmiä kivivillan käytöstä männyntaimien kasvualustana muovihuoneessa. 1982.
- N:o 77 Pohjois-Lapin metsien uudistaminen. 1982.
- N:o 95 Jarmo Nieminen. Varttuneet kontortametsiköt Kivalon kokeilualueella. 1983.
- N:o 105 Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1983. 1983.
- N:o 148 Pentti Sepponen, Vuokko Pitkänen ja Helena Poikajärvi (toim.). Metsien kasvupaikkaluokitus. Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1984. 1984.
- N:o 157 Erkki Kaila ja Markku Taipale. TUTKA-tiedonhallinta ohjelmisto. Tietokannan muodostus ja käyttö. 1984.
- N:o 165 Eero Tikkanen ja Hannu Raitio. Pohjois-Suomen aurasalueiden männyntaimien epänormaali kehitys ja oletamus sen syystä. Summary: A hypothesis on the cause of abnormal development of Scots pine saplings on ploughed sites in Northern Finland. 1984.
- N:o 186 Eero Tikkanen. Aurasalueen heikkokuntoisten männyntaimien ravinnetaloudesta Pohjois-Suomessa. Abstract: Nutrient metabolism of weakened Scots pine saplings on a ploughed sites in Northern Finland. 1985.
- N:o 190 Erkki Kaila, Hilikka Kinnunen ja Tapio Timonen. BIB-viitetietokantaohjelmisto. Tietokannan muodostus ja käyttö. 1985.
- N:o 196 Olli Saastamoinen ja Helena Poikajärvi (toim.). Tietojärjestelmien kehittäminen metsäalalla. Ajankohtaista tutkimuksesta. Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1985. 1985.
- N:o 226 Timo Penttilä ja Mikko Honkanen. Suometsien pysyvien kasvukoealojen (SINKA) maastotyöohjeet. 1986.
- N:o 242 Esa Taskinen ja työryhmä. Metsäkanalintujen elinympäristövaatimukset — kirjallisuuskatsaus. 1986.
- N:o 243 Timo Penttilä ja Martti Varmola (toim.). Lapin kolmion puuntuotannolliset mahdollisuudet. 1987.
- N:o 253 Helena Poikajärvi (toim.). Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1986. 1987.
- N:o 278 Hannu Saarenmaa ja Helena Poikajärvi (toim.). Korkeiden maiden metsien uudistaminen. Ajankohtaista tutkimuksesta. Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1987. 1987.